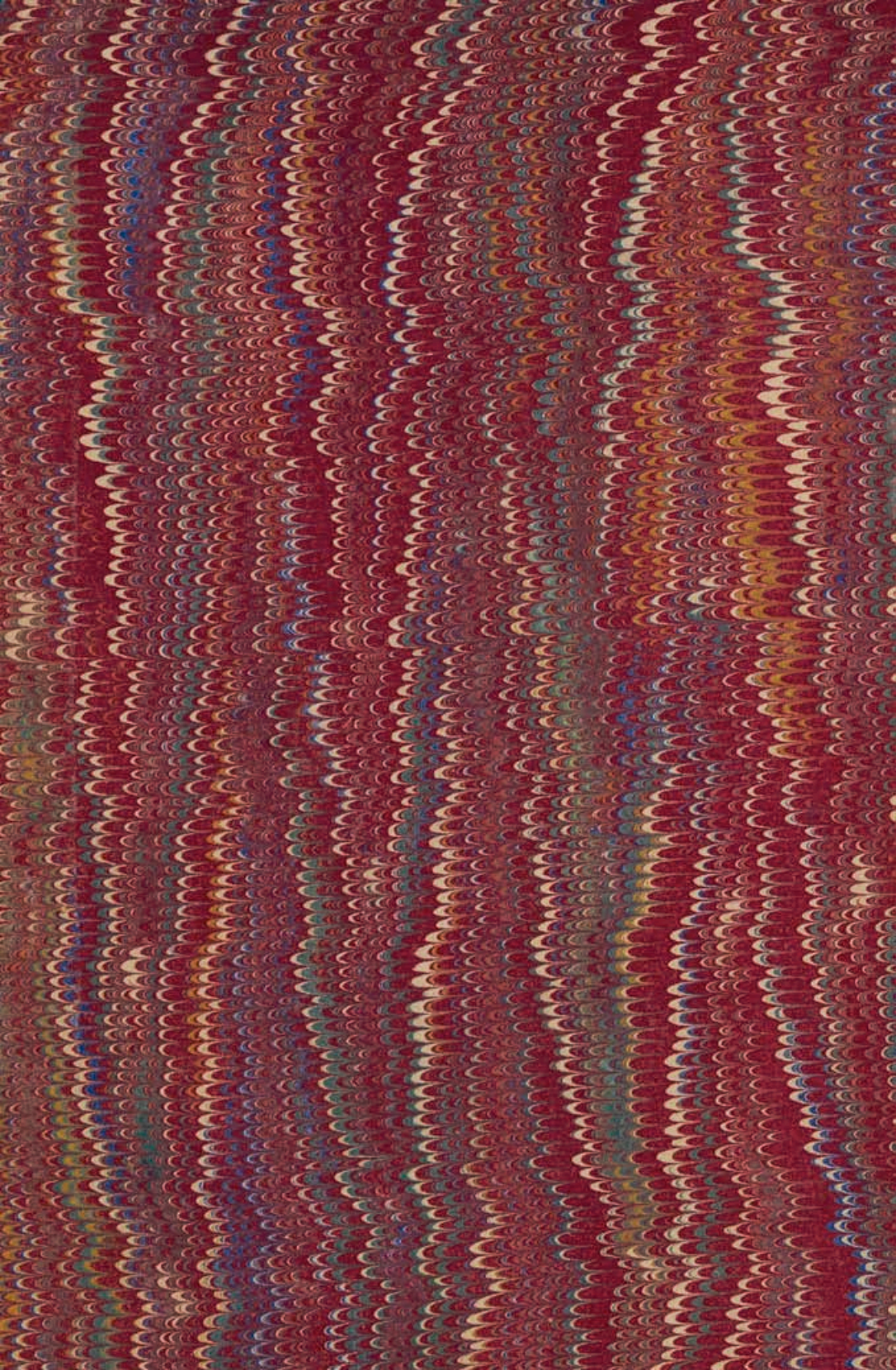
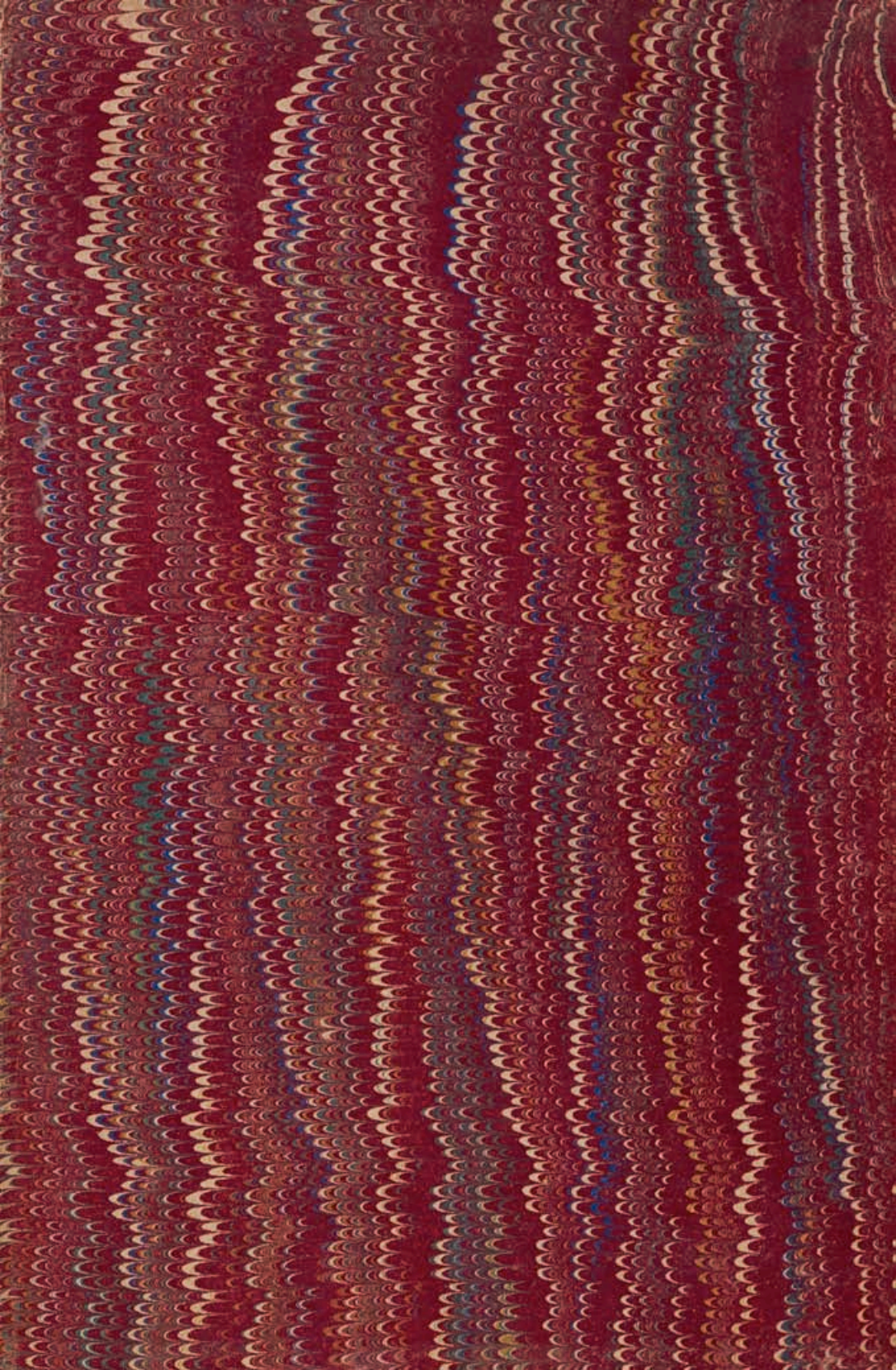

MIKSZÁTH K.
BESZTERCZE
OSTROMA

20. —

BESZTERCE OSTROMA

(EGY KÜLÖNC EMBER TÖRTÉNETE)

ESZTERCE ...

... OSTROMA

(EGY KÜLÖNC EMBER TÖRTÉNETE)

IRTA

MIKSZÁTH KÁLMÁN

BUDAPEST

LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA

1896.

197

53.075

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1968/R Ieltár

BEVEZETÉS.

Eszkendők sora óta együtt szoktam vacsorálni az István főherceg vendéglőben az én igen t. barátommal, gróf Pongrácz Károly képviselővel és tábornokkal. A hosszú téli estéken sokszor csak hűtlen ülünk a szokott asztalnál, lenge fátyol alatt, mely szivarjaink füstjéből szövődik s ha már kifogyott az aktuális beszélgetési anyag, szívesen csuszunk kijebb a jelentől, az élményekben, színekben duzzadó mult felé. Egymást ilyenkor szinte nem is látjuk, hanem csak a multat.

Sok, sok év alatt egyszer is, másszor is föl-emlegette *Pongrácz István grófot*, az ő vitézi cselekedeteit, hadjáratát, egész excentrikus lényét. Rokonok jöttek az asztalhoz; azok ismét uj meg uj vonást fedtek fel előttem Pongrácz Istvánról. Egy napon rájöttem, hogy a megboldogult gróffal

magam is találkoztam volt egy izben, láttam szemtől szembe és beszéltem vele. Most már érdekelni kezdett az alak, a *megírás szempontjából*. Kérdőzködtem utána, fürkésztem lelkének rugóit; a kik őt közlelről ismerték, mind azt mondták:

— István grófnak volt esze, de nem sok, ambiciója is volt, de sok; szerepelni akart minden áron, de látta, hogy mint okos ember nem szerepelhet, megpróbálta tehát mint bolond ember.

Ebben igen sok ráció van. Nálunk a buták és okos emberek egyaránt akarnak szerepelni. Ropant konkurrencia van. István gróf a hálásabb ténre vetette magát; beállott bolondnak. S itt gyönyörűen hagyták nagyra nőni, nem előlgetett senkinek.

A Pongrácz-család története tele van középkori fényvel, ragyogással. Szentmiklósi Pongrácz, kinek fejedelmek voltak adófizetői, Pongrácz Péter, a legszebb magyar levente, ki iránt egy királyné gerjedt boldogtalan szerelemre, a nagypallosu Pál, török fejek lekaszabolója, meg annyi vitéz ős, annyi délceg Pongrácz-kisasszony, harmatos arcu, tollas kalapu, aranyos cipellőjü, nagy történelmi alakok anyái később, fehérruhás várkisértetek a legkésőbb. . .

Olyan ez a családi történelem, mint egy mélyseges tó. A ki belenéz, a ki belemereng, ha nincs erős feje, megszédül. És István grófnak nem volt erős feje és nagyon mélyen belenézett. . .

Elhatároztam, hogy egy elbeszélésre terjedő anyagot kiszakítok az életéből — mint mikor egy vég posztóból kihasít valaki egy mellényre valót.

Csak még az engedelmet kellett megnyernem a család tagjaitól, mert a történet igen friss, hőse nem por, még csak az első álmát aluszsza a varini sirboltban; még el sem száradtak a koszoruk, a mikkel a koporsót befedték a temetés napján.

A család azon tagjai, a kiknek szólottam, szívesen beleegyeztek s mikor az volt a kérdés, hogy költött nevet adjak az elbeszélés hősének, így szólt Károly gróf, a legidősebb Pongrácz:

— Csak hadd legyen az ő valódi neve alatt. Ha ma felkelne a sirjából, ő maga örülne a legjobban, hogy a dolgot nyomtatva olvashatja. Hiszen alkalmasint valami effélére vágott.

Igy aztán, isten nevében, belekezdhetek ebbe a középkori történetbe, melynek egyes szereplői még ma, a XIX-ik század végén is élnek.

ELSŐ RÉSZ

ESTELLA

z emberek igaz-
ságérzete nem
áll valami kifej-

lett fokon. Ösmertem valaha
egy öreg cincárt (görögöt),
a Dugali bácsit, a ki mikor
a török-görög harcok epi-
zódjait mesélték előtte, ho-
gyan dőfi le a török könyörte-
lenül a görögöt, a hol találja,
elszörnyűködve pattant fel:

— Oh, a gaz pogány, a gaz pogány!

De mikor aztán az elbeszélő egy kanyarodással
arra tért rá, hogy ha meg a görög fogja el a
törököt, felkoncolja, olajba süti, szeliden morogta:

— Mit tudja tenni szegény!

(T. i. mit tudja tenni szegény görög! Hát persze olajba süti. Hiszen csak nem sütheti pampuska-zsirba szegény görög.)

Az emberek igazságérzete ilyen mindenütt, még a történelem-írásnál is. A labanc-kuruc világ eseményei is ilyen kétféle igazságérzeten keresztül szűrve maradtak ránk. Nem feszegetjük hát azokat, nem is igen tartoznak a történetünkhez.

Hanem az az egy bizonyos, hogy mikor a kurucok mind elfogytak, úgy gondolá a király Bécsben, hogy most már azokat is ki kellene irtani, a kik csak ezután születhetnének. A király tulment a Herodes ideáin is. De mit tudta tenni szegény!

Meghozták az 1715: 42. t. cikket a várak ellen, lerontatni rendelvén azokat, mert úgy kell annak lenni, hogy a sásfészek szülik a sasokat. Hát ne legyenek sásfészek. Nincs már a sasokra többé szükség, csak egy sas maradjon: az örökkévaló sas, a két fejével.

A várakat le kell rombolni, de . . . (ilyen „de“ mindig van a magyar törvényekben s még ha nincsen is, megtalálják), *de a kastélyok maradhatnak*. Hát már most mi történt? Hiszen világos. A várra azt mondták hogy kastély, és kegyelmet kapott, ha befolyásos familiáé volt; a kastélyt pedig, föltéve, hogy gyámoltalan özvegy vagy árvák kezén lógott, megtették várnak és pusztulnia kellett.

Nedec vára is azon a cimen menekült, hogy kastély. Igaz is, hogy nem fekszik hegyen, mogorva sziklán, hanem két hatalmas négyszögben terül el közönséges módon, mint egy óriási kasszánya. Egyebekben valódi vár, bástyákkal, felvonó-hiddal, toronnyal, tömlőccel, kápolnával, földalatti utakkal, sülyesztőkkel. Még régi muskétás ágyu is volt hozzá vagy nyolc darab.

Ebben a várban lakott néhány év előtt (még tiz év előtt is) Pongrácz István.

Zsolna és Várna között fekszik a Semiramis-hegy, melyen valaha Ludmilla királyné, „a tót Semiramis“ palotája állott. Utálatos, kopár hegy, kiélt, kifáradt, nem terem azon semmi élő növény, csak egy-egy szál árvalányhaj, némelykor éjjel elhallatszik a bömbölése egész Budetinig. Mert azt mondják, hogy a belsejében zug-morog valami, sejtik is a környékbeliek benne a tűzokádót. No iszen, csak azt lesék. A Semiramis még okádni is lusta.

Hanem a csuf Semiramisért kárpótlásul ott van a gyönyörű vadregényes ut, Sztrecsnó és Óvár között. Szeszélyes alakzatu sziklák nagy üregekkel (ezek egyikében lakott a hatalmas Noh-ták madár, a ki a Szvatopluk király kisebbik

leányát elragadta, feleségül vette, gyermekeket nemzett vele), ezeréves fák, a völgybe száguldó patakok váltakoznak egymással tarka-barkán.

Várnak és várurnak való hely ez ; itt még az őskor szörnyetegei élnek, nem a jelenkoré. Itt nem prüszköl a vonatok gőzgépe, hanem e helyett az erdei szellem, a Jarinkó köhécsel, a kinek csak egy szeme van, az is hátul a nyakcsigolyáján ; egyre köhög s mindenik köhintésénél eltűnik a földszínéről két bocskor, a mi összesen egy tótot jelent. Mindenik köhögésénél meghal egy tót. Hát még mikor náthája van a Jarinkónak kolera idején !

Hej ha a Jarinkót sikerülne valahogy agyonütni, elpusztítani, mindjárt be lehetne vetni zabbal a temetőket.

Mélységes csönd van itt, megdermesztő méltóság, fönség ül a hegyek, sziklák tetején. Kuss ! Ide ugyan be nem tolakodik a XIX-ik század.

Azért élt itt kedvére Pongrácz István s mintha valami hasonlatosságban lenne a Jarinkóval, bár elől volt a szeme, mint a többi emberé, mégis hátrafelé látott, mint Jarinkó a magáéval.

Különben derék szál legény volt, magas, daliás, feltűnő piros arccal, hetyke bajuszszal. Nem volt más hibája, csak hogy sántított egy kicsit. Azt is ő maga akarta így. Mikor egy vitézi roham alkalomával megbotlott a lova egy sáncban, oly szerencsétlenül bukott le, hogy eltörte a lábát.

Persze rögtön elhitták hozzá a gbelai javas-

embert, a vén Sztrelnyik Matykót, a ki értett az eltört lábak helyreállításához, ebmarás gyógyításához s mindenféle kuruzslásokhoz. István gróf rárivalt:

— Meg tudod-e gyógyítani a lábamat?

— Olyan lesz, mint a másik, — felelte Matykó.

— No hát fogj hozzá. De ha nagyon fáj, látod ezt a pisztolyt, menten keresztül lőlek; ha nem fáj, öt aranyat kapsz.

— Jaj, az nem lehet, hogy ne fájjon — ellenveté Matykó — csak ha a helyére nem igazítom, de akkor örökre sántítani fog méltóságod.

— Szamár vagy Matykó!

— nevetett a fiatal főúr. Hát mi szüksége van egy urnak a lábára? Az csak a parasztnál numerus, te ostoba. Nem látom be, mit keressen az én lábam a régi helyén, ha kellemetlenséggel jár az oda kötözése? Gyógyíts engem, öreg, fájdalom nélkül!

Igy maradt egész életére sántán, nagy sopánkodására az asszonyoknak, a kik mikor meglátták, rendesen felsóhajtottak: „De kár, hogy biceg!” Azok a bolondos asszonyok mingyárt a táncra gondolnak s a táncnál még az urnak is a maga lábaira van szüksége. Erre bizonyosan nem gondolt Pongrácz István.

Hanem iszen az asszonyokra sem gondolt sokat, hiába vetették ki rá hálójukat a szomszédos kastélyok kisasszonyai, menyecskéi. Mars miatt hozzá nem férhetett Ámor. A folytonos háboruzások . . .

Hogyan a háboruzások? Hiszen a közeli emberöltőben nem ivott a mi vizeinkből ellenség lova, sem odakünn nem jártunk hódítóban.

Ugy, de Pongrácz István a maga szakállára viselt háborukat. Montecuculli szerint eddig a háboruhoz három dolog kellett: pénz, pénz és pénz, és a pénzmagon kívül is kellett még hozzá két összeveszett hatalom. De Pongrácz e nélkül csinálta. Ő saját maga ellen viselt hadjáratokat.

A nedeci várhoz csinos kis uradalom járult, annak a földjeit, rétjeit kiadta használatul a parasztnak hadiszolgálatok fejében. Valahányszor feltűzték a várfoára a harci zászlót a Pongrácz címerrel, a kürtöt tartó kézzel kék mezőben, s megfújták a kürtöt a vártoronyban, gyülekezniök kellett a parasztnak a várudvarra, a hol is egyszerre átalakultak katonákká. De különben is gondoskodtak róla Pongrácz hajdui, a kik bárányszerbe mártott karddal járták sorba a paraszt házakat:

— Vojna bude ludja! (Háboru leszen emberek.)

A vár fegyverterme tele volt régi vitézi ruhákkal, páncélokkal, jelmezekkel, a Mátyás korabeli fekete-sereg egyenruhájától kezdve le egész a

vasas németig.
A szegénytőto-
kat ezekbe a
ruhákba buj-
tatták. Volt ott
török spahi,
Rákóczy-féle
brigadéros,
Svehla vitéz,
keresztes lovag
s mintha egy
középkori ka-
tonai temető
alakjai egy-
szerre ugrottak
volna ki Mi-
hály arkangyal
trombita-sza-
vára a sirjaik-
ból és vala-
mennyen tótul
beszélnének,
még Gara pa-
latinus is, a
kinek a ruháit Nedec várában őrizték és most
Moravina Petro, a gbelai molnár izmos tagjait
fedték.

— Na dve stranke chlapci! (Két pártra szakad-
jatok fiuk!)

Egy nyugalmazott csász. kir. őrnagy, Forget nevű, volt az ellenség vezére, ki Gbellán lakott s ezért a vezéri hivatalért ötven pozsonyi mérő buzát és egy hizott ártányt huzott évenként Pongrácztól. A két részre osztott sereg egyik felét ő vezette a kocka szerint, vagy ostromra vagy védelemre. Mert Forget és Pongrácz közt kocka döntött, vagy a levegőbe dobott pénzen a „sas“ vagy „írás“. A ki jót dobott, az választotta a pozíciót, vagy kimenni és ostrommal bevenni a várat vagy bent maradni és nem engedni az ellenfelet a falak közé. Sokszor napokig, hetekig tartott az ádáz ostrom. Kirohanások, nyílt ökölközetek a vár előtt, az egész környék nagy derűtségére, s bizony a fizetett ellenség, Forget uram, úgy elagyabugyálta néha Pongrácz Istvánt, hogy ágyba kellett feküdnie. Mindez a maga középkori formájában ment a háboru után, ha a gróf győzött. Te deum-ot tartottak a vár-kápolnában, a melyre a környékbeli urak és hölgyek is hivatalosak voltak. A Te deum után magnum áldomás következett, ökörsütés a hadaknak, bál fent a termekben az uri résznek.

Ámbátor a rangbeli emberek nem igen engedték a maguk feleségeit és leányait a nedeci várba. A kurta nemesi házakból teltek ki a női vendégek, a rangbeli urak azt mondták:

— Nincs asszony a háznál, hát nem vihetjük mi sem a fehérnépeinket.

A mire aztán felkacagott Pongrácz István :
— Hát majd szerzek asszonyt a házhoz.
És a legközelebbi zsolnai vásáron, a hol valami
kopott cirkusz-társulat mutogatta magát, mikor

meglátta Donna Estellát kurta kétaraszos atlaszszoknyájában és annak a csodálatos produkcióit, magához intette a cirkusz-igazgatót.

— Hogy adod nekem azt a kisasszonyt ?

Az igazgató lekapta a fejéről a sapkáját és mély alázattal mondá :

— Hatszáz forintért.

István gróf kivette a tárcáját és fizetett.

— Hadd szálljon le a lórul az a személy. Azután vitesd el a kocsimra, direktor ; ott áll a nagyvendéglő udvarán.

Donna Estella csinos leány volt, pompás idomokkal, nagy mellel, hajlékony, mint az acélpenge, vörhönyeges haja jól illett vakító fehérségű, kissé szeplős arcához. Szemei nem voltak sem egészen kékek, sem feketék. Épen a szemek különös alakja és színe tette a leányt érdekessé. Mintha két beszteerci szilva villogna, csillogna a rőt pillák alatt.

Sajátságos japán típus volt, bár a direktor nehezen hozta Japánból, de Granadából sem, mivel-hogy Donna Estella, azonkívül hogy németül, tótul tratyogott valamit, csak magyarul beszélt, azt is gömöri accentussal.

Nem sokat ért. Látszott a szemeiből, az arcából, egész lényéből, hogy már nagyon *sokat tapasztalt*. A sok tapasztalat pedig csak a férfinak ékesség.

De nem is valami gyöngédebb érzelmek huzzák feléje István grófot, csak egy ötlet, hogy valami asszony legyen ezentúl a várban. Egy várasszony.

Az ördögbe is, ez pompásan fog festeni. Az ódon szekrények a várfolyosókon úgy is tele vannak aranypaszomántos szoknyákkal, asszonyi kacabájokkal, piciny karmazsin csizmákkal, gyöngyvarrottas cipellőkkel, hadd viselje őket valaki.

Bolondságnak is elég bolondság lesz, de azonfelül ki is fizeti magát.

Igy került Donna Estella a nedeci várba és lassan-lassan nélkülözhetlen lett a grófra, — ki tovább élt az ő különködéseinek. Délelőtt kisebb hadgyakorlatokat tartott a cselédjeivel és az ujonccokkal, a kiket lépni tanitgatott. — Szeno — szlama, szeno — szlama! (Szalma- és széna-csutak volt a lábaikhoz kötve.)

Estella, mint markotányosnő, rövid ruhában, csinos patrontáskával, két kulacsból bort és rozspálinkát szolgáltat fel a katonáknak. A ki jól viselte magát, szabad volt neki az Estellát megcsókolni. A hadjáratoknál mint amazon lovagolt és verekedett a gróf. balján.

Pont délben messze, egész Mozig, Podzámekig elhangzó kürtszó jelentette a környéknek, hogy Nedec várának ura ebédhez ül. Minden programm szerint ment. A hatalmas ódon lovag-terembe, mely ebédlőül szolgált, már úgy nyitott be Estella, mint egy középkori várasszony, brokát-selyem ruhában, tollas barettel; széke mögé szőkefürtös, selyemharisnyás apród állt, ezüstvirágos kék bársony roccoco frakkban, egész térdig érő, skófiummal kivarrt fehér atlasz mellényben.

Az asztalhoz ülők kezét csókoltak az urnőnek, elsőben maga Pongrácz István, lovagi módon

térdeplőre hajlítva a jobb lábát, a melyikre nem bicegett, utána az „ezredes“ (voltaképen tisztartó), Pamutkay János, azután Holub Mihály udvari káplán és a „hadsegéd“ (voltaképen Kovács János várnagy), majd a „saját lengyelem“, a hogy Pruzsinszky Szaniszlót nevezte s végre az íródiák, Bakra Ferenc, ki a hadjáratok történetét irogatta tornyos cellájában, szép kalligrafikus betűkkel, pergamen levelekre, úgy mint réges-régen volt szokásban.

Minden ételt előbb a várnagy kóstolt meg s ha ő kegyelmén nem látszottak mérgezési tünetek, akkor sorba ment a tál. A pecsenyénél felállott Pongrácz István s egy felköszöntőt mondott Ferenc József király egészségére (mindennap azt az egy felköszöntőt), a mikoron is három mozsárlövés dördült el odakünn. A következő tálnál a többi urak közül emelkedett fel valamelyik, a ki soros volt, ékes szavakban kiemelve Nedec urának érdemeit és hadi vitézségét, mire újra három mozsár pukkant el a vár előtti sáncban.

Ebéd után csibukra gyújtott a várur s környezetével kiült az erkélyre, egy nap úgy, mint másnap, intvén a várnagynak:

— Hozza elő, kegyelmed, a kincstárt!

Kovács János elő is hozta a „kincstárt“, körülbelül egy rőfös zsacsót, mely tele volt rézkrajcárokkal, imitt-amott uszkálván köztük egy suszter-tallér.

Künn az erkély alatt már össze voltak gyűlve a környék gyerekei, koldusai és léhűtői, várván a mindennapi pénzsórást. Különös öröme telt ebben István grófnak, amint belemarkolva a zsákba, két kézzel hajigálta le a garasokat és krajcárokat olyanformán, mint mikor búzát vetnek, hogy a pénzek minél szélesebb ívben szóródjanak el az árokba, a bozót közé, a tövises bokrok alá. No volt ott zsibongás, láрма és dulazkodás, amint egymás hátán bukfen-

cezve rohantak a zsákmány után. István ur úgy kacagott, tapsolt, mint egy gyermek.

Az erkélyről, miután a pipák kiégtek, a csontterembe vonultak az urak, kivéven a káplánt, annak nem volt szabad.

— Az ur szolgája ne mászkáljon az ördög vermeibe — figyelmeztette István gróf mindannyiszor.

A káplán nem ment be a csontterembe, ahol minden csontból volt (minden butora szarvasagancsokból készülvén), de a leggonoszabb csont

volt Estella, aki már ott várta őket tricotban, kurta tüll szoknyában, mely a csipőit verdeste kacérul, mint a lepkeszárny.

A terem át volt idomitva trapez-mutatványokra s Estella kedvvel csinálta nyaktörő produkcióit, mignem István gróf végig heveredve a pamlagon, elszenderedett. Akkor azután beszüntek a mutatványok, az urak és Estella kiosontak lábujhegyen és csak az apród maradt benn, hogy egy-egy zöld galylyal a legyeket kergesse s az alvó főúr arcára hűs szellőt hajtson.

De még ezzel nem telt be a napirend. Mikor a gróf fölébredt, kikocsizott, ha ugyan Estella megengedte, mert Estella úgy tett, mintha szerelmes volna bele, mintha őrvöngne utána. Valószínű, hogy csak ravaszkodott, hogy csak a szerencsését akarta megalapítani. Azt gondolta magában: „Ez a bolond gróf utoljára is feleségül vesz, ha okosan viselem magamat.“

És próbálta magát okosan viselni. Mikor át akart kocsizni valamelyik szomszéd kastélyba, ahol kisasszonyok is voltak, Estella a kellő pillanatban odaugrott és a négy prűszkölő ló elé vetette magát, szétszórt hajjal, a szenvedélytől égő arccal kiáltva:

— Csak az én holttestemen keresztül megy ön oda!

Máskor pedig, amint megindult a négy ló, egy hirtelen iramodással felugrott az ostorhegyes há-

tára és ott ült a szőren, hosszú kék ruhája uszni látszott a ló balján, mint egy felhő, kivette a zsebéből a kötését s míg a ló száguldott alatta, hányta-vetette a kevély fejét, ő egész nyugodtan kötögetett. Igazán olyan szép volt ilyenkor, mint egy boszorkány. A népek utközben, ha így látták, ugyancsak vetették magokra a keresztet.

István gróf pedig részint nevetett, részint bo-szankodott. „Csak nem mehetek így szégyenszemre Motesiczkyékhoz!” Otthon azután vette a korbácsot és mint valami makrancos gyereket ütötte, verte Estellát, hogy kék foltok maradtak a vállain napokig.

Az csak összeszorította az apró egérfogait és gondolta magában:

„Jól van, csak üss, de azért mégis Pongrácz Istvánné lesz belőlem.“

Ez ugyan nem látszott valószínűnek, mert Pongrácz István csak úgy szerette Estellát, ahogy egy állatot szokás, egy ügyes kutyát; meg se látta benne a nőt. Hiába várta a szép komédiásné évekig, hogy egyszer csak a vacsora után mégis kedve támad kifüzni a saját kezeivel a ruha-derekát.

Nem, nem. Hisz vacsora után más volt a programmon. A vacsora után együtt borozgatott a lengyelével, Pruzsinszky Szaniszlóval (hiszen minden jóra való várban kell, hogy legyen egy lengyel). Pruzsinszky anekdotákat beszélt neki és

mindenféle történeteket, amiket jártában-keltében fölszedegetett.

Mikor a tizenegy órát ütötte, megveregette a Szaniszló vállait:

— Derék ember vagy, lengyelkém, soha ki nem fogysz a beszédből, hanem most már eredj a szobádba és feküdj le. Az inas majd bevisz egy kulacsot a párnád alá, hogy ha éjjel fölébredsz, huzhass belőle egyet.

Azután maga is bement a hálószóbjába, levetkőzött és behivta az apródját, meg a diákok.

Az apród a lábait vakarta, a diák pedig ősei történetéből olvasott fel fejezeteket. Az ősök elringatták a hóbortos unokát, ki tovább szötte azt álmában, amit ők megkezdték s ki tovább csinálta másnap ébren, amit éjszaka ő közöttük álmodott.

Hogy bolond volt-e Pongrácz István? Ki tudja! A vélemények megoszlottak e felett a környéken. Bolond-e valaki azért, hogy úgy él, mint egy király? Hogy az emberi akarat erejét tovább nyújtja, mint a többiek. „Én nem akarok a XIX. században élni, viszamegyek a XVII-ikbe, mert nekem úgy tetszik. Az idő jöhet, mehet, de engem nem visz, oda állok a hova akarok.“

Normális agyvelő volt-e, egy kis különcködéssel, vagy pedig tényleg hiányzott az egyik kereke?

Nyegle allure volt-e nála ez a várurasdi, vagy betegség? Hisz minden egyébről okosan, rendszeresen beszélt és gondolkozott.

Meglehet, hogy az embereknek nem csak a sorsát gyurják át a viszonyok, hanem az agyvelejét is. Ha nem örökölt volna egy várat Pongrácz István, talán lett volna belőle ügyvéd, orvos és nem tudom én mi; de mert egy várat örökölt és egy várhoz való nevet, hát lett az „utolsó várur“, ahogy magát a leveleiben aláírta.

De különben az örültség relativ dolog. Az abnormis embernek a rendes ember látszik különösnek. S ha az abnormis emberek volnának többségben, akkor talán a rendes eszüeké volna a Lipótmező.

Nem, ezekbe én nem avatkozom, egyszerűen úgy beszélem el Pongrácz István dolgait, ahogy történtek.

Ő maga is tudott arról, hogy bolondnak tartják s szinte jól esett neki. Egyszer Podzámekén megszólított egy cseperedő paraszt leánykát:

— Hogy hívnak?

— Ancsurkának — szolt a leányka reszketve, haloványra váltan.

— Ugy-e, félsz tőlem? Ugy-e, azt mondták neked, hogy bolond vagyok? No, ne hazudj, valld meg, hogy azt mondták. Itt van az ujjam az orrodon, megösmérem, ha nem szólsz igazat.

— Hát igaz, azt beszélük.

— No látod. Ezek az emberek! (Szomoruan mosolygott.) Pedig lásd, senkit se bántok. Jó ember vagyok én. (Megsimogatta a gyermekleány szőke haját.) De te is derék leány vagy. Mit hozzak neked a városból?

A gyermek elpirult, fölemelte köténykékjét az arca elé s az alól selypíté szégyenlősen:

— Egy kis festéket hozhatnál, uraság!

— Enyje te kis ringyó! — kiáltá a gróf hirtelen megdühödve s úgy vágta pofon két oldalról, hogy majd kicsattant a két orcája a vörösségtől. Nem kellett ahhoz már festék.

Undorodott némelykor az emberektől, a mostaniaktól, az előktől. Szíve ott volt a régieknél, órákig elnézte a Medicis Katalin arcképét (abba volt szerelmes), gyakran hozott neki virágot is, tele tüzdelve a kép rájáát szegfűkkel, jácintokkal. Hiszen a jácintokat szerette Katalin!

Igy élt, semmit se törődve a jelennel (ujság nem járt a várba) minden nap az az élet és soha abban évek hosszú soráig

semmi változás; reggel mise, aztán hadgyakorlatok, délután a pénzszerzés, trapez-produkciók a csontteremben, este korhelykedés a lengyellel. A körülötte lévő emberek is maradtak a régiék és apródonként olyan bolondok lettek, mint az uruk; kezdték komolyan elhinni, hogy egy középkori olygarchát szolgálnak a középkorban és hogy mindez egész rendben van, csak a káplán, Holub kötötte ki magának a jövő évi konvencióban, hogy ő is bejárhasson ezentúl a *csontlerembe*. (Hát igaz is, miért ne gyönyörködhetne ő is a művészetben?)

Nem, talán sohasem történt volna semmi változás a várur életében (s én most meg se írhatnám ezt az elbeszélést), ha olyan bolond szomszédjai nem lettek volna, mint Behenczy Pál báró és a fia, Károly.

A lapusnyai szelid-gesztenyeerdő fölött, egy kődobásnyira a fürge Vágtól, a melyen a „tót flotta“ jár, (fát és terményeket szállító tótok talpakon), egy völgyhajlásnál kibukkan a Behenczyek várkastélya. Van az tán ezer esztendő is; olyanok a falai, mint a korom. Elhagyatva, dülőben áll itt, lakatlanul, a balszárnya össze is horpadt, csak a jobboldal áll a hatalmas toronynyal, melyben csak akkor kondul meg a harang, ha egy Behenczyt temetnek valahol a világon.

A Behenczyek roppant gazdagok voltak; mikor Pál urnak az apja meghalt Bécsben, így szólt a fiához a halálos ágyán:

— Annyi aranyat hagyok, fiacskám, ha megolvasztva leves helyett eszed, bor helyett ha iszod, még se birsch rajta tuladni.

Két nagy uradalom volt Trencsénben (a vitéz Thurzók után), egy az alföldön, palota Bécsben, Pesten, tömérdek készpénz, mükins.

S mégis mind elfogyott. Mert hát Behenczy Pál nem levesre és borra olvasztotta fel az aranyakat (igy nem birt volna velök), hanem asszonyi csókokra, az az igazi nektár.

S amit azok a dámák meghagytak, akik magukat festik, azt aztán segítették elvinni azok a többi dámák, a kiket Giergl festett a kártyalapokra.

Egyszóval minden eluszott. Behenczy Pálnak ötven éves korában nem maradt egyebe, csak egy Károly nevű kamasz fia és a Vág melletti ócska kastély, a honnan a predikátum van, de az uradalom nélkül. Az a zsidóé.

Nem volt egy talpalatnyi földjük se, csak amin a kastély állott s hogy még sem voltak földönfutók, azt Behenczynének (egy gróf Czobor-leánynak) lehet köszönni, ki férjétől elhagyatva halt meg Grácban s tiz-tizezer forintnyi évi vitaliciumot hagyott fiának és férjének.

A vitaliciumot félévenként kapták s volt akkor hegyen-völgyön tivornya, muri, míg az összegből tartott. A fiu Bécsben lumpolt, az apa Pesten,

vagy megfordítva, de sohasem együtt. Hanem 'iszen mennyi ideig tartott nekik ötezer forint! Tíz-husz napig! A félév első hónapjának végén már összehozta őket a nyomor a trencsényi ősi kastélyban, a hol aztán úgy tengették életüket öt hónapig (mire ismét eljön a kiröpülés ideje), mint Toldi Miklós lova.

Egy vén asszonyuk volt ott, aki a kastélyra felügyelt, az főzött volna nekik, de a vén asszonyhoz egy éléstár is kellett volna s az már nem volt. Ugy éltek, mint a nomád-népek. Vadakat ettek, ha lőttek és halakat, ha a Vágban fogtak.

De ha vad nincsen, olyankor jó a szelid állat is. Hiába, az ember olyan különösen van alkotva, hogy az éhségét még az a tudat sem csillapítja le, hogy ő báró. Sok eltévedt falusi tyúk és liba halála pecsételte meg ezt az alapigazságot. Sőt Károly urfi egyszer este szürkületben egy ártatlan borjut is lőtt a Szlabi Miklós lucernásában.

A borju, a tyúkok és a libák szegény parasztoké voltak, akik sok galyibát, sok lármát csináltak e miatt; jártak panaszra fűhöz-fához, de én Istenem,

ilyen csekélységekért csak nem lehetett Behenczy-éket kikérni a főrendiháztól!

Végre is a környék vénei lecsillapították a haragos utódokat:

— Ugyan ne panaszkodjatok, szamarak, hogy a Behenczy urak szegények, éhesek és hogy valamit ehessenek, azért pusztitanak benneteket. Ez a jó. Ez a természetes. Egy-két tyukocska nem a világ! De láttátok volna őket gazdagon, negyven év előtt, mikor jól voltak lakva. Akkor volt meg a jó étvágyuk. Az volt csak a pusztítás, a mit akkor műveltek közöttünk.

Jó időben, nyáron, még csak eljárógattak ide-oda vendégeknek a közellakó apró nemesekhez és papokhoz, de a téli félév keserves szokott lenni — a vigan töltött elejét kivéve. A négy-öt pénztelen hónap valóságos örökkévalóság egy ilyen oduban, hitel nélkül, mód nélkül, elzárva öles hóval, járatlan utakkal a világtól.

Nyáron a nyomoruság ugyszólván incselkedik az emberrel, de télen őszinte, kiállhatatlan. No de egy jó oldala mégis van, hogy közel hozza azokat, akik benne leledznek. Lám, amint megkapják a pénzt, a félév első napján, a bőség, mint ahogy a fazék széttolja a parazsat a tűzhelyen, elszakítja az apát és fiut, míg a nyomor aztán újra összehozza őket, mint a lapát a hamut.

Egy ilyen téli campagne alatt istennek tetsző

egyetértés volt köztük. Megosztották barátságosan az életgondokat s gyakorta szólt így az öreg:

— Mindenünk fogytán van, borunk, dohányunk, élelmünk. Láss valami után!

Károly báró ügyes, élelmes, ötlet-gazdag s csinos fiatal ember volt. Egy kis svihákságot sem kellett kérnie a szomszédból; ha neki indult, többnyire sikerrel járt s egypár napra valót beszerzett. Hiszen mindig akad valaki, a kin lehetséges egy kis eret vágni. Az isten bölcsen rendezte be a világot, — nem ok nélkül teremtetten az ostoba embereket. Ezek a leghasznosabbak.

Mire a Károly szerzeménye elfogyott, addig az öreg Pál báró (ámbar még nem volt öreg, csak negyvenhét éves) okvetlenül kieszelt valamit, önként ajánlkozván: „Most rajtam a sor“, s ez a különös támogatás apa és fiu között igazán megható volt. Mert a kölcsönösség az igazság. Semmi sincs ingyen. Lári-fári, hogy Illést egy holló táplálta. Vagy ha táplálta is, bizonyosan volt rá valami különös oka.

Hanem egyszer, tél vége felé, nagyon megnehezedett ez az élet. Ilyenkor van a felföldön az inség, kivált ha ősszel nem adott nekik a föld elég krumplit. A gondviselés a tótokkal a krumpli útján beszél. Ha sok krumpli van, az annyit jelent: „Szeretlek, tótocskák, szaporodjatok!“ Ha nincs krumpli-termés, akkor az istenke haragszik: „Minek vagytok ti a világon, tótocskák?“ És a *Jariko* ilyenkor még jobban elkezd köhécselni.

Az általános szegénység még jobban megszorongatta az ócska kastély lakóit. Bolond egy mathezis. Ha az egyik semmihez egy másik semmi jön, hogy az akkor még kevesebb! Pedig úgy volt. Rozsákné egy napon kikaparta fakanalával az utolsó maradék zsirt is a bödönből, mikor az utolsó galambfiókokat megsütötte, azután oda állt a báró urak elé és ünnepélyesen lekapcsolván a gazdasszonyi kötevényét, azt kérde:

— Hát holnap mit eszünk?

— Azt maga tudja Rozsákné. Hát mi van még?

— Főzni való semmi.

— Hát sütni való? — kérde Pál báró.

— Ez a csiz itt! — felelte Rozsákné gunyosan, a kis fakalitkára mutatva, a hol egy sovány csi-zecske gubbaszkodott. Nincs már itt egyéb élő állat. Mert a macskánk, a cirnos is elvándorolt, nem birta tovább a koplalást, felszedte szegény a sátorfáját.

— Kár érte, mert szükség esetén meg lehetett volna enni.

— No, csak ne nyugtalankodjék, asszony néni (nagy inség idején mindig *asszony néni* volt Rozsákné, a bőség napjaiban ellenben „vén boszorkány“). A baj kétségtelenül a nyakunkon van, de majd lerázzuk . . . kiokoskodunk a fiammal valamit. Inkább nézzen le kend, nénike, a pincébe és turkálja fel jól gereblyével a homokot, hátha találna még ott valahol egy palack bort.

Rozsákné lement a pincébe, de könnyebb lyukas hidon aranyat találni, mint abban a pincében bort, hát persze nem is talált.

Azalatt a bárók elfogyasztották a három galamb-fiókot (csak már legalább töltelékjük volna), aztán meghányták-vetették a legközvetlenebb jövőt s abban állapodtak meg, hogy Károly báró legott átmegyén Krivankára a paphoz (a ki iskolatársa volt) és vagy tíz forintot kér tőle kölcsön. De ha csak öt lesz, akkor is jó.

Rögtön is utra kelt a fiatal báró s nagy aggodalmakkal, reményekkel várta az öreg, ráhagyván, miket vásároljon utközben. Egy verdung dohányt a zsidótól, vásároljon két font hust a mészárosától, egy kis cukrot, kávét a lapusnyai boltostól.

Az est is beköszöntött, de Károly nem jött, az öreg éjfélig várta, csak egyre nem jött. Minden neszre fölriadt, nyugtalan lett, végre felköltötte Rozsáknét is.

— Képzelve csak, a kis báró nem jött haza.

— Hát bánom is én — szólt Rozsákné nagyot ásítva és a másik oldalára fordult a vacokban. Rossz pénz el nem vész.

— Félek, Rozsákné, nagyon félek.

— Mitől fél?

— Hogy, teszem azt, megették a farkasok.

Erre aztán a Rozsákné is felkelt, felöltözött és elpityeredett.

— Csakugyan a farkasok. Meglehet, uram, meg-

lehet. Kivált, ha olyan éhesek voltak, mint mi vagyunk.

Pál báró bement a szobájába, lehajtotta fejét az asztalra, úgy látszott, mintha egészen össze volna a lelke zuzva, mintha sirna. Mindenféle gondolatok kavarogtak a fejében. Hátha nem kapott pénzt? Hátha kapott és elköltötte? Vagy ha valami baja esett utközben?

— Szegény uram, mégis jó ember! — sóhajtott Rozsákné, mikor így látta. Mennyire szereti ezt a fiacskáját!

Azután addig nógatta, míg befeküdt az ágyába.

— No, nem lesz semmi baja, no, csak feküdjék le a méltóságos ur. Ne vesztegesse azt a drága testi erőt a lelki töprengésekre. Pihenjen le, uram. Én majd ébren várom a kis bárót és ha eljön, felébresztem.

Pál bárónak rémes álmai voltak. A farkast látta álmában, aki megtámadja Károly urfit a lapusnyai erdő szélén és széttépi, fölfalja. Egyszer csak, amint lakmározik belőle, ráakad a zsebében a dohányra, a mit a zsidótól hoz, megszagolja s egy nagyot prüsszent, de olyan nagyot — hogy erre fölébredt Pál báró.

Fényes nappal volt már és voltaképen ő maga, Pál báró prüsszentett, olyan füst-macska ment az orrába a Károly urfi pipájából, ki apja ágyánál ült és kedélyesen pöfékelt.

— Hát itt vagy? — kiáltá az öreg örvendezve.

No, kutya mája, csakhogy itt vagy. Hát már most beszélj! Megvan-e a pénzecske?

Károly ur megcsörgette feleletül a zsebeit.

— Mennyit adott?

— Tíz forintot — mondá vidáman.

— Derék iskolatárs! Mégis veszed hát valami hasznát, hogy iskolába jártál. Talán, ha huszat kértél volna . . .

— Lesz több is — felelte a fiu rejtélyesen. — Ez csak előleg.

— Hogy-hogy? — kérdé az öreg tompán.

— Ez egyszer fölön fogtam a szerencsét.

— Ne beszélj!

— A krivánkaiak templomot építettek, a mint tudod, a tornyuk is készen van már, csak a harang hiányzik bele. A pap elbeszélte, hogy együtt van a pénzük a harangra, kerek hatszáz forint s hogy holnap indulnak Besztercebányára megvenni. Bár csak olyan harangot kaphatnának — mondá — mint ez a mienk a toronyban. Szóból szó lett, atyám, eladtam nekik a harangunkat!

Az öreg Pál csak úgy nyelte a szót egy darabig, hanem az utolsó mondatnál előntötte a harag, vörös lett mint a skarlát posztó és kiugrott az ágyából.

— Alávaló korcs fajzat — kiáltá rikácsolva, az öklével rohanván a fiunak, ki az ajtó felé hátrált. Hát volna lelked elpocsékolni a szent harangot, mely ősatyáidat elsiratta? Nem! Soha,

soha! Takarodj ki a házamból elfajzott utód. Soha sem akarlak látni többé. Én kikergetlek innen és megátkozlak.

Kezeit átokra emelte fel, szemeiben s arcán a Behenczy bárók arisztokratikus gögje fénylett.

Rozsákné rémülettel rohant be s aztán a saját testével fedezte a Károly báró menekülését, ki leakasztván köpönyegjét, fogta a hegymászó botját, félre csapta a kalapját s füttyörészve indult el vándorutjára, egyenesen Nedec felé, gróf Pongrácz Istvánhoz.

Dél felé lassan-lassan lehült a Pál báró haragja s megszólítá a sirdogáló Rozsáknét:

— Hát kend, vén banya, mit pityereg! Öltözzön inkább fel, huzza fel a csizmáját, aztán menjen át iziben Krivánkára és mondja meg a papnak, hogy tiszteltetem és ha lehet, még ma *jőjjenek el a harangérl.*

A vén asszony ijedten vetett magára keresztet:

— Én uram teremtőm, hát akkor miért haragudott annyira Károlykára?

Pál báró elmosolyodott.

— Nem volt az harag, Rozsákné, hanem csak egy kis politika.

Hát igaz is, nem való a gyereket rontani, hogy most a hatszáz forintot megoszssa vele; elég nagy a világ, hadd menjen és keressen magának valamit.

Az elkergetett fiu egyenesen Nedec várába tartott, beállítván Pongrácz Istvánhoz, megvedlett

ruhában, lucskosan, zuzmarásan, veres orral, veres fülekkel, úgy nézett ki nagy smaragdzöld köpenyében, mint egy garabonciás diák.

A várur csak nagynehezen ösmert rá:

— Ohó ne, te a fiatal

Behenczy vagy. Hát mit kívánsz tőlünk? (Szerette használni a fejedelmi többest.)

Károly urfi pszichologus volt, mindig arra törekedett, hogy ad hominem beszéljen; kihez kihez a maga hangján. Színészi pose-ba vágta magát.

— Vitéz bátyám uram. Eljöttem udvarodhoz, hogy itt oldaladnál megtaláljam a szerencsét . . .

Minden szó olyan volt, mintha hájjal kennék a hátát, de mégis közbevágott:

— Rosz helyen jársz, öcsém, itt nem a szerencse lakik, de a becsület.

— Épen azért hoztam ide kardomat — folytatá a kis báró páthosszal — a te szolgálatodra.

— Ősi kardodat? (István gróf felkacagott és kacagása ijesztő volt, mint az örülteké.) Ezt a dorongot, ha ha ha.

Az urfi nem jött zavarba, mosolyogva lógatván kezében póznaszerű botját.

— A bot is kard a vitéz ember kezében, bátya, míg ellenben a kard se más piszkafánál a gyávánál.

— No, ez derekasan van mondva, leülhetsz. (Még csak most kínálta meg üléssel.) És most már mondd meg nekem, mi szél hajtott ide?

Károly elbeszélte, hogy az apjával meghasonlott, az öreg el akarta adni a tornyukbeli Rákóczy-féle harangot Krivánka községének, a fiu nem tűrhette, hogy az elődök örömének, bánatának hirdetője arra degredálódjék, hogy szurtos parasztokat sirasson s piszkos lábu tót leányokat hivogasson misére, vecsernyére s elkeseredésében elbujdosott a meggyalázott ősi hajlékból.

— No, ez derekasan volt téve — kiáltott fel Pongrácz — itthon vagy itt, öcsém, ezentul. Ha nem hát lássuk csak, milyen foglalkozásban. Mert én nálam mindenki dolgozik. Mihez értesz?

Károly urfi elgondolkozott.

— Mindenhez — mondá kis vártatva.

— Azaz semmihez. Tehát lengyelnek volnál alkalmas. De lengyelem már van. Milyen tudományt tanultál?

— A doktori tudományt. Orvosnövendék voltam.

— Báró létedre?

— Anyám óhajtására történt. Anyám idegbeteg asszony volt, visiói, hallucinációi voltak. Valami hóbortos szellem azt sugta neki, „fiad fog meggyógyítani“ s ezért aztán erőnek-erejével orvosnak neveltetett.

István gróf felsóhajtott.

— Hallottam erről valamit. Anyád az utolsó

Czobor lány volt. S igaza lehetett neki. Azt beszélik, hogy te miattad való bánatában halt meg s ha meghalt, meggyógyult. Te gyógyítottad meg.

Az utolsó Behenczy bűnbánóan horgasztotta le fejét, nagy fekete szemeiből könnyek szivárogtak. Kész színész volt.

— Egy gyermekkori stikli volt. Szánom-bánom.

— Anyád nevét irtad egy váltóra. Igaz?

— Igaz — szólt reszketeg hangon, zokogásra fakadva.

Pongrácz István nem szerette a siró férfiakat, idegesen dobolt ujjaival az asztalon, aztán rápatant indulatosan:

— Ne bögj te csacsi! Nem vagy te asszony! Hanem igyekezz észre térni. Gyerek voltál, a mit csináltál, nem számít. A gyerekek ostobák, csak a csecsemők okosak. A csecsemők igazi zsenik. Nem ösmertem még tiz éven aluli gyereket, a ki ne lett volna lángész. Az emberi lény tizesztendőskorában kezd számár lenni és némelyik nagyon sokáig folytatja. De nem erről van most szó Behenczy, beszéljünk a te jövődről, ha az orvosi tudományt tanultad, hát megfogadlak udvari orvosomnak. Ezentul te fogod megköstolni az asztalnál az ételeket, nem a várnagy. De értesz-e valamit a doktorsághoz?

— Értek.

— De ne hazudj, mert rajta kaplak.

— Nem hazudtam.

— Hm.

A várur felkelt, nyugtalanul járt fel s alá a nagy dolgozó teremben, aztán megállott a Medicis Katalin képe előtt, háromszor meghajtotta magát előtte, azután visszatért az ifjuhoz s nagy, szőrös kezét a vállára tette:

— No, ha értesz a doktorsághoz hékás, vizsgálj meg engem s állapítsd meg, örült vagyok-e én vagy sem. Mutassam a nyelvemet?

S ezzel ráöltötte a nyelvét, mint egy piros pengéjű paltost. A fiatal Behenczy nevetve tiltakozott.

— Ne a nyelvedet mutasd, bátya. A nyelved jó, egészséges. Hanem számolj tizet *visszafelé*.

Nem vette tréfára, számolni kezdé folyékonyan: „Tíz, kilenc, nyolc, hét, hat, öt, négy, három, kettő, egy.”

— Bravó! Nagyon jól van, István gróf. Nincs a te eszednek körömfeketényi baja se, ne félj semmit, olyan józan az, mint akár a Deák Ferencé.

— Igazán mondod?

— Becsületemre.

— S ezt ezekből a számokból látod? Magyarázd meg az okaidat.

A fiatal Behenczy sietett okos, komoly képet vágni.

— Hát látod, a megbomlott elme kerekei még járnak, a bolond ember is beszél még, gépiesen, szavakat, mondatokat, amikben összefüggés is van, amiket megszokott, órákig el lehet vele beszélni,

a nélkül, hogy csak egyet is zökkenne a logikája. A bolond ember számolni is tud, mert már megszokta, hogy az egy után a kettő jön, majd a három és így tovább, de a *visszafelé számoláshoz* már a megbomlott elmegépezet nem elegendő; ahhoz az elmének bizonyos *feszereje* kell. Ez csalhatatlan módszer. Az egyetemen nem tanítják, de a kuruzsoló aggastyánok a nép közt, erről ismerik meg a beteg elmét.

István gróf melegen megrázta a kezét.

— Te okos fiu vagy, Károly. Ezentul nálam maradsz mint várorvos s esetleg hadiszolgálatokra is használlak. Ugyis nagy dolgok lesznek a nyáron — tette hozzá felcsillanó szemekkel, agyagsárgás szakállát megleégedetten simogatva. A háboru meg van üzenve!

Valóban nagy dolgok készültek. A budetini vár, mely hajdan a jeszenici Szunyoghoké volt (most gróf Lazsánszky-birtok) ez időszerint honvéd kasszánya. A parancsnok (szintén egy Pongrácz gróf) derék, kedélyes ember, egy nap meglátogatta Nedec urát és így szólt hozzá:

— Kedves István. Mi hadgyakorlatot tartunk a nyáron; s minthogy valamely pont bevétele a kitűzött feladat, engedd meg, hogy egy igazi várat vehessünk be, a te váradat, a te katonáid ellen.

A gróf majd a nyakába borult az őrnagynak örömében. Igazi háboru. Igazi honvédek. Igazi királynak az emberei. Ez már valami!

— Hurráh! Elfogadom a had-
üzenetet!

S ezzel másnap egy lovas herold
által, ki mellén a Pongrácz cimert
viselte, egy fehér keztyűt küldött
a budetini tisztkarnak.

A vártoronyban pedig egész nap
kögött a vész hirdető harang s
felváltva harsogott a kürt.

A gyülekező katonakötelezett parasztoknak aztán
a tornácról kiáltozta le a „hadsegéd“:

— Katonák! Péter Pál napján háboru lesz. A
mi urunk ő méltósága hadserege, fegyverre kel
a király ő felsége budetini legényeivel!

Az összegyűlt tótok vidáman, katonásan ütötték
össze a bocskoros bokáikat és tovább adták a
harci jelszót:

— Megyünk a király ellen!

Négyszáz s egynehány esztendeje mult már, a
hogy ez a szó *komolyan* hangzott ezekben a völ-
gyekben, mikor Szentmiklósi Pongrácz, a nagy
oligarcha, üzente a hadat Ulászló királynak, meg
azután később az öreg Hunyadinak Azok
az ős tölgyfák a felvonó-hid mellett még talán
hallották csemete korukban.

Péter-Pál napja még messze volt, de
már addig is hadi zajjal, készülődéssel
telt meg a vidék. A „Rákoczy vojna“
óta nem volt még ilyen felfordulás erre-

féle. István gróf kölcsönt vett fel a birtokaira. Pozsonyban megbukott egy szintársulat; legott odasietett a várnagy; megvette a vitézi darabok kosztümeit az árverésen, hogy a hadi ruhatár szaporodjék. A „Klojka“ nevű szép darab birtokát, a rétséggel együtt az önkénteseknek osztotta ki használatba, a hadi létszám gyarapítása végett. A Beszkid hegységből egyre szállingóztak le a bonyikok a jó pecsenye hírére s a várban csakugyan menedéket, szolgálatot találtak, katonaruhába öltözködtek.

A harci mámor átragadt az egész vidékre, mert szép a háboru, mihelyt ki van belőle zárva a halál. Hiszen még a pokol is csinos hely lehet, csak a katlanokat kell kihajigálni belőle, a melyekben a bűnösöket főzik. Az orgonafa rügyezésétől a mályva-rózsa hullásáig, tavasz kezdetétől a nyár derekáig folytak a hadgyakorlatok nem csak a várudvaron, hanem a falvakban is a káplárságokra felosztott csoportok közt. Még a gyerekek is ellopдостák a félszerekből az üres pálinka-hordócskákat s egész napokon doboltak és exerciroztak.

A felnőtt tótok épen úgy hittek és gyönyörködtek a „játékban“, mint a gyerekek a magukéban.

— A nagy urak komoly dolgában sok a bolondság — mondta a glebái pap, tiszteletes Melitorisz Pál ur — bizonyára a bolondságaiban is kell valami komolyságnak lenni.

— Ki tudja milyen dolga, baja lehet a királylyal!
— okoskodának mások — de akármi legyen,
urunkat ne hagyjuk.

A bálványozásig szerette a röghöz ragadt nép. Hiszen nem verte élére a pénzt, sem nem vitte elkártyázni Budapestre, mint a többi mágnások, hanem ő rájuk költötte, a mije termett, még azt is, a mije nem termett. Mert a mikor az isten nem ád, a zsidó mégis csak ád. Bizony, bizony tele volt már szántva a telekkönyvi lapja barázdákkal.

Ezalatt a várban az erődítési munkálatokat lázas sürgéssel vitték keresztül Forget uram tervei szerint, de a mellett rendes medréből ki nem tért a napi élet. A fiatal Behenczy, ki az „elől kóstoló“ címét és szerepét viselte, mind jobban megmelegedett az új otthonban. A szeretetreméltó kalandor lassankint be tudta venni a sziveket, ebéd és vacsora fölött oly szeretetreméltó volt szellemes ötleteivel, lebilincselő modorával, hogy a gróf akárhányszor felkiáltott:

— Ez a fickó valóságos kincs.

S különös elismerése fejében piros pünkösdi napján kinevezte a Beszkidról leszökdösött zsványezred tulajdonosának és vezérének. Az „ezred“ elnevezés természetesen csak egy olyan szólam volt, mert éppen még kilencszáz kilencvenkét ember hiányzott az ezredhez. Nyolc szemén-szedett gazemberből állt a létszám, a kiket a vármegye min-

denfelé köröztetett, de Forget uram szerint épen alkalmasak lesznek az ágyuk esetleges elsütéséhez, mivel hogy ezek az ódon hadi szörnyetegek sokkal veszélyesebbek azokra, a kik elsütik, mint azokra, a kikre rácéloznak.

Az új ezred-tulajdonos úgy élt Nedecen mint a pók, de mivel mindinkább közeledett Julius elseje (s vele az ötezer forintos ráta) kezdte nem sokra nézni a szép karriert, amit csinált. (Pedig ha így kedvez a szerencse, még tábornagyságig is fölvihetne volna.) Mind szemtelenebb és vakmerőbb lett, utoljára már ő kezdte dirigálni István grófot. Csipkedte, szurkálta, boszantotta, de az úgy tett vele, mint egy nagy kutya, ha valami apró dongó modostálja, csendesen kitért előle.

— Te voltaképen nevetségessé teszed magadat István ezekkel a sületlen katonai komédiákkal. Hiábavalóságra pocsékolod el az életedet.

A várur lenézően, nyugodt fenséggel mosolygott, csak Shakespeare vághatna olyan arcot, ha azt mondanák neki: „ne rontsd hiábavalóságra a papirost!”

— No, no — szólt Pongrácz István és egy barackot nyomott hálátlan kedvence fejére. (Volt valami ebben a bolondban a nagy emberből, mint ahogy minden nagy emberben van valami a bolondból.)

Egy nap azonban egy új esemény adta magát elő; a gróf a kertjében sétált s egy gyönyörű rózsát

látott kinyilva az üveg-házban. A kertész nagyra volt vele, magasztalta:

— Arra való, hogy egy királyné keblén hervadjon el!

Pongrácz bosszusan morogta:

— Hallgass oktondi! Hol vegyek én a te rózsádnak egy királynét!

— Van a környéken elég szép leány. Ott van a Motesiczky kisasszony — jegyzé meg Pamukay ezredes, a ki szerette volna megházasítani urát a vagyonos kisasszonynyal — különb az mint egy királyné.

— Hát küldjétek el neki, mit bánom én.

A tisztartó-ezredes kapott a kicsikart parancson, rögtön lóra ültetett egy lovászt és a rózsaszálat elküldte a szépséges Motesiczky Erzsébetnek Bardoncára.

A lovász visszatért és csomagot hozott viszonzásul a grófnak. Erzsébet kisasszony elfogadta a rózsát, de visszaküldte a töviseit. Egy könyv volt a csomagban, a Cervantes: Don Quixote de la Manche-ja.

A lengyel, aki nem szerette volna, hogy a gróf megnősüljön (itt akart már ő meghalni), figyelmessé tette a dologra: „No ez bizony célzás attól a gonosz leánytól, ugyis olyan, mint egy ördög.”

— Célzás? No, akkor elolvassuk.

S meghagyta a diáknak, hogy esténként ez lesz az olvasmány a családi krónika helyett.

A könyv nagy hatást tett István grófra. Olvasd, olvasd! Egész éjjel olvasta a diák. Reggel buskomoran szedte fel magára a ruháit s kiment a várkertbe. A tavasz üde pompája ragyogott füveken, fákön. Épen akkor nyiltak az almafák, halavány-piros virággal beborított galyaik csendesen ringatóztak a reggeli szélben. István gróf neki esett e kis asszonyitest-szinü virágoknak, tépdelte lázasan, szorgalmasan, mint a hogy a hernyókat szokás leszedni.

Egyszer csak ott termett Estella a háta mögött markotányos ruhában s gyöngéden, nyájasan megszóllítá:

— Mit csinál ön?

István gróf összereszt, aztán dult arccal felelte:

— Azt, amit Herodes. Ölöm ezeket az alma-csecsemőket. Birkózom az istennel! Aki valamit elront, az az istennel száll perbe.

— Jőjjön fel, feküdjék le, hallom nem aludt az éjjel, azért olyan kedvetlen.

— Nem vagyok én kedvetlen, hanem csak bolond. Mert lásd, Estella, az okos ember a pondrót szedi le a fákról, hogy a gyümölcsben kárt ne csinálhasson a pondró, én pedig magát a gyümölcsöt tépdeselem le virág korában, hogy a pon-

drónak ne legyen mit ennie. A dolog majdnem egyre megy. Igaz-e, Estella? No felelj hát, de okosan, mert ha nem, pofonütlek.

Végtelen keserűség, düh ömlött el szavain s homlokán sötétlő fellegek huzódtak. A hozzá intézett kérdésekre visszas feleleteket adott s általában furesán viselte magát. Pamutkay előtt olyas valamit mondott, hogy fel fogja oszlatni a katonaságot.

A káplán szemrehányást tett neki, hogy elmulasztotta a misét. Először történt két évtized óta.

— Hát van isten? — kérdé tétova tekintettel.

— Van — felelte a káplán kenetteljesen.

— Láttá? — förmedt rá a gróf és hátat fordított neki.

A bárányszelid ember eddig is gyakran vált a hóka-eszével minden ok nélkül rabiátussá, kötekedővé, de most még valami végtelen lehangoltság s megbánás járult ehhez. Ebéd előtt felült a Mókus nevű rőtsárga kancájára és ellovagolt Budetinbe a honvédparancsnokhoz, a ki felette nyájasan fogadta:

— Isten hozott, kedves rokon, mit hoztál?

— A békét. Eljöttem neked megmondani, hogy a háboruból semmi se lesz.

— Ugyan! De hát miért nem?

— Mert megszólnának miatta.

— Mióta lettél oly skrupulózus?

— Beállottam okos embernek.

S ezzel elrohant, hasztalan kiáltozta utána a parancsnok:

— István, István, gondold meg mit csinálsz!

Épen idejében ért haza az ebédhez, mely ma is úgy folyt le, mint mindég a szokott tósztokkal és mozsárdurrogásokkal, csak Behenczy kóstolgatta szórakozottabban az ételeket. Amint hivatal valami, megunja az ember. Aztán a sok kóstolgatásban egy idő óta másra támadt kedve. Az Estella piros, duzzadt száját szerette volna egyszer megkóstolni.

Hiszen nem lehet az nehéz dolog — de mégis vannak előzményei. Még arra a hitvány levesre is rá kell fujni előbb s csak azután viheti az ember szájához.

Károly ur elkezdte a negyedik-ötödik pohár bor után az Estella lábait nyomogatni az asztal alatt, míg a káplánnal az égi testekről diskurált, a kis medvéről, a nagy medvéről, a sánta kaszásról, a fias tyukról.

Estella csak állta egy darabig, de aztán felpattant:

— Ugyan Behenczy, hagyjon békét! Mit nyomogatja a lábamat? Szóljon nyiltan, ha valami baja van. Akar valamit?

Vidám hahota támadt e váratlan szavakra,

csak a káplán pirul el szemérmatosan, Pamutkay a hasát fogta nevéttében, a lengyel pedig felkurjantott „Hej kópé, kópé“ s épen meg akarta a fejebúbját veregetni tréfásan, mikor egyszerre megfagyott benne a vér a csodálkozástól, látván, hogy a Behenczy helyén (a mellette való hely) senki sem ül.

— Jézus Mária! — sikoltott fel Estella s halotti halaványság borította el még csak az imént pajzán arcát.

Ő vette észre a legelőbb, hogy a föld megnyílt s egy szempillanat nem sok, elnyelte zaj nélkül Behenczyt székestül, szalvétástól, mely a térdére volt terítve, még csak annyit se tudott mondani, hogy „mukk“.

Dermesztő hangulat támadt. A várur homlokán vészjósló piros foltok ütődtek ki.

— Így szoktak bánni a Pongráczok azokkal — mondá fagyosan, mogorván, mintegy magyarázatul — a kik a női szemérem ellen véte nek asztaluknál.

Egy darabig senki sem szakította meg a kínos csendet, melyet a meglepetés okozott, mert csak a várnagy ismerte az épület titkait s tudott az asztalon levő gombról is, amelynek megnyomása mozgásba hozza a sülyesztőt.

Ah, ravasz kis Estella. Bizony nem igen volt az ő szemérme megsértve, nem is igen botránko-

zott meg a csinos Behenczy fiu *kezdeményező lépésein*, ő csak Pongrácz Istvánnak akarta tudtul adni: „Vedd már észre, te mamlasz, hogy szép vagyok, hogy kíváncsú vagyok, lám, mások észreveszik.“

Ördögös Estella, most végre ki volt elégitve a hiusága. Pongrácz István fölindult és elsülyesztette a vakmerő vállalkozót, a vetélytársat. Oh, milyen diadalmasan tombolt a szíve s hogy sietett vissza arcába a pillanatnyira eltűnt vér, szemeibe a kacér zománc. Hiszen ez egy kis vallomás volt.

Hangja játszi lett, hajlékony, enyelgő.

— Ej, ej uram, ön nagyon kegyetlen. Így bánni ezzel az emberrel. Azért a csekélységért.

— Hát valami csekélységet akart? — kérde a lengyel alamuszi bambasággal.

— Nem mondta meg, mit akart — felelte Estella gyermeketeg naivitással. Hiszen nem adtak neki rá időt. Nem tudom. Honnan tudnám?

S ez a kedves, tréfás affektálása az ártatlanságnak épen ő tőle, oly igéző, olyan kecses valami volt, hogy az ember szerette volna agyon csókolni.

— Akármit akart — füzte odább a társalgást a lengyel — de ezt bizonyára nem.

— Persze. De hát hol is van ő most voltaképen?

— Lent a várbörtönben — felelte István gróf, kihez a kérdést intézte Estella.

— A börtönben? Szent Isten! (Ijedten csapta össze a kezeit.) És meddig marad ott?

— A míg ki nem eresztem, vagy . . .

— Még vagy is van?

— Vagy amíg le nem fejeztetem.

Az asztalnál ülők összenéztek. No ez lenne még csak a komédia. Valóban a grófon gyanus tünetek kezdtek mutatkozni tegnap óta.

— Nem, az nem lehet — rebegte Estella önkénytelen.

— Hogyne lehetne — veté ellen a gróf könnyedén s némi csodálkozással, hogy mért ne lehetne — hiszen van pallosunk a fegyvertárban.

— Persze, persze — válaszolá szeliden, csilapítóan Pamutkay, de nincsen már pallosjogunk.

— Ostobaság! Nem a jog szeli el a nyakat, hanem a pallos.

Asztalbontás után elmaradt a mai pénzszerzés, a várur rá se gyújtott, ki se ment a tornácra, hanem a szobájába zárkózott. A visszamaradt urak aggodalmasan bujtak össze, hogy megbeszéljék a különös incidenst.

— A gróf szerelmes önbe kisasszony — vélte a lengyel — s könnyen elkövet valami országra szóló skandalumot. Egy raptus és megvan, olyat talál tenni, hogy arról koldulunk valamennyien. Mintha percenkint borulna az elméje. Valamit csinálnunk kell. Menjen ön utána és kérjen Behenczynek kegyelmet.

— Ha tudtam volna, ha csak sejtettem volna — tördelte a kezeit Estella, de a sopánkodásain keresztül világolt az öröm. — Ha ugy van is, de eddig eltitkolta.

— Eltitkolta-e? — vigyorgott a káplán gonoszul.

Bármennyire érezte is Estella szerencsáját, nem titkolhatta önmaga előtt másrészt, hogy a gróf elméje bizonyos megfeszített állapotban van. Egy hur elpattanhat, egy sróf kieshet, tény, hogy a viselkedése meglepő és borzadalmas.

Hamar átöltözött talpig feketébe. Volt a ruhájában egy kosztüm, szakasztott a Medicis Kataliné, hosszú, uszályos bársony ruha, gyöngyökkel rakott dudoros derékkal és ujjakkal, malachit gombocskákkal, szép ametiszt-köves diadémmal. A Pongrácz grófnők szindarabokat játszottak itt valaha. Estella felöltözött, átidomította a fürteit a diadém alá s aztán parancsolá, hogy az apród fogja az uszályát (tudta, mennyire hatnak István grófra a ceremóniák) és lassu, méltóságteljes léptekkel benyitott a szobájába.

A gróf gondolatokba mélyedve, meredten, hülyén nézett maga elé, majd, amint fölpillantott, összerázkodék:

— Katalin! — susogta.

— Én csak az Estella vagyok, uram!

— Mit akarsz? — förmedt rá keményen a gróf.

Estella intett az apródnak, hogy távozzék, akkor aztán közelebb lépett hozzá és térdre vetette magát előtte.

— Kegyelem Behenczynek! Kegyelem!

— Ugyan ne izetlenkedj — felelte István ur teljesen közömbös hangon. Hadd lakoljon a jellemtelen kutya.

— De hiszen nem tett, uram, voltaképen semmi rosszat.

— Hálátlan. Ide vettem a házamhoz mint földönfutót s ő mégis hozzád nyult, pedig azt se tudta, hogy nem vagy-e te a szeretóm? És mégis meg merte cselekedni.

Ujra megjelentek homlokán a veres foltok, a szemei szikráztak és egész testében reszketett a dühből, míg a sánta lábával görcsösen ütögette a padlót.

Estella érezte, hogy elérkezett a helyzet magaslátára, most erről a pontról kell betörnie a szerencse kapuját. Egy villámgyors mozdulattal a grófra vetette magát. Nem térdepelt már, hanem a gróf nyakát tartotta átnyalábolva.

— István, te szeretsz engem.

István gróf felkacagott, undorszerű mozdulattal igyekezett menekülni.

— Ugyan eredj! Ne dörgölődj hozzám a testeddel! Hát megőrültél azt hinni, hogy szeretlek. Estella, te ostobább vagy egy libánál. Ugyan no, ereszd el a nyakamat. Ejnye hol az a korbács, te rongy!

A leány sértődötten szökött fel, megsziszszent, mintha egy kigyó marta volna meg, előntötték szemeit a könnyek, de e könnyek alatt már gyulladoztak a villámok.

Az ajtónál hirtelen visszafordult:

— Igazán nem szeretsz?

— Takarodj — kiáltá utána a várur közömbösen, könyörtelenül.

Elment s künn, túl az ajtón, letörülte a könnyeket, átment a várnagy lakására.

— Nagy baj van Kovács bácsi, — mondá — Behenczyt le fogja az ur fejeztetni.

A szegény, becsületes Kovács János iziben gyomorgörcsöket kapott a hir hallatára. Jaj hamar az ágyba, hozzanak zabzacskót, melegített tányért a gyomrára!

— Jaj lelkecském — nyögte — hisz akkor mi mindnyájan a börtönbe kerülünk. Istenem, istenem, hát már csakugyan megyen az esze? Eddig se volt sok, eddig is csak egy csepp volt, amennyi csak nekünk volt elég. De most már az sincsen. Hát mit tegyünk, édes galambom, kisasszonykám?

— Hát semmit se tegyen, János bácsi — felelte Estella — csak hunyja be a szemét, de

hunyja be jól, aztán ki ne nyissa jó sokáig. És a többit bizza rám. Mindent én vállalom.

Az öreg ur egyszeribe pedzeni kezdé a dolgot, behunyta a szemeit és a falnak fordult, Estella pedig felágaskodott a feje felé és leakasztá

nagy fürgén a drót karikáról a rozsdás, öreg börtönkulcsot.

Estella lábujjhegyen kiosont a szobából, hosszú uszályát maga körül tekerve, lement a nyirkos lépcsőkön a börtönig. Nem volt épen nehéz ráakadni a Behenczy földalatti cellájára, mert éktelen lármával dörömbözött.

A nehéz ajtó-kulcs megcsikordult a zárban, Be-

henczy rekedt orditása kihallatszott a földalatti folyosóra.

— Nyisd ki már, bátya, mert dühbe jövök!

Estella benyitott, de a sötét lyukban sem ő nem látta a foglyot, sem az őt.

— Micsoda buta tréfa volt az. Kikérem magamnak.

Behenczy azt hitte, hogy István gróf nyitja rá az ajtót.

— Lassan Behenczy — szólt Estella csendesen. — Én vagyok. Ne lármázzon olyan nagyon. Mert a dolog nem épen tréfa.

— Hogy-hogy? Csak nem vagyok talán komolyan börtönbe vetve. Én, egy magyar főnemes. Ilyen még nem történt, mióta a világ áll.

— Hallgasson. A világ régen áll. Azóta sok történt. Még az is megtörténhetik, hogy István gróf lefejezteti.

— Engem? szólt meghökkenve s a fogai vacogni kezdtek. De hát istenem miért? Azért, hogy a lábait nyomogattam?

— Azért, mert az elméje elmenőben van . . .

— De hisz ebbe beleszól a törvény, az országgyűlés.

— Beleszólhat, de a fejét vissza nem ragaszthatja a nyakához. És miután csak egy feje van . . .

— Bizony csak egy.

— A régi királyok, sajnos, nem adtak kettőt vagy hármat a báróknak sem.

— Ha adtak volna is — hasadozott ki az akasztófa-humor Behenczyből — hol lenne az én többi fejem már azóta! Oh Estella — tört ki most siránczó hangon — oh édes Estellácska, mentsen meg. Hiszen úgy is maga az oka. Vagyis az én nagy szerelmem. Vagyis, hogy megszólalt az asztalnál.

— Hagyjuk ezt most, hiszen éppen azt jöttem megbeszélni, de úgy látszik, nem lesz könnyű dolog. Mert csak a szökésről lehet szó. De innen nem lehet kijutni, csak a várudvarra s mit ér, ha a várudvarról szinte nem lehet kijutni a kapuőrség miatt. Hanem talán kigondolok valamit.

— Oh Estella — kiáltá most páthosszal — feleségül veszek, ha megmentesz. Báróné lesz belőled.

Kár, hogy a sötétben nem lehetett látni Estella arcán a hatást, de a felelet hangjában volt valami gunyoros.

— No iszen, nagy boldogság is a maga feleségének lenni, bárónénak, éhes macskának selyem pántlikával a nyakán. Ejh no, hát mit ígér még?

— Örök hűségemet, Estella.

— Hm, az örök hűség szép dolog lehet, hanem megfőzve, megsütve nem táplál el két jó étvágyu embert.

— Hát az én tizezer forint járandóságom? Egy hét múlva lesz julius elseje. Fölcsipem a félévi öt ezrest s úgy élünk belőle kettecskén, ha jól beosztjuk, mint két gerlice egy ágon.

— De ha az ág letörik.

— Ne kinozz, Estella, adj inkább egy csókot. Huh, egy undok varangyos békára hágtam. Tele van ez a hely békákkal, patkányokkal. Ne fuss hát, Estellácska!

Behenczy Estella után iramodott, hogy átka-rolja, de Estella elugrott és az ajtó felé menekült.

— Hát meg sem csókolsz? — lihegte Behenczy.

— Nem.

— Hát nem szere'sz és meg sem szabadítasz?
— sziszegte tompán, hörögve.

— Várj — susogta Estella. — Eljövök.

Ezzel tovaillant, rácsukta újra a börtönajtót s a földalatti folyosórul kijutott a második várud-varra, a hol a cselédek, lovászok, katonák csoportokba verődve beszéltek az elsülyedt Behenczy esetét. Egész regekör volt már akkor kiásva az emlékezetekből az ördögös csapóajtórul. Még az ős várurak, még talán a Nedeczkyek csináltatták azt az ebédlőben.

Mert hát, a hol vár volt, mindég akadtak aféle legyeskedő lovagok, akik lanttal kezdték először az ablak alatt s aztán eljutottak az ebédlőig. Azok a tündérszép várasszonyok, a kiknek a képeik ott függnek a mennyszinü teremben, bizony azok is szerettek belekóstolni az almába (tisztelet a kivételeknek) s néha ők kínálták, mint Éva Ádámot, néha pedig hagyták magukat rábeszéltetni. Ha aztán a várur észrevette, bezzeg jó volt a csapó-

ajtó, melyet nem ok nélkül alkalmaztak oda, a hová az asszony a legkedvesebb emberét ülteti az asztalnál.

— Nyergeld fel a lovamat, Matykó! — parancsolá Estella az egyik lovásznak.

Mig a kis fekete bonta lábu lovat nyergelték, azalatt átöltözött szokott házi ruhájába, kurta gránátszin dolmányt vett, tengerzöld hosszú szoknyát s könnyedén pattant a nyeregbe, be se téve lábát a kengyelbe.

Künn a kapunál odaszólt a tisztelgő strázsának:

— Nini Makovnyik (Makovnyik József káplár volt a strázsálók egyike). Egy zsák rózsa-krumplit rendeltem a faluból. Ha valaki elhozná, át ne vegyék, míg én nem látom. Mert a multkor is megcsaltak.

— Értem, kérem alássan.

— Várjanak meg vele, vagy ha nem akarna várni az illető, jőjjön el holnap reggel.

— Igenis értem.

Pici sarkantyujával megszúrta a Fecskét és elvágatott. Még utána nézett a szép teremtésnek a strážsa egy kicsinyég. Makovnyik hamiskásan sodorgatta a bajuszát:

„Uraknak való maszlag“, aztán elnyelte az ut pora, mely a délutáni napfény szikrázó morzsáival összekeveredve, fehéres, csillámló föllegnek látszott. Ki-kibukkant néha a ló és urnője alakja,

de csak halaványan úgy meszsziőről, mint egy tejben uszó légy.

Estella megállt a legszélső falusi háznál; egyetlen ablaka volt, kék szegélylyel körülfestve s rozmaring cserép volt benne.

Aláhajlott lován és bezörgetett:

— Itthon vagy, Ancsura?

Csinos, kackiás paraszt menyecske dugta ki a pirospozsgás arcát.

— Itthon vagyok, „nagyasszonyka“. (Ez volt az Estella titulusa.)

— Hát az urad itthon van-e?

— Az uram fát fűrészelt az erdőben.

— No, az jó — felelte Estella, leugrott a lováról és bevezette a kapuajtón az udvarra.

— Kösd be ezt a lovat az istállóba, de szaporán, Ancsurka, nincsen veszteni való időnk, aztán gyere a szobába és vetközz le.

A lovat bekötötte Ancsurka mihamar, de a vetkezés furesának látszott előtte. Lesütötte a szemét és zavartan nézett maga elé.

— No, számár. Hiszen nem vagyok én férfi!

— De mikor mégis szégyenlem magam.

— De lásd, én is vetköződöm. Ruhát akarok veled cserélni.

Ez aztán felbátorítá s még inkább két fényes arany, amit Estella a markába nyomott. Egymásután hullottak le a szoknyák, egyre jobban széplült, az egész formás alakja minden szoknyával

nyert. Az üde, egészséges női test illata, vagy a rozmaring virágé, betöltötte az egész szobát.

— Az ingvállat is levessem?

— Persze.

— Jaj, de legalább ide ne nézzen, nagyaszonnyka.

Mikor átöltöztek, Estella lett a paraszt menyecske (ejnye, de helyes egy jószág) s Ancsura lett az uriasszony.

— Már most hozd elő a kordován csizmádat is, meg a kislingelt nagy fehér gyoleskendődet, hadd kössem be a fejemet!

— Teremtő istenem, mi lesz ebből?

— Semmise, te bohó. Átmégysz azután a kamrába és megtöltesz egy hosszú zsákot krumplival. De indulj is, egy-kettő-három, szaporán.

Indult volna, de a hosszú uri szoknyában nem tudott mozogni, minduntalan megbotlott, elesett, olyan ügyetlen lett a munkában, mintha egész életében kávéban élt volna, utoljára is maga Estella rakta meg a zsákot krumplival, aztán fölhajította könnyedén, mintha csak egy kásmir sál lenne, a vállára, (pehely volt ez az ő acél izmainak) és megindult vele ruganyos, hetyke léptekkel a vár felé.

— Pochválem pan Jézis Krisztus — köszönté a strázsát a kapunál.

— Mindörökké ámen, édes hugom — felelte az egyik őr — nincs itthon a „panicska“, kilovagolt, de azt üzente, hogy várd meg.

A csintalan Makovnyik még bele is kötött:

— Hopsza, valami hernyó van a hátadon — s ezen ürügy alatt egyet csipett a habfehér vállán, a melyről a zsák miatt mélyebben lecsuzott az ingváll.

A menyecske nem jött zavarba, visszafelelt nagy dévankodva, kackiásan ringatván a derekát mozgékony csipőin.

— Ha kend hernyó, én akkor macska vagyok,

ha kend csip, én karmolok. Nézze meg az ember, milyen csuf nagy hernyó!

Ezzel eltűnt a kapuboltozat alatt, a két emberből álló strázsa pedig járt a magasra emelt lándzsákkal tovább is fel s alá, nézegetve alant a varini kémenyeket. Legjobban füstölt a paplaké. Vajjon mit főzhet most a tiszteletes asszony? A vidék álomra látszott készülődni. A kihűlt, szelid tekintetű égbolt épen csakhogymég mosolygott, honnan pedig még egy órával előbb táncoló szikraszemerkek szóródtak szét az erdőkre, a barna falusi szalmafedelekre. Az alkonyat tompa nyugalma közelgett nesztelen lépteivel s a nap bágyadtan, alélтан ereszkedett a hegyek cikk-cakkos kék palánkja mögé. Nem volt az már az az előbbi izzó, tündöklő égítest. A melege nélkül, a fénye nélkül az is elvesztené a tekintélyét. Olyan haszontalan cifraság volna az égen, mint egy vándorló tojás-sárgája . . .

Jó félóra múlva újra mutatkozott a menyecske a boltíves kapu alatt, hol buzogányok, csáklyák és bőrvedrek lógtak a falakról. Künn a varini toronyban megkondult az esteli harang. Talán szándékosan ezt a percet várta, mikor a strázsa imádkozik és rá nem ér incselkedni.

— Nem jön még az „asszonyka“, bátyikák? Mert már nem várhatom tovább.

— Hát csak eredj isten hírével, fiacskám. Hátrahagyta az asszonyka, hogy gyere el reggel.

Szive hangosan dobogott a félelemtől. Jaj, ha valamelyik megtapogatja a zsákot!

Már künn volt, szabadabban lélegzett fel s neki-bátorodott léptekkel ereszkedett le a várkaputól a keskeny gyalogösvényre, mely mogyoró-bokrok és páfrányok között levezetett a Roch-erdőbe. Szeretett volna sietni, de a zsák nehéz volt, még neki, az akrobatanőnek is. Csak bent az erdőben, a fenyők közt, eresztette le lihegve, fujva.

— No gyere ki már. Oh, de borzasztó nehéz vagy.

A megoldott zsákból Behenczy Károly bujt elő. Legelső dolga volt az összekuszált haját, bujuszát megigazitani, aztán tele szívni tüdejét a málnaillatos erdei levegővel.

— Majd megfultam ebben az átkozott zsákban. No, csakhog y itt vagyunk, de már most hova, merre? Mit gondol a *báróné*?

Estella a szeme közé mosolygott, míg a kendőjével a verejtéket törülgette felhevült arcáról. Csurom-csap volt a szép rőt haja is.

— A merre akarod, te cudar. — S tenyerével megveregette, megpaskolta szerelmesen, incselkedően a balpofáját.

Köröskörül mély csend volt. Az erdő költészetet lehelt. Néha egy madár mozdult meg a galyon vagy a fészekben, az erdő füvei között egy

gyik suhant s újra csönd támadt. Mintha halani lehetne a föld páráját . . . ha nem zavarná a lupuchnai kenderáztatókból idehangzó béka-kurutytyolás. Az az időpont az, mikor a természet ruhát vált. Kocsonyaszerű vonalak ereszkednek alá az égből lassan, szinte láthatlanul. A legszemérmesebb asszony se tudná annyira észrevétlenül átcserelni az ingét, mint a természet. A színek jönnek, mennek, illannak gyorsan, mind-mind barnábbnak adva helyet. Mintha egy láthatatlan, óriás kéz a festékeit keverné ebben a nagy tégelyben (a mit mi világnak mondunk) s addig vegyítene a fehérbe barnát, barnábbat, legbarnábbat, míg egyszer csak hopp — éjszaka van.

— Gyerünk, siessünk báróné, mert hátha üldözőbe vesznek.

* * *

És most már térjünk vissza a *bolond* Pongrácz Istvánhoz. De hát igazán bolond volt-e?

Az isten tudja. Mi nem. Mit tud az ember, hogy ítélkezni merjen egy koponya tartalma felett, a maga koponyájának az erejével?

Valóságos szemtelenség volna. A legbölcsebb ember is huzza meg magát szerényen. Mert miből áll a nagy bölcsesége? Talán abból, hogy legfeljebb egy félrőffel tovább lát a másiknál, a közönséges eszünél, egy félrőffel, egy olyan horizonba, a mely egy billió mértföldre terjed. Az

egész mély látás, csak egy valamivel kisebb vak-ság. Hát érdemes ezért a csekélységért annyi hü-hót csinálni? Szétosztályozni az embereket, hogy ezek az okosak, emezek a nem okosak, azok a bolondok, mintha a mákszemeket szétraknák: kis mákszemek, nagy mákszemek.

Megállapodott határozatot akarnának hozni Pongrácz felett, hogy mi van a koponyájában: zűr-zavar van-e ott, a szerkezetben rendellenesség, vagy vízzel van-e elöntve az agyvelő?

Ugyan, — hát látunk mi oda? Hiszen ti bölcs emberek, nem hogy egy fejet belülről, de egy, a fejről levett cylinder-kalapot, ha megnéztek, de jól megnéztek (magam tapasztaltam akárhányszor), nem vagytok képesek a falon *még körülbelül sem* eltalálni, hogy az a kalap a földre téve meddig ér fel — s ti akarnátok meghatározni, mekkora nagy és mekkora kicsiny egy koponya *belülről*?

Könnyű kimondani könnyedén Pongráczról, hogy a bolondok házába való, de biztosak vagytok-e abban, hogy ma az lenne a véleményetek róla, akkor is, ha ezelőtt négyszáz esztendővel él s huszezer katonája lett volna?

Ugy-e nem? Ugy-e csak annyit lehet megállapítani higgadtan, hogy Pongrácz István egy visszamaradt bölény, egy későn született ember, mint ahogy vannak *előre született* emberek, akiket szinte hajlandók a bolondok házába küldeni szük-eszü kortársaik.

Ime tehát az a hübnere a ti óriási bölcseségteknek, hogy mindenelőtt kíváncsítik *pontos, alkalmas időben való megjelenés a világon*. Ez a nagy archimedesi pont, a honnan ítélkeztek.

S még jó, aki előre születik — mert azt még megértheti, megbecsüli egy eljövendő kor és szánón mosolyog felettetek, bolondokon, akik fölfogni nem tudtátok, de mit tegyen egy *elkésett lény*, például a mi Pongráczunk; annak a kora vissza nem térhet tanúságot tenni a józansága mellett. Azért kell az elkésett embert nagyobb óvatossággal tárgyalni, nagyobb kimélettel elemezni.

Épen lefeküdt volt már későn este és a lábait vakarta az apród, mikor Ferenc diák hóna alatt a krónikával, azt a hirt hozta, hogy Estella délután kilovagolt és még mostanáig se tért haza.

„Hadd fujja ki magát a szabad levegőn“ — gondolta a várur, eszébe jutván az ebédutáni jelenet s nyugodtan intett a diáknak, hogy olvasson.

De még két-három lapot se fordított, mikor egyszerre csak megkondult a vártoronyban a lármaharang, szakgatottan, féloldalra verten: bim-bum! bim-bum!

Fürgén ugrott ki ágyából a várur. Ez a veszély szava! A veszély gondolata gyönyörűséget okozott neki, visszaadta kedvét, ruganyosságát. Bezzeg a diák ijedtében még fület se csinált a könyvben.

Egy perc alatt felöltözött s künn termett, a gyülekező, megriadt várnép között.

— Mi a baj? — szólott le férfias, csengő hangon.

— Megszökött a rab — hörögte Kovács várnagy.

— Semmi az — felelte a várur hidegen, nyugodtan — arra valók vagytok, hogy elfogjátok. Nyolc „kozák“ azonnal lóra üljön és visszahozza.

Egy perc alatt már nyeregben ültek a kozákok. Tetszett a gyorsaság István grófnak, a zaj, a harcias kép az éjben, a megcsillanó lámpások, a fegyversörgés, az induló paripák lábdobaja, mind ez szinte visszacserélte a vigabb lelkét, jókedvűen petyegetett az ujjáival.

. . . De hogyan szökhették meg Behenczy? Ez volt az első fölmerült kérdés. Nosza hamar törvényszéket ülni, vizsgálatot tartani, tanukat kihallgatni. Meg kell gyujtani a fáklyákat. Költsétek fel a káplánt, hadd hozza el a fészületet. Eskü alatt tegyen vallomást mindenki. Jaj a fejének, aki vétekben leledzik.

No ugyan nem volt nehéz az igazságot utólélni, fölösmerni. Ott terpeszkedett, mint egy keresztbe tett gerenda a találgatás útján. Az örök láttak bejönni egy paraszt asszonyt, krumplis zsákkal a vállán, a várnagy látott a börtönben egy zsáknyi krumplit szétgurulva, az örök újra láttak egy asszonyt kimenniteli zsákkal. Hát vagy az tör-

tént, hogy Behenczy átváltozott a börtönben burgonyává, de ez nem valószínű, vagy az, hogy őt vitte ki a zsákos asszony, aki nem lehetett más, mint Estella. Olyan világos ez, mint a napfény. Ilyen vakmerőség, ilyen furfang! Maguk az ördögök ringatták annak a personának a bölcseit.

— E leányzónál kettős büntény forog fenn, ezredes — mondá István gróf Pamutkayhoz megelégedetten, simogatván a szakállát. Egy az, hogy megszöktette a rabomat, hűtlenség és árulás, a másik büntény az, hogy ő maga megszökött.

— Ő nem volt rab.

— De a patvarba, az én tulajdonom volt. Pénzért vettem. Hatszáz forintot fizettem érte. Számitsa csak ki, Bakra barátom, mennyi volna az most hét év multán a kamatok kamataival.

Ferenc diák futott a kancelláriába a számításokat megtenni, a várur pedig másik nyolc kozákot rendelt küldeni az első után, hogy ne csak Behenczyt fogják el, éppen úgy Estellát, visszahozván őt poklok-poklából is vasra verve.

— De jól megmagyarázza nekik kegyelmed, Kovács uram, mert ha most valamit elfelejtünk, nincs többé harmadik nyolc kozákunk utánuk szalasztani.

(Tizenhat veres nadrágos „kozákból“ állott az állandó lovasság.)

Majd Pruzsinszkyhoz fordult s barátságosan veregette meg a vállát.

— Tudtam, hogy történnie kell valaminek, éreztem, mert lásd, lengyelkém, már nagyon üres, szintelen volt a világ, egészen elposványosodva. Már azon gondolkoztam, hogy talán elválunk egymástól.

— Már hogy én tőlem? — kérde a lengyel megriadva.

— Nem, én tőlem a világ.

— Ne beszélj így, István! — hebegte a lengyel elérzékenyülve — mit csinálnék én nálad nélkül?

— Most már szó se legyen róla, hanem lefekvés előtt igyunk meg egy kupica bort, Pruzsinszky. Mit szólasz hozzá vén cimbora?

— Hát bánja a szöszt!

Bort hozatott a dolgozó szobájába s billikomokat; az elsőit ráköszönté Medicis Katalinra s kiűrité egy huzamra. A második billikommal felköszönté Lengyelországot. Pruzsinszky sirva fakadt a tosztt alatt, mint egy gyermek. Istvánnak megesett a szive rajta s elkezdte vigasztalni.

— Ne bőgj, te vén kappan, mert megharagszom.

— Szegény édes hazám, szegény Lengyelország — zokogta egyre keservesebben Pruzsinszky.

A várur egy hatalmasat ütött öklével az asztalra és a szemei lázas fényben ragyogtak.

— No csak ne sirj hát . . . visszaállítom. Ha megharagszom, visszaállítom.

A kabát ujjait felgyűrte s hatalmas izmu ökleit meglóbázta. Ereiben a vér szilajan kezdett nyar-

galni s halántékai lüktettek. E percben szentül hitte, hogy csak akarnia kell és visszaállítja a Szaniszló kedvéért Lengyelországot.

Pruzsinszky a nyakába borult és mennyre-földre esküdözött, hogy ilyen hősi, vakmerő sziv még nem dobogott emberi testben I. Napoleon óta.

Igy ittak-iddogáltak egész hajnalig, akkorra már egyenkint szállingóztak vissza a kozákok, hogy a szökevényeknek még a nyomát se találták.

— Pedig meg kell keríteni a leányt. Ha a föld mélyéből ásatom is ki. Szamarak vagytok kozákok.

Másnap Ferenc diákot küldte ki, mint kémeket. Ferenc diák ügyes fickó, beutazza a szomszéd városokat és kiszimatolja, hol vannak.

A lengyel is erővel vele akart menni, (gondolta egy-két görbe napot csinálhat Zsolnán, Teschenben) s tíz aranyat kér a várurtól kölcsön.

— Nem lehet — felelte István gróf nagy ravaszul. — Hová gondolsz Szaniszló? Ne légy kérlek, olyan könnyelmű. Minden garast össze kell raknunk a nagy célra, ha vissza akarjuk állítani a hazádat.

Pruzsinszky azonban könnyelmű volt a sok rábeszélés és huzavona után (mert készpénzt nem szeretett kölcsönözni István gróf), akként lett meg az alku, hogy adjon hát legalább öt aranyat — és inkább ne állítsa vissza Lengyelországot.

Ferenc diák és Szaniszló egy egész hétig oda voltak, míg végre meghozták a hirt, hogy Be-

henczy Estellával Besztercebányára ment és most ott éldegélnek, mint két turbékoló galamb.

— Nem soká éldegélnek — felelte nyugodtan Pongrácz István. — Irjon, domine, azonnal egy levelet a besztercebányai magisztratusnak, hogy a leányzót mint tulajdonomat, ezen levelemet átadó emberemtől küldjék vissza. A stilusra nézve vegye mintául vitéz elődünknek Szentmiklóssi Pongrácznak a pozsonyiakhoz írt levelét. Aztán hozza be aláírn.

Kerek, malacfark módjára kunkorodó, ódon betűkkel, vörös tintájú pompás initialéval írta meg a levelet ekképen:

„Óvári és Szentmiklósi gróf Pongrácz István Nedecvár örökös ura üdvözlétét küldi Besztercebánya magistratusának! Báró Behenczy Károly nevű ifju Estella nevű, tulajdonunkat képező leányzóval, kil hatszáz o. é. forintokért vetlünk vala a zsolnai komediásoktól, megszökvén, tartózkodása Besztercebányán vagyon, ennek folytán tehát felszólítjuk a nemes várost, hogy a leányzót haladéktalanul letartóztatván, e levelet átadó megbízott hűveinknek névszerint Szurina Pál őrmesternek és Komár György káplárnak kezeibe szolgáltassák. Kikhez is hajlandók maradtunk,

Gr. Pongrácz Istv.”

István gróf átnézte az iratot s meglegegedetten bölíntgatta fejét és csettentett a nyelvével:

— Jó, nagyon jó, hanem még szurja be, ezt: „egyébként kő kövön nem marad Besztercén, mivel-hogy a földdel tételek egyenlővé.” Legszebb, amice, a világosság, az őszinteség. Nem illik zsákban macskát árulni.

A diák beirta a fenyegető passzust is, István gróf aláírta a nevét; beporozta, ráütötte aztán pecsétgyűrűjével a sigillumot, trombitát tartó kéz, fölötte egy csillag, s személyesen vitte le a már nyeregben ülő Szurínának és Komárnak.

— Adják ezt át kendtek a város polgármesterének, sehol sem pihenve.

Egy harmadik lovat is vittek magukkal, egy kis szürke kancát vezetéken, sárga asszony-nyereggel; ez lesz az Estellának.

Érdekesülten várta a vár népe, míg visszatérnek; különösen a káplán volt izgatott. Az eléjük is ment titokban, várni őket másnap, egész a zsolnai hidig; mert hát a megtért bárány mindenha becses az ur előtt, illő, hogy a szolgálja is megbecsülje.

De sajnos, a lány nélkül jövének vissza a követek és csak harmadnapra. A torony-őr megszíról túlkölt, mikor a két lovas alakja feltűnt a varini uton.

A vár népe kicsődült a kapu elé, maga István gróf is ott várta a követeket.

O vári és **S**zentmiklósi
PONGRÁCZ ISTVÁN
Nedecvár örökös ura üdvözlét
küldi Besztercebánya magistrátusának!
Bárá Behenczy Károly nevű fiú Estella nevű
lányunkat képező leányzóval, kit halasz az orfintokert
Vettünk a zsolnai komediaszoktól megszokott, tartoz
kodása Besztercebányán, azon, ennek folytán tehát
felcsolítjuk a nemességét, hogy a leányzó haladéktalanul
előtérítve, elevelet adó megbízott hűveinknek per
szerint Szurina Polomesterek és Komar György kapitány
kézbe szolga stássa, egyben két kővön nem marad
Besztercén, mivel a zsolnai földet tételük, egyenlőre.
Kikhez is hajlandók maradtunk.

gr. Pongrácz István

— Hát a leány hol van? — kiáltá eléjük zordonan.

Szurina leugrott a lováról és előadta remegő hangon, hogy megérkezvén Besztercebányára, átadá a levelet a polgármesternek a városházán, a ki is föltevén pápaszemét, elolvasá azt és ezt az üzenetet küldötte:

— Mondjátok meg az uratoknak, vigye szegény fejét valami hideg zuhany alá, a helyett, hogy ilyen leveleket firkáljon.

Pongrácz István homlokán megjelentek a szokott piros foltok.

— Azt mondta? — hörgé tompán — igazán azt mondta?

— Szómul-szóra mondta és sorba adta a levelet a többi uraknak, a kik hasukat fogták a kacagástól. Mi a Komár komámmal nem akartuk ennyibe hagyni és kijelentettük, hogy a lány nélkül egy tapodtat se megyünk, mire aztán ránk rivalt hargagosan: „Kikorbácsoltatlak benneteket a városból a hajduim által.”

Szentmiklósi Pongrácz ivadéka felordított, mint a sebzett oroszlán.

— Kikorbácsoltatja az én követemeit! Borzasztó! Aztán felkiáltott a toronyórhöz:

— Kongasd meg Korenyák azt a vészharangot! Kongasd! Kongasd!

Majd a várnéphez fordult:

— Mindenki készüljön! Köszörüljétek a kardo-

kat, tisztogassátok ki a fegyvereket, az ágyukat. Reggelre indulunk Beszterce ellen!

Teljes két óráig zugott a harang, azalatt összegyültek a katonakötelezett parasztok a környékről.

— Reggelre indulunk Beszterce ellen! Mindenki bucsuzzon el a családjától s hajnalra itt legyen fegyverbe öltözni.

Jaj neked Beszterce! Csak volt, többé nem lesz ilyen nevű város. Megehetik a mappáikat a könyvkereskedők. Szegény könyvkereskedők! (Pruzsinszky fogta fel erről az oldaláról a közelgő katasztrófát.)

Egész éjjel folyt a lázas hadi készülődés, egy lélek se hunyta le a szemét. Maga István gróf ügyelt, tett, rendelkezett, egy percet se vesztvén. Zaj, elevenység, nyüzsgés verte fel az ősfalak csendjét a lobogó fáklyák fényénél. De készen is lett reggelre minden. A fölkelő nappal végig kigyózott a hadba induló tábor a budetini uton. Ha le nem csapták volna Marst az istenek közül (mert még az se állandó foglalkozás a gonosz földi férgek miatt), bizony élvezete lett volna az égből ezt a hadi népet látni.

Elől maga Pongrácz István lépkedett Waterló nevű fekete angol ménen, Zrinyi-nyaku magyar köntösben, kócsagos kalppal; villogó kivont kardján pajkosan futkostak a napsugarak.

Mellette balról Kovács várnagy ment széles fringiával, a „Palkó” remondán.

Utánok Mravák Mátyás vitte magasra emelve a Pongrácz-család zászlaját; játszi szellő vigan suhogtatta a finom selymet, hol begöngyölgette, hol kibontogatta negédesen a kéklő cimerpajzs kevély jelvényeit.

A zászló nyomában két apród poroszkált két zömök ponnyn, hosszú, szőke hajuk végig hullámozott ezüstpaszomántos dolmánykáikon; kis gyiklesőt viseltek; azonfelül az egyik a várur kulacsát vitte, a másik a rubinttal kirakott kötésű imakönyvét.

Méltóságteljesen kidüllesztett mellel vitte a szép művű ezüst családi buzogányt az óriás termetű Kral Demeter.

Egy filozóf kinézésű számár egy dobott huzott nagy flegmával. Semmi indulat, semmi harag nem látszott rajta Beszterce ellen.

Mögötte két bocskoros tót baktatott gyalog, póznákra kötött lámpákkal, ezek voltak a lámpavivők, éjjeli menetek esetére.

Egy szekéren ócska napernyő alatt ült balról a szakács, jobbról a káplán. Szemben velök két röhögő konyhaszolgáló.

Most következett a híres lapuchnyai banda trombitás hangszerekkel. Nyolcan voltak, csinos, fekete zsinórzatu halinákban, ujdonatuj bocskorokban, kalapjaik körül madzagra fűzött közönséges csigák képezték a nagyobb diszt.

Jaj, de most kavarog rémséges porfelhő. Még a nap is mintha elbujna félelmében. Jönnek a kozákok! Hogy táncol a lovuk . . . hogy csillognak-villognak a patkók. Hát még a lándzsáik! Tizenhat derék, válogatott lovas, egy-egy lilium mindenik. Piros leffentyűs kalpagjuk, piros dolmányuk, nadrágjuk miatt úgy néznek ki messziről, mintha egy csomó pipacs szaladna a buzák között.

Hej, a merre mennek, nyiljatok ki arra muskátlis ablakok!

A kozákok rendjét nyolc muskétás ágyu váltja fel kis kerekeken, apró hegyi lovak által vonatva; mindenik ágyun egy beszkidí zsivány ül pipával az agyarán. Ez, úgy látszik, a tűzérségi uniformishoz tartozik.

Vidám kurjongatás, ének-szó, röhögés hangzik fel.

Az egyik gyalogos (mert az ágyuk után a gyalogosok masiroznak) egy békát látott a garádban és hirtelen a lándzsájára tűzte, torkaszakadtából kiabálván:

— Az első halott! Az első halott!

Szerencse, hogy messze a vezér, mert el nem engedné ezt a minden komolyságot nélkülöző tréfát.

A daliás Bakra vezeti a gyalogságot, számszerint száz és néhány embert. Itt vonul el az egész nemzeti történelem, az ősök katonái, fegyverne-

mei. Makovnyik nehéz páncélba van öltözve, tollas sisakkal a fején, a mellén egy kereszt Buillon Gottfried korából. Szurina a Mátyás fekete seregéből való, ott a halálfej a kalpagján. A Szlimak János uniformisát Csák Máté valamelyik katonája viselte, a Barinka Gyuró nagy fején egy színehangyott sárga turbán ül, míg a hosszú kaftán leér a bocskor felkunkorodó hegyéig. A Kovács Pali izmos tagjaira hasított ujjú zöld attila simul. Kontopek András on a hajdani kék drabantok habitusa lötyög, — de győzné azt az ördög elszám-

lálni. Holta napjáig volna mit tanulni ezeken egy jóra való szabónak.

Ahol a sereg véget ér, két sárga-fekete szekérnek vagon kezdődése:

ezen a kimustrált tölténykocsik, a miket a bude-tini honvédségtől vásárolt István gróf. A koci mindenik oldalán három-három

lyuk van kirágva s ezek mindenikéből egy-egy mozsár félelemgerjesztő, sötét torka néz ki.

Minden szekér elé hat ökör van fogva, különös találmánnyal a szarvaikon. Ez egy a szarvra huzott vasgyűrű s abból csillagszerűen apró, éles lándzsák meredeznek. Az ökröket Beszterce kapujánál kifogják s ráeresztik öldöklésre fegyverzett szarvaikkal a lakosságra. De iszen nagy hadi talantum Forget uram, lévén ez az ő találmanya.

Leghátulra maradt az élelmezési társzekér, négy akós pálinkás hordóval, egy garmada cipóval és néhány zsák krumplival megrakva. A krumplis zsákok tetején Pruzsinszky Szaniszló szunyókál hanyattfekve. A koci minden löcsére kívülről egy-egy oldal szalonna van akasztva. Vének isten ellen, mert a hozzá surlódó kerekek egész vályut ásnak a becses csemegében s utközben a kutyák egész falkában rohannak és ugatnak az „izletes“ jármű mögött.

De azért a menet egészében méltóságteljesen,

fönségesen kigyózik a budetini uton. A szügies napfény nevetve táncol a kopjákon, lándzsákon s átsiklik enyelegni a karabélyokra, a puskákra, a szél a hadi sisakok tollaival, forgóival pajkoskodik, a buzavetések ijedten futnak, futnak, a fenyves-erdők, a merre mennek, azt látszanak huhogni-zugni:

— Jaj Besztercének! Jaj Besztercének!

Mig az anyaföld remegve dobban az ágyuk és lovak dübörgésétől.

MÁSODIK RÉSZ

KEDÉLYES ATYAFIAK

z árkádos piacú Zsolna városában élt sok-sok esztendővel ezelőtt egy Trnowszky nevű vaskereskedő, a kinek három fia volt, Péter, György és Gáspár. Mikor a fiuk fölcseperedtek, a haldokló öreg ur pályaválasztásra szoritotta őket.

Péter a legidősebb, azt mondta: „Én a méhekre vetem magam. Ezek a derék, szorgalmas állatkák majd engem is táplálnak.“ És lett Péterből viaszkereskedő. Egy egész országrészből ő vette meg a sejteket és a mézet. Egy egész országrész méhei voltak az ő rabszolgái.

A középső fiú, György, másképp okoskodott:

— Én orvos leszek apám. Az én elementumom az emberek. A méheknek csak mézők van; igaz,

hogy abból lehet pénzt csinálni, de az emberek harisnyáiban már készen állnak a szép lázsiás tallérok. Én ezekre utazom. A mikor beteg az ember, kutyába sem veszi a pénzt. S egyszer valamikor mindenki megbetegszik.

TRNOWSZKY GÁSPÁR

Erre az okoskodásra is helyeslően bólintott a vén Trnowszky. „Jó, hát tanuld ki a doktorságot!”

A harmadik fiu, a Gáspár, más nézeten volt, mint a testvérei:

— Az összes élő lények közül a legtisztelőtreméltóbb apám uram a birka: husa is van, gyapja

is van, teje is van. És ha egy garast teszünk bele, visszaad helyette egy forintot. Hát én juhokkal fogok gazdálkodni.

Az apa mindenik fiának háromezer forintot hagyott, — mondván a halálos ágyán:

TRNOWSKY PÉTER

— Helyeslem a terveiteket, csináljátok! Én majd az égből nézni fogom.

Nézte-e, nem nézte-e, nem az én gondom, de hogyha nézte, hát láthatta, hogy az a fia is meggazdagodott, a melyik mézzel-viaszszal („vostyinnával“, a hogy a tótok mondják) dolgozott, az is, a ki a birkákra vetette magát. — Könnyű volt

ez, kivált azokban az időkben, mikor még a legelő nem volt elkülönítve.

A tót városokban és falvakban a szegény embereknek nem voltak birkáik. Nehány darab birkát talán szerezhetett volna egyik-másik, de azért nem érdemes juhászt tartani. Ha aztán valaki sok birkát összeszerzett, szabadon legeltethette a közös legelőn. A birkákat az egész város kosztolta, de a birkák azért csak Trnowszy Gáspárt jutalmazták.

A mi a méheket illeti, a méhek meg éppenséggel *szocialisták*. Bliktri azoknak birtok-viszonyok, telekönyvek. A hol egy virágot találnak, legyen ebben vagy amabban a határban az utszélien, vagy a pap kertjében, vagy a Vietorisz kisasszonyok nyitott ablakában, az az övék — s a ki ezek kiéltetésében meg akarná őket karhatalommal akadályozni, abba egyszerűen beleéresztik a fulánkjukat és punktum; nincs ellene appelláta.

A két testvér egy idő múlva megtollasodott s jól elhelyezvén a pénzeiket, idők folytával Zsolna város leggazdagabb, legtekintélyesebb polgárai lettek — rettentő gyűlöléssel viseltetvén egymás iránt; nem volt az a pizok (a „Mática“ által kiadott szótárban), amit egymásra ne kiabáltak volna, — de a nagy antagonizmus dacára is mind a ketten inkarnátus pánszlávok voltak s mind a ketten eljártak Turóc-Szent-Mártonba a gyűlésekre melyeket — zárjelben legyen itt megjegyezve — a mult évben akként zavart meg a nedeci gróf

Pongrácz István, hogy négylovas társzekeren állított be a főpiacra, a hol a gyűlés folyt szabad ég alatt (épen az ifju Hurban szónokolt); lera-
katott pedig az inasaival a szekérről husz ebet, nyakukra, farkukra kötött csörgetyűkkel. Szét-
eresztették azokat a szónoklatot hallgató tót haza-
fiak közé, melyhez fogható ugatást és csörömpölést tanuk állítása szerint még nem hallottak emberi fülek.

De bocsánat a kitérésért, mert nem a Pongrácz gróf *kultur-missziójáról* van itt szó (a hogy ő nevezte e rossz tréfát), sem arról, hogy az ifju Hurban és a következő szónokok beszédjeit valóságosan a kutyák nyelték el (végre is, a ki jobban győzi a szájával), hanem a két testvér egyenlenségét volna feladatomban kiszinezni, a mely mindenben nyilvánult; követválasztásnál, ha az egyik Deák-párti jelöltet támogatott, a másik akkor okvetlenül Tiszáékra szavazott (akár megengedte Kubicza, akár nem), ha az egyik rétet vagy házat akart vásárolni és azt a másik megtudta, okvetlenül odament az eladóhoz, inkább ráigért egy csomó pénzt, csakhogy elkaparithassa az orra elől.

Péter, a viasz-kereskedő, soha sem házasodott meg, azt hozva fel indokolásul;

— Nem vagyok én számár, hogy amit keservesen szerzek, azzal az asszonyom az utcákat sepergesse (Péter a selyem rokolyákra célzott).

Gáspár pedig szinte nem volt számár, ámbátor háromszor házasodott meg, ekképen vélekedvén:

— Az asszony mindig hoz valamicskét!

Két asszonyt temetett el, de csak egyszer keresztelt (jó is, mert az efféle sokba kerül). Az első feleségétől Petrás Zsuzsánnától maradt egy fia, akit urnak tanítatott Selmecebányán.

Hogy a harmadik testvérről is számot adjunk, hát bizony a Gyuri számár volt. Kitanulta a doktorságot, de el is költötte amig tanult a háromezer forintnyi örökségét (elnyelték a könyvek és a nagy leckepeznek az egyetemen) s azután se boldogult. Az emberek gyógyítása hálátlan mesterség Zsolnán. Micsoda idea is volt az tőle! Zsolnán, abban a jó hegyi levegőben, hol venné magát a beteg ember? S azonfelül is jó, szelíd nép a tót, ha jön a halál, nem kötekedik az vele, nem disputál, nem erősködik, hogy „nem megyek, maradni akarok, iszom azt, iszom ezt, még amazt is megpróbálom, nem szalajt orvoshoz, patikába, hanem megadja magát „pod szmrty!“ (gyere halál!) és behunyja szemeit az örökkévaló álmra. Ha épen próbálna is valamit, hát legfeljebb áthajtat a rajeci fürdőbe, hogy egy pár marasztaló köpölyt tegyenek a más világra kérezkedő testére.

Szomoru, végtelenül szomoru viszonyok ezek orvosi szempontból. A paraszt mindenekelőtt nem beteg, de ha mégis beteg, nem gyógyíttatja magát, de ha mégis gyógyíttatja magát, nem fizet, mert

nincs pénze. Ami az urat illeti, az ugyan szokott beteg lenni és az néha gyógyíttatja is magát és pénze is van néha, de még se fizet néha se, hanem inkább azt mondja a doktornak jutalom fejében:

— Legyünk, barátocskám, ezentul per tu.

Dr. Trnowszy tehát szerzett sok jó per tu barátot egy életen át tartó praxis alatt, de olyan szegényül halt meg, hogy a temetés is alig futotta ki a vagyonkájából, hátra hagyván egy csomó cók-mókot, néhány rossz butort, orvosi szerszámokat és egy tizenegy éves kis leánykát, Apollóniát.

Gyönyörű leány-palánta volt, nemes, ovál arcán valami édes, szomorú kifejezéssel, hosszú pilláktól árnyékolt szemei üde, nedves fényben kéklettek; hát még az a szépséges kalászszin hajkoszoru a fején! Egy arra csatangoló híres festő meglátta, eszébe ötlött, hogy a Mi Asszonyunk, országunk patronája, körülbelül így nézhetett ki gyermekkorában, lefestette s képét (mely most egyik nemzeti gyűjteményünkben van) „Mária gyermekora“ címen sokat magasztalták akkoriban a hírlapok.

A szegény doktor halála napján, Blázy Miklós uram, a polgármester, találkozott az utcán Trnowszky Gáspárral s annyira ellágyította, beszélgetvén a gyászesetről, hogy az késznek ajánlkozott a kis Apollóniát magához venni s gyámságát elvállalni; a miért legott dicsérni kezdték városszerte. Lám, mégis van a fősvény kutyában egy szemernyi szív.

Nosza, meghallván ezeket, dühbe jött Trnowszky Péter, rohan a városházára lóhalálban, hogy ő akarja a gyámságot elvállalni, neki ugy sincs gyermeke, de meg annál a gazembernél ugy is tönkre menne a gyermek stb.

Mire Blázy uram megnyugtatta.

— No hát ön lesz a gyám. Gáspár ugyis csak immel-ámmal vállalkozott.

Hire ment Gáspárhoz a Péter lépéseinek. No iszen, az kellett, izében csörtetett a városházára, miután ő vállalkozott elsőnek a leánykáról gondoskodni, magának követeli a gyámi tisztelet, vagy különben vonja le ebből a konzekvenciákat a városi magisztratus.

A polgármester, mint minden oportunista, zavarba jött, nem birta magát többé elhatározni. Mindakét Trnowszky egyaránt hatalmas oszlop volt Zsolna városában, ha ők neki dőltek egy-egy tiszti széknél a közgyűlésen, ugyancsak ropogott, ha össze nem tört.

Tchát egyszerűen érintetlenül, függőben hagyta

a véletlen támadt, kinos ügyet. Sok mérges pat-tanás mulik el önmagától.

De ez nem mult el — mert a temetési szer-tartás végeztével, visszajövet a temetőből, kézen fogta Gáspár nagybácsi a kis árvát ott az egész gyászoló gyülekezet szemeláttára.

— Jőjj velem, gyermek!

Még el sem mondhatta az utolsó szót, már oda-ugrott Péter nagybácsi vörös, paprika arccal, vas-villa szemekkel s kiszakítá a gyermeket Gáspár kezéből.

— Ne érintsd a gyámleányomat te farizeus! Szeretnéd a becsületes testvért játszani ugy-e? Ez ni! (Füget mutatott neki az ujjával.) Egy, kettő, három, lépkedj előre Apolka!

A lányka szemeiből zápor módra ömlöttek a könnyek. Hagyta magát rángatni érzéktelenül. Nem tudta miről van szó, nem hallotta szavaikat. Még mindig azoknak a röögőknek a dübörgése zúgott a fejében, tompán, zsibbasztón, melyek a koporsóra zuhogtak.

— Add ide azt a leányt, mert összetörlek — hörgögte Gáspár.

— Azt szeretném én látni, hogy közelebb jőjj! A szemed közzé köpök te uzsorás.

— Huh, te tolvajok orgazdája — orditá Gáspár és rávetette magát Péterre, megmarkolva a fekete selyem nyakkendőjét, fojtogatni kezdte.

Nagy dulakodás támadt köztük, piff, paff, hul-

lottak a pofonok és öklütések, az istenfélő népek botránykozására.

„Ilyen szegényen, épen a temetés órájában! De jól járt az a szegény elköltözött lélek, beh jól járt, hogy kitette innen a lábát. Oh, hogy nem nyilik meg alattuk nyomban a föld!

„Hát nem kellene az istent is sequestrum alá vetni“ — sopánkodott az istentelen vén eretnek Domák

Mihály — „hogy ilyen embereknek hajigál le vagyont, tekintélyt, szerencsét?“

Egy szegény irnokné (a kinek férje, Klivényi József rokonságot formált az Apollónia elhalt anyjához), miközben a két összetépett ingü, kékre öklözött testvért szétválasztották a barátaik, cipelve őket erőszakkal külön-külön lakásaik felé, felkapta Apollóniát a kezébe.

— Ne sirj, kis rubintom. (Megtörülgette a lányka szemeit gyöngéden, a saját ünneplő fekete köté-

nyével.) Ne menj egyikhez sem. Mit keresnél, szegény pihegő galambka, gonosz ölyvek között! Gyere inkább hozzám. Szegény vagyok ámbár, mégis puhább ágyat vetek éjszakára, mert a szívem puha kicsikém te hozzád.

Megsimogatta a sárga haju fejecskéjét, homlokán csókolta és a bámészkodó sokaság közül szinte észrevétlenül vezette el haza Apollóniát, míg a két nagybácsi mindenike dühtől zihálva, tajtékozva rángatta magát a békéltető vasmarkától, hogy újra egymásnak rohanjanak, éktelen szitkokkal, fenyegetésekkel fujva, élesztve a boszu tüzét:

— Kutyák isznak még ma a véredből!

— Pozdorjává törlek, pióca!

— Megmutatom, hogy én leszek a gyám.

— Az ugyan én leszek, ha az ég összeszakad is.

De ezalatt persze a gyermek eszökbe sem jutott. Csak másnap sürgette meg egyik is, másik is a polgármesternél, hogy váltsa be a szavát, vagy különben vele gyül meg a baja.

— Akarom a gyermeket, punktum. Meg kell lenni — követelte Péter. — Nekem van megígérve.

— Ha Péter lesz a gyám — üzengette Gáspár — lelövöm a polgármestert, mint egy hazug kutyát. Én ajánlkoztam elsőnek.

Ily nehéz viszonyok között ült össze harmadnapra az árvaszék s tekintettel a Trnowszyak versenyzésére (no de ilyen parádét csapni egy

mihaszna lány-kölyökért), tekintettel továbbá arra, hogy a Trnowszkyak hatalmas emberek, a kiket a város ügyeitől elidegeníteni kár volna s tekintettel végre azon körülményre, (mely azonban nem emlitendő meg a jegyzőkönyben), hogy a leányka hazafiatlan nevelésben részesülne a boldogult Trnowszky fivéreinél, magasabb motivumokra visszavezethető nemzeti szempontokból is határozatba hozatott, hogy inter duos litigantes, egy harmadik személy Trnowszky Apollonia anyai rokona: Klivényi József városi őrnök neveztetik ki gyámnak, felkérve az árva nagybátyjai, hogy miután a gyám szegény ember, nemes szívé rokon gondoskodásukkal járuljanak a gyermek neveltetési költségeihez és fentartásához.

Mikor megkapta Trnowszky Péter a végzést, mérgesen szakította szét száz darabra.

— Egy krajczárt se adok. Hát bolondnak néz engem az árvaszék? Süssék meg most már a gyereket!

De a haragja hamar elpárolgott; mert jól esett arra gondolni, hogy legalább Gáspár se lett a gyám.

Gáspár is épen így gondolkozott és ő sem adott az Apolka fentartásához egy garast sem.

Klivényi őrnök, ez a vén korhely, ki a gyámságot azért vállalta, hogy a két gazdag testvértől csurogni fog a jóság s abból neki is jut, csalódásában a gyermekkel érezte bossúságát. A

szegény árvára szomoru napok vártak. Rongyokban járt, sokszor mezitláb, enni is csak lopva kapott néha a Klivényi nénitől, a ki nem volt rossz szívű asszony, de a férjével, ezzel a vadállattal, ő se birt.

A szegény kis Apolka, a ki olyan szépen fejlődött az apja házában, lesoványodott, elsatnyult; mert dolgoznia kellett napestig. Klivényi elbocsájtotta a szolgáját s vele végeztette a ház körüli dolgokat.

— Hisz ingyen tartlak, te rongyos!

A sovány, vézna teste tele volt kék foltokkal, mert az őrök, mikor este részegen jött haza, mindig megverte őt is, a feleségét is. S az őrök mindig részegen jött haza. A szünnapok csak azok voltak, a mikor nem jött haza és valahol a kocsmában aludt el az asztal alatt.

Két hosszú esztendeig nem történt az árvával semmi nevezetes eset; ki törődne egy kis féreggel? Az emberek egy ideig szidták a két pogány nagybátyát, de azután *másért* szidták és a kis féregről mindenki elfeledkezett. Ugy elvegyült már ő a többi szegény gyerekek közé, a kiknek a piciny lábai öreg emberek levetett cipőiben tipegnek-tapognak a földgolyóbison, hogy már benne is csak mint homályos álom élt az apai hajlék. Azt még hallotta néha-néha, hogy ez, meg amaz a gazdag ember az ő nagybácsija, de ez is csak egy közömbös fogalom volt neki, nem egy olyan

forrás, a miből keserüséget merítsen a jelenre, vagy reményt a jövőre. Tudta is ő, mi a nagybácsi és mi a jelen vagy a jövő. Semmit se tudott. Csak élt, mert még meg nem halt. Élt, mert reggel felrángatta Klivényiné: „Tisztítsd ki hamar, fiacskám, a bácsi csizmáját.” Elaludt, mert elnyomta este a fáradság. Sirt, ha megütötték, mert fájt neki. De az életről nem tudott semmit, azt hitte, így kell annak lenni, csak a halált sejtette, hogy az rejtelmes, különös. De hogy örök-e, arról nem gondolkozott. Talán ha Klivényi néni felráncigálná a halottat: „Tisztítsd ki hamar a bácsi csizmáját”, az is fölkelne. Talán a szegény apa is fölébredt volna.

A gyermek egy napon a nagy piacról jött, egy tököst cipelve, mikor a Volek csizmadia inasa (a ki megfódott csizmákat vitt Buronka szenátorhoz) oldalba lökte.

— Eredj, Apolka, ott megy a bácsikád, csókolj neki kezét.

Csakugyan Trnowszy Péter jött a templom táján, jókedvvel lóbázva csontgombos sétatbotját, mert egy jövedelmező üzletet bonyolított le a várossal, mikor eleibe kerül a leányka és az inasgyerek szavára, abban a hitben, hogy annak úgy kell lenni, elkapja a füttyűrésző öreg ur gyűrűkel rakott szőrös kezét és megcsókolja.

Az öreg ránéz a rongyos gyermekre s fölismervén Apolkát, hümmög egy darabig.

— No, no, hát te vagy? Ejnye adta, adta.

Keresgél a zsebében az aprópénzek közt, de nincs egyetlen ezüst pénz se, pedig illenék ilyenkor egy fényes hatos. Kinyitja a tárcáját, hátha találna benne egy szép ropogós egyforintost. De csak ötösök vannak. Az sok, nagyon sok. Mit csinálna ez a gyerek egy ötforintossal?

Szerencsére épen szemben van a mézeskalácsos bolt. Hopp! Ez jó lesz.

— Gyere utánam, te kis fruska!

Bementek, az ajtó tündériesen csengett s a mézeskalácsos a nagybácsi egyetlen szavára egy nagy paksaméta mindenféle formájú nyalánkságot összerakott, zsinórral összekötött és mindez az Apolkáé volt. Végtelen örömet érzett szívében. Azt gondolta, hogy mingyárt elájul a boldogságtól. Szemei meg-homályosodtak és a homályban egy falka kutyát látott csörtetni maga felé, akik megrohanják, szétmarcangolják, kihuzgálják a kalácsokat a pakétból.

De mindez nem volt igaz, a nagybácsi hangja fölrezzentette:

— A kezedbe is válassz egyet-kettőt, leányocskám, amit utközben megeszel.

Künn az ajtónál aztán elváltak. Péter nagybácsi a vendéglő felé ment, Apolka pedig hazafelé és mindenkinek eldicsekedett utközben, hogy a jó

nagybácsi mit vett neki és ebből mindenki valami szerencsét jósolt, csak otthon Klivényi bácsi mondá sötéten:

— Mutasd, hogy mit vett a gazember.

Felszakította a spárgát, kibontotta a mézes süteményeket és elkezdte őket falánk étvágygyal ropogtatni, egyiket a másik után, minden falatnál felkiáltva:

— Óh, a gazember, a gazember!

Zsolna városában ez a nevezetes esemény csakhamar szájról-szájra járt azon megjegyzés kíséretében: „Kezd már a világ felfordulni“ s eljutván Trnovszky Gáspár füleibe, nagy boszuságot okozott neki. Egész éjszaka nyugtalanul hanykolódék fekhelyén s reggel korán a Klivényiék lakása előtt leste az árvát, kit is megkerítván, vitte egyenesen egy cipészhez, egy szabóhoz s egy fémernemű-árushoz, összevásárolván annyi portékát, hogy két boltoslegény cipelte az Apolka után, mialatt Gáspárnagybácsi meglegegedetten mormogta:

— Egyél most mérget, utálatos fősvény kutya. Ez aztán a tromf!

Hanem 'iszen nem könnyű lefőzni Péter urat sem, ha egyszer „virtusra“ kerül a dolog. Alighogy tudomására jutott a „tromf“, felbizsergett a kevély, gonosz vére:

— Micsoda, te akarsz itt szuszogni? Egy pár rongygyal akarsz port hinteni a világ szemébe? Velem akarsz kikötni? No gyere hát!

Rögtön elküldött a lánykáért és elvitte egyenesen az aranymiveshez, összeválogatván gyöngyöt, smaragd-gyűrűt, arany násfát, karperecet, függőket egy halommal, ami csak szép és drága volt az üvegszekrényekben. Egy kastélyos kisasszony sem kap annyit a kelengyjében.

E fordulatok megjavították egy kicsit a leánya sorsát, de jobban a Klivényiét, mert az értéktárgyak többnyire folyékony anyagokká változtak át, de nem csodamódon, egyszerűen a zsidó közvetítésével, kihez a derék gyám rendre elhordozgatta zálogba.

Volt dinom-dánom az „uri vendéglőben“, bor, punch, muzsikaszó, forintos bankók a Gongoly cigánynak, a kivel aztán éjjelenként bejárta a pánszláv házakat s elhuzatta ingerkedésül az ablakok alatt:

Cserveni kantár, bjeli kvon!
Predav szom ország, Bozse moj!

(Veres kantár, fehér ló! Eladtam az országot, istenem!)

Ez a merész célzás Szvatopluk király ő fölségének szomorú kalandjára, mindenha erősen bosszantotta a zsolnai tót urakat. De épen ezt akarta Klivényi, a ki magyar érzésű volt és e magyarságából élt, táplálkozott. Mert már százszor is ki kellett volna tennie a szűrét (soknemű hivatali vétség és apró visszaélés terhelte Klivényit), de

lehet-e egy nagy magyart elcsapni bűnhődés nélkül? Klivényi ügye mindig a haza ügye volt. Klivényi nem volt ostoba; mindig jól tudta, hogy mitől döglük a légy. Annak a bizonyos „veres kantárnak“ bizony több hasznát vette ő, mint Árpád vezér; ez volt az ő immunitása.

Az árvára most már nagyobb gondot fordított és iskolába is küldte. Egy napon, mikor a rubintos karperecet adta zálogba, hozott a kicsikének egy darab kókusz-szappant.

— Zsuzsanna — szól a nejéhez — ma jól megnéztem a gyermek arcát. Tudod-e, hogy nagyon szép lesz, veszettül szép lesz, ha megnő. S végre is, miért ne lenne szép? Mondtál valamit, Zsuzsanna? Hogy, semmit se mondtál? Okosan is teszed, ha hallgatsz. Mosdasd, fésültesd a gyermeket és járasd tisztán. Azt akarom, hogy csinos legyen. Az nem lesz nekem rossz, ha szép lesz, még talán neki se. Van valami átkozottul kellemes az arcában.

Aztán behitta Apolkát a konyhából, sokáig nézegette és átadta neki a selyempapirba göngyöltetett szappant.

— No, kutyamája — fordítá a hangját szelidre, enyelgőre — mit hozott a gyámapa az ő báránycájának. Ide hamar kezet csókolni.

A lányka kezet csókolt és kitakarta burkából a tárgyat; s amint megösmerte, hogy szappan, édesen elmosolyodott. Nem a gyermek mosolya

volt ez többé, mely a mézeskalácsoknál hasadt ki volt arcán, hanem a szüzé. Ah, szappan! Szagos szappan. Arcra való szappan. Elpirult egész a füle hegyéig és elfutott. Az a kis szappan-kocka annyi mindent mondott, finom, ingerlő illata szállt, szállt az orrán keresztül, betölté egész lényét, minden porcikáját, átszivárgott az erein a vérébe és dörmögött a szivén, felkeltve, életre ébresztve azt a kis szörnyeteget, mely, mint a karikába tekergőzött kigyó, dermedten, élettelenül alszik még a bakfischban, — a kacérságot. Éva leánya, kopogtatnak. A szappan beszél hozzád. Hallod-e, sejted-e?

Apolka a tizennegyedik évébe lépett és szemlátomást szépült, — midőn egyszerre még váratlanabb fordulat állott be életében.

A polgármester, látván egyrésről a nagybácsik jóindulatát, másrésről, hogy az irnok a Trnowszkyak ajándékait — a polgármester hivatalos megjegyzését idézve — a saját céljaira fordítja, említést tett egy ízben a leány helyzetéről a főispánnak (kinek a megboldogult dr. Trnowszy háziorvosa volt); ő méltósága élénken méltóztatott érdeklődni és megígérte, hogy az árva ügyét szívére veszi s kiragadja a korhely irnok kezei közül.

A legközelebbi főispáni ebédre mind a két Trnowszy meghívást kapott s ebéd közben a pezsgőnél, mikor minden szív ellágyul, ravasz diplomaciával előhozván az ügyet, rávette a testvéreket, hogy a leánykát ne hagyják gonoszul

veszni, vegyék magukhoz, még pedig egyenlőképen felváltva, mindenik egy-egy félévig tartsa és neveltesse.

Bezzeg lett ebből ismét világgraszoló spektákulum.

Péter nagybácsi, a kihez először került a leány, nyomban egy profeszort hozatott hozzája Turóc-Szent-Mártonból, egy francia leány játszópajtást Genfből, selyemruhákat, kalapokat, cipőket Besztercebányáról, sőt képeskönyveket halomszámra Prágából s olyan fényben, pompában nevelte, mint egy hercegkisasszonyt, hogy az egész városnak elállt a szeme-szája. A félév elteltével aztán elküldte a profeszort, meg a kis bonne-t, elcsukta a szép szalagos ruhákat, csecsebecséket a szekrénybe, ráadta a Klivényiektől hozott foltos perkál szoknyácskát, a rongyos cipőt, a szinehagyott pepita kendőt és maga kísérte el a Gáspár házáig, egész a kis kapuajtóig, ott érzékenyen megölelte, megcsókolta.

— No eredj már most ahhoz a gazemberhez.

Gáspár nagybácsi még nagyobb káprázatba hozta a várost; nem csak rálicitált Péter urra, mert ő Bécsből rendelte a gyermek ruhaneműjét s egy ponny-fogatot vásárolt neki Galiciából, hanem azonfelül vérig megbosyantotta Pétert, egy olyan lépésre határozván magát, mely bár meggyőződéssel ellenkezett, de szíven találta az ellenséget. Nem Turóc-Szent-Mártonból hozatta a nevelőt a lányka mellé, hanem Debrecenből, egy tűzsgyö-

keres magyar tanítót, a kire szigoruan ráparancsolt, hogy *magyar szellemben* kell nevelni a kis Apolkát. Egy elveszendő lélek ide-oda. Többet ér, hogy az a föld szemetje mérget eszik egy félévig.

A nevelő Szabó Pál el is követett mindent, hogy a gyermek szívét megnyissa a magyar rokonszenveknek s elutáltassa vele a tótokat.

Tromf tromfra. A harmadik félévre Péter nagybácsi, megtudván Bécsben, hogy ott a komteszeknek egy kis szerecsenjök is van, nosza rögtön ő is kerített egy szerecsent, a mellé háts lovat, társalkodónőt, divatos ruhákat Párisból és Turóc-Szt.-Mártonból két nevelőt, a kik belecsepegtessék a szláv szellemet és elutáltassák a magyarokat.

De ez még mind semmi ahhoz a pazarláshoz képest, a mivel erre Gáspár ur visszafelelt a következő félévben. Ezt tessék aztán utána csinálni!

Gyönyörű női fogatot vásárolt a Csáky grófnőktől, kékselyem bélésű baldachinnal a kocsí tején; a bakon magyar kocsis, a lovakon cifra, sallangos magyar szerszám. Társalkodónő, nevelőnő, két apró inas nyalka huszárruhában, mind magyarok s mind az Apolka szolgálatára rendelve. A nagy kertjében egy kis palotaszerű villát építtetett neki, locsogó szökő-kutak előttte. Rózsabokrok, pálmák, exotikus növények,

köröskörül; drága brokát selyemmel butorozott szobák bent, melyekbe minden héten össze voltak hiva az egész városka előkelő leányai játszó-társaknak. Csak egy királyleány ragyoghat, duskálhat ilyen pombában. Ámbátor tetszett ez a Gáspár ur Milosláv fiának is, a ki épen vakáción volt otthon a prágai egyetemről s igen jól érezte magát a feslő bimbók, a bakfischek között.

A jogász urat eleget ingerelték az ösmerősök az apja ellen: „Megőrült az öreged, mindenedet elveri arra a fruskára! Ki látott már valaha ilyen számárságot a világon!”

De a kis fruska olyan szép volt! Karcsu, nyúlánk, olyan előkelő uri volt a drága selymekben, csipkékben s olyan szépen tudott ránézni azokkal az édes szemeivel mindenkire, még a Milosláv gyerekekre is, hogy csak helyeselni lehetett, ha nem hagyják szükségét szenvedni semmiben.

Az apát is váltig figyelmeztették a pánszláv barátjai, ismerősei:

— Ej, ej, Gáspár! Hová lett az eszed, vén Gáspár! Tréfa, a mi tréfa. A lánykáért nem kár, de hátha a fiadra is ráragad az a veszedelem, amit a Péter boszantására a házadban összehoztál.

És csakugyan a fiatal Trnovszky nagy barátságba látszott lenni mind Apolkával, mind a debreceni nevelőjével, Szabó Pállal. Némelykor ott üldögélt a leckék alatt a leányka szobájában.

De az öreg Trnovszky mégis csak makacsul rázta azt a nagy, kopasz fejét és vállat vont:

— Az mindegy. Ha az ember lő, hát lő. A serétekből oldalvást is eshetik valami . . . oldalvást is. De azért mégis csak lő. Hát én is csak lövök arra a zsványra, míg csak el nem pusztul, meg nem pukkad a mérgében.

Az egész város kíváncsi volt, hogy mitévő leszzen most Trnovszky Péter, ha újra hozzá kerül Apolka? És hogy mi lesz mindezeknek a vége? Meddig győzik ezt az oktan licitálást? Annyi egyszer áll, hogy alig következhetik magasabb skála. Rothschild kellene már ahhoz.

A jó isten tudja, mi lett volna, ha egyéb események nem jönnek közbe. Az például, hogy a zsolnai pánszlávok az Apolka magyar szellemű neveltetése miatt orrolván, Péter által is felizgatva, egy este macska-zenét adtak Gáspárnak, és beverték az ablakait. Mire dühbe jött Gáspár és másnap mingyárt folyamodott, hogy nevét és törvényes örököseét *Tarnóczyra* változtathassa. (Jaj, megfordulnak sirjaikban a becsületes Trnovszky ősök csontjai.)

S így fokozatosan belekergetve a magyarságba, a fia pályáján is fordított egyet: a helyett, hogy elküldte volna, amint előbb tervezte, még egy évig a szent-pétervári egyetemre, bevásztatta Zsolna városánál vice-jegyzőnek, mondván:

— Szagold meg egy kicsit itthon a közügye-

ket, fiacskám; két év múlva jön a követválasztás s te még fel Budapestre a parlamentbe, ha én mondom. S kevélyen ütött a mellének azon helyére, ahol a bugyellárisát tartotta, a mellény belső oldalán levő zsebben.

Tarnóczy Miloslav tehát otthon maradt Zsolnán és hozzászagolt némileg a közügyekhez, de ki tehet arról, hogy a közügyeknél is édesebb illata volt az Apolka hajának.

Hát ott legyeskedett a lányka körül, lapdázott vele a pázsiton, a kertben, együtt lovagoltak ki a budetini erdőcskébe, segítette tanulmányaiban is, bogarakat gyűjtött, lepkéket fogdosott a gyűjteménye számára, kirándult a hegyek közé, hogy ritka növényeket hozzon lenyomtatni, megszáritani az Apolkának. A lányka rajongott a természetrajzért. Szabó Pál, a ki nagy botanikus volt, csepegtette bele ezt a tudományt.

Miloslav urfi pedig valóságos üzletet vitt a talált ritkaságokkal. Minden szokatlan kinézésű növényért kapott egy közönséges rózsát vagy szegfűt, a mi épen akkor a hajában volt Apolkának; egy hibiskus-virágért, minthogy az egy soha nem látott csoda-szépség volt, kapott egy szőke hajtincset. De én istenem, mennyi huzavonába, alkudozásba került ez, míg végre megtörtént a vásár.

Szinte nem tudott betelni örömében a sáfrány-vörös virágfürttel.

— Hol jutottál hozzá, Miloslav?

— A nedeci várkertben szakítottam.

— Jaj de nagy ördög vagy! (És rámosolygott hálásan arra a nagy ördögre.) Jaj de kár volt le-
tépni szegénykét.

— No csak meg ne sirasd, hiszen nő majd a
tövéen másik.

— És mennyi idő alatt nő meg a másik?

— Esztendőre ilyenkor.

Apolka elkezdett tapsolni, ugrándozni széles jó
kedvében az udvaron, mennykék köntösének hasi-
tott, bő ujjá libegett-lobogott két oldalt, mint két
tündérszárny.

— Hiszen akkor én jól megcsaltalak téged, te
Miloslav, te csacsi, mert az én hajam két hét
alatt is kinő.

Miloslav mosolygott és nemsokára szerzett va-
lami besztercebányai profeszortól egy amerikai
skarabeust; egy akkora bogarat, mint egy csiz.
Egy igazi óriást a bogár-világban; két fényes
gránátszin szarva van; barna, kétfelé osztott felső
teste olyanformán néz ki, mintha a mi csereboga-
runk ükapja lenne, az pedig mellette csak szopós-
gyerek.

Mikor Apolka meglátta a bogarat, oda lett
szenvedélyében:

— Meghalok, Miloslav, ha ide nem adod.

Miloslav pedig játszott a makacsat, sópánko-
dott, esküdözött, hogy oda nem adhatja, mert így,
mert úgy, ő is bolondja a bogárnak, de meg

olyan bogár kettő sincs Magyarországon. Amerikai bogár! Az ördögbe is, az nem tréfa. Mennyi ideig kellett annak utazni, míg ide került Zsolnára! Az igaz, hogy holta után tette meg az utat és ilyenkor kisebb fáradság, hanem azért mégis

valami. Még ha esetleg odaadná is a bogarat Apolkának, bizony nem teheti olcsón.

— Hát mit kívánsz érte, Miloslav?

— Nem tudom én. (Pedig már tudta, mert mosolygott a selyma.) Hát mit adnál?

— Nem tudom én. (Pedig már sejtette, mert elpirult.)

Végre is aztán egy csókban történt a megállá-

podás, sok titkos, néha megzavart tárgyalások után.

Először csak elvben lett elfogadva az alku. Azután jött az első kérdés, hogy hol? A kertben. De hátha látják? No és ha látják is. Hát nem ér meg ez a bogár egy csókot, még ha látják is?

A skarabeus az Apolkáé lett. (Bolond ez a Miloslav, gondolta Apolka, hiszen talán ingyen is megcsókoltam volna.) S azontul minden „régipénz“ kivétellett a forgalomból. Beállott a *csókvaluta*. A jelentéktelen bogarak és növények is, a miket Miloslav talált, csókokra váltattak fel. S az is mind kevés volt. Miloslav eleget sopánkodott: „De szegényes, de hitvány ez a felső-magyarországi flóra!“

Az öreg Tarnóczy nem sokat vett észre ezekből a dolgokból, mindössze a fia növénygyűjtő szenvedélyére tett néha egy-egy csipős megjegyzést:

— Gyerek vagy, nagy gyerek vagy, Emil. (Utóbb már a flu szláv hangzásu keresztnévét is átfordította — hátha ez is boszantaná Pétert.) Milyen ostobaság! Egész nap bogarak és növények után mászkálni. Hát egyáltalán nem gondolsz arra, hogy innen-onnan képviselő lesz belőled s akkor nem növények, hanem helyiérdekű vasutak után kell futkároznod?

Nem, az öreg Gáspár semmi mást nem sejtett és csak az utolsó napon világlott ki minden. A

félév utolsó napján. A mikoron is Péter emberei egy társalkodóné „szlecsinka Skultéty“ (Skultéty kisasszony) egy vén talp, a már említett kis néger (azóta se láttak Zsolnán szerecsent) és egy angol komornyik nagy pofaszakállal, hosszú, vállig érő hajjal, megjelentek Gáspár házánál, hogy a kisasszonyt elvigyék a másik nagybácsihoz. Künn a régi ponny-fogat várt, a régi kocsissal, ki vigan pattogott ostorával, míg a kis ponnyk lesütötték okos fejeiket, mint tavaly ilyenkor. Semmi se volt új, csak a méltóságos komor magatartású komornyik, csattos cipőkben, térdig érő harisnyákban. Csak olyankor látni ilyeneket Zsolnán a marquisek körül, ha valami francia vigjátékot adnak a szinkörben.

Apolka elsápadt, midőn beléptek a tornácra, lassu reszketegség fogta el a lábait, kénytelen volt leülni.

— A kisasszonyért jöttetek? Úgy van, válnunk kell — mondá Gáspár nagybácsi nyugodtan, egy gyűlölt pillantást vetve a testvérbátyja cselédjeire. — Hát eredj fiam, Apolka a szobáidba, vedd fel a legrosszabb gunyáidat, azután menj isten hírével és vigyázz magadra, gyermekem, hogy abban a zshivány-fészekben el ne pusztulj egy félév alatt.

Apolka lehajtotta a fejét az asztalra, zokogott és nem mozdult.

— No hát, mért nem mozdulsz? Mért sirsz? Hiszen majd visszajössz.

— Itt szeretnék maradni — lihegte a leány csendesén, tompán.

— Ejh, lári-fári — mondá keményen a nagybácsi — menned kell, punktum. Mire visszajössz, már hosszú ruhák fognak rád várni. Hallod-e, Apolka, hosszú ruhák?

Ezt azért mondta és tótul mondta, hogy a cseledek megértsék és elmeséljék otthon Péternek s hogy Péter, aki már megvarratta a félévre való holmit, új költségbe ugorják, csakhogy őt megelőzze. Vidáman dörzsölte a kezeit e jó ötlet felett.

Apolka föltápáskodott, kitörülte szemeiből a könnyeket, aztán odatántorgott a nagybácsihoz, kezét csókolt neki, az visszacsókolta homlokon, majd a Miloslavnak nyújtott kezét, aki az apja mellett állt, sápadtan, szóval: —

— Ej, no, Miloslav — mondá és még mosolygott is, de fájdalmasan — most már ugyis tél van, nem szerezhethnél nekem növényeket.

— Hát persze — motyogta a fiu siri hangon.

Pedig ahogy volt tél, már épen kezdődött a tavasz. A téli kertet alakitott folyosó üvegein az első szüzi napsugarak mászkáltak kívülről, mintha bekéredzkednének a fűtött helyiségbe. Bent a sorjába rakott kaktuszok, fikuszok és leanderek álomból látszottak ébredni. A külső melegtől mintha észlelni kezdenék, hogy egész eddig rá voltak szedve. Szegény hiszékeny virágok!

A macska kint az udvaron nyújtózkodott, a napfényen melengette öreg hátát. Egy gesztenyeszínű tyúk ma vezette ki először kicsinyeit s

gangosan sétálgatott velök, a hó alul kiszabadult különféle száraz kórók, csutkák között. Olyan egyformák most, a fehér hó mind sárgára festette.

Ki bírná megkülömböztetni, hogy melyik himbálta tavaly a tulipánt, melyik a basarózsát, vagy a pimpót. Szegény rövidéletű virágok!

Mindenütt a tavasz langyos lehellete suhogott, csak az Apolka szívében volt tél, azért mondta a Miloslavnak: „Most már ugysis tél van“.

És azután indult, tántorgó léptekkel, elől eresztve a hosszukás folyosón a Péter nagybácsi cselédjeit, csak az ajtóban fordult meg s nézett vissza még egyszer.

— Elfelejtettél valamit? — kérde Gáspár ur közömbösen.

— Nem, semmit — susogta elhaló hangon s nyulánk termete kigyószerűen meggörbült, mintha össze akarna törni. Szeme behunyódott, mintha két nap aludna el egyszerre és a két nap helyén két patak nyitódnék.

Oh, de szép volt így. Nem is birta már ezt tovább megállni Miloslav; egyszerre felugrott s s utána kiáltá:

— Megállj, gyere vissza, Apolka.

A lányka néhány lépést tett befelé, önkénytelenül, gépiesen, mintha egy láthatatlan, erőszakos hatalom kényszeritené:

— Mit akarsz?

Miloslav arca égett, szemei fénylettek, hangjában soha nem hallott érc csendült meg.

— Én felejtettem el valamit, Apolka. Elfelejtettem megmondani apámnak, hogy te nem mhetsz el többé innen.

Az öreg Gáspár megnyomkodta pipájában a hamut:

— Miféle beszédek ezek, te fickó? Hogy azt mondd, nem mehet? Hát hogyan mehetne?

Skultéty kisasszony, ki az ajtónál állt, meleg, cobolyprémes bundát tartva a karján, átadta a

finom ruhadarabot a komornyiknak s maga Apolkához közeledve, megrángatta kissé a szoknyáját.

— Gyerünk már, kisasszonyka! a ponnyk fáznak odakünn.

— Mingyárt, mingyárt!

Miloslav odalépett az öreg elé, lehajolt és kezét csókolt neki.

— Apuka — mondá behizelgőn, azon a régi, gyermekes hangján, melylyel mindent ki tudott vinni.

— No, no, ne érzékenyíts el, kölyök, mert pofon ütlek, beszélj világosan, mit akarsz?

— Azt akarom, hogy az Apolka ne menjen el többé tőlünk.

Az öreg csodálkozó szemeket meresztett rá.

— Ne menjen? És ugyan miért ne menjen?

Miloslav lesütötte a szemeit, mint egy leányka. Hiszen csak huszonhárom éves volt, bajusz még csak most kezdett serkedni ajkai fölött. Zavartan keresgélt a feleletek közt, végre is ezt az egy gyerekes, makrancos mondatot találta:

— Hát csak.

— Ez nem felelet.

— Megmondjam?

— Meg.

— Igazán megmondjam, apuka?

— Természetesen.

— De ígérd meg, hogy nem haragszol meg.

— Jó, nem haragszom.

— De látod, még neki sem mondtam meg.

— Kinek?

— Az Apolkának.

— Mit?

— Azt, hogy elveszem feleségül.

Mondjam-e, ne mondjam, hogy lett erre a szóra Apolka biborpiros s hogy rohant el egyszerre, feldöntve vázát, virágserepet, futott-futott végig az üvegfolysón, ki az utcára, kis kezét szívére szorítva, az öreg Gáspár pedig az indulattól hörgő hangon ordított fel:

— Hol a korbácsom, hol a korbácsom!

Hanem iszen nem várta a korbácsot Miloslav, futott ő is az Apolka után, kit épen akkor emelt fel a kocsira Skultéty kisasszony. A komornyik is elhelyezkedett már a bakon, hanem jó szerencse, a szerencsen még nem kapaszkodott volt fel a kocsi hátuljára.

Miloslavnak volt még ideje megkérdezni sutogva, izgatottan:

— Mikor láthatlak, Apolka? Mikor válthatok veled egy pár szót?

— Jaj, minek volna az, Miloslav? Minek tettél olyat te, rossz fiu?

Apolka teste reszketett a meleg cobolybundában, melyet Skultéty kisasszony ráterített.

— Mikor, mikor? — sürgeté a fiu kétségbeesetten.

Apolka lehajolt hozzá és magyarul sugta, hogy ha hallanák is a cselédek, meg ne értsék.

— Tíz órakor este Péter nagybácsi le szokott feküdni, akkor kinyitom az ablakot s beszélgethetünk, ha odajösz.

— Szeretsz? — lihegte vad szenvedélylyel.

— Nem tudom — felelte a leányka elhaló hangon, végtelenül szomoruan.

A kocsis megsuhintá ostorát s a két kis ponny megindult vigan kocogva, keresztül a piacon, a Trnovszky Péter háza felé.

A kíváncsiak, az ácsorgók, a kik meglátták utközben a fényes fogatocskát, a fejedelmi szolgálatszémélyzettel, egymást figyelmeztették:

— Ni, ott megy a „hercegisasszonyka“, az egyik bolondtól a másik bolondhoz.

A főpiacról betértek rézsut a buza-utcába, átmentek a kis kőhidon, a hol már hallani lehetett a nyiló kapu csikorgását a Trnovszky-portán.

— Itthon vagyunk — selypité Skultéty kisasszony.

Apolka szétnézett, hogy merre van Péter bácsi, de ezuttal nem várta az udvaron a cselédek között, mint máskor. Az angol komornyik segítette le a kocsiról, azután elől eresztve, végig vezette a szobákon. Skultéty kisasszony utánok tipegett s kesernyés arccal szórta az utbaigazításokat.

— Ez az ön lakosztálya, kisasszony.

— Tavalý is ez volt.

— De most szebb.

Csakugyan remekül volt butorozva a boudoir; pici roccoco-székek, faragott apró asztalkák, szek-

rények. Minden olyan kedves, olyan liliputi volt. Babának való szobák.

— Ezekben a szekrényekben vannak a kisasszony ruhái.

— Jó, jó, a ruhákat ráérek megnézni, de hol a bácsika, édes Skultéty kisasszony?

— A bácsika? Nem tudom, kisasszony.

— Keresse fel, édes Skultéty néni. Talán nem tudja, hogy már megjöttünk. Vagy talán nem akar engem látni.

Az öreg kisasszony elcsoszogott, csak a hosszú haju, zordon angol komornyik állott ott némán, miután szépen lerakta a kocsiról lehozott plaideket.

— Ön is elmehet már!

— Nem gondolnám, te kis kigyó — szólalt meg dörgő hangon — s egy rántással letépte magáról álhaját, fekete pofaszakállát.

— Szent isten, sikoltott fel Apolka, elfehéredve, maga az, Péter bácsi?

— Nos, igenis én vagyok, kisasszonykám. — S gunyos alázatossággal hajtotta meg magát. — Persze, én vagyok, a jó, bolond Péter bácsi vagyok. És a jó bolond Péter bácsinak az az ötlete támadt, hogy csinál egy rossz tréfát

és megnézi az ő szeretett öcsécskéjének a háztartását színről-szinre, úgy, hogy azt soha senki se tudja meg. A testvéri szeretet vonzott. S azonfelül gondoltam magamban, a hugocska fészket is megnézem, a szegény, ártatlan gyermekét. Látni, hallani akartam egyet mást. De nem ennyit, nem ennyit.

Apolka egy székbe roskadt.

— Csak kelj fel, leány — förmedt rá, a gunyolódó hangból egyszerre átsapva a haragosba. — Ebben a házban nincs helyed többé!

A „Dudu“ papagály a menyezetes nyoszolyácska feletti kalitkából rikácsolni kezdte e percben: „Jó napot, Apolka, jó napot“. Az óra csendesen, ki-mérten ketyegett.

— Hát azért hizlaljalak én itt könyörületből, hogy azé a gézenguzé légy, a halálos ellenségem fiáé? Láttam, hogy sirattad, hallottam, mikor az ablak alá hittad. Szégyen gyalázat! Az utcán nem akartam botrányt csinálni. De nem türlek itt egy percig sem, hálátlan teremtés. Fel is ut, le is ut, takarodj rögtön a házamból.

A szegény Apolka keserves sirásra fakadt, még összetette a kis kezeit, még ráemelte könyörgő tekintetét, de szólni nem birt; hasztalan is lett volna, az öreg kegyetlen kézintéssel mutatott az ajtó felé.

Mit tehetett, ment, ment úgy, a mint jött, ki az ajtón, ki az utcára egy szál kendő nélkül, egyetlen

szó nélkül. Még a koldus is visz valami kis batyut, de neki semmije sincs. Elfogta a bizonytalanság rémülete. Lábai megcsuklottak, alig birt lépkedni. Mintha még mindig várná, a mint végig ment az udvaron, hogy visszahívja az öreg. „Gyere no vissza, Apolka, ne bolondozz“, hiszen csak kell szívének lennie. Zsibbadt pizsmogással nyitotta ki az utcaajtót, még mindig figyelt, de semmi hang se szólitotta, csak a papagályé: „Jó napot, Apolka, jó napot!“

Künn volt az utcán, a széles, nagy világban. Hogy háborgott, hogy zajlott az a szegény szíve. Ugy érezte, hogy mingyárt meghasad.

Az utcaajtó félig nyitva maradt. Visszanézett önkénytelenül, talán minden utógondolat nélkül, vagy talán remélte még, hogy kinyílik az ablak s a nagybácsi inteni fog. De egy lélek sem mutatkozott az ablaknál, a nyitott ajtón is csak a Garam kutya sompolygott utána nagy lomhán, hozzá ért, körül szaglálta és visszafordult morogva. Ez a morgás volt a bucsuztató.

Hát már most hová men-

jen? Azok a többi házak két sorjában olyan ismeretlenül, idegenül meredtek rá. A kémények, hogy füstölögnek. Mindenik házban főznek ilyenkor a városban. Hát neki hol főznek? A füst vidáman szállt, szállt a felhők közé. Minden kéményből odaszállt a füst, minden füst tudja az útját, csak ő nem tudja, hová menjen.

Hova egyebüvé, ha nem a másik nagybácsihoz?

Meggyorsítá a lépteit, mert fázott, didergett. Vékony májszin ruhácska volt rajta s bár a napfény már nyájasan nevetgélt, még annyira nem vitte, hogy elkergette volna a telet. Makacs kutya az, kivált itt a felvidéken, harapdál, incselkedik, nehezen jön, még nehezebben megy; vissza-visszafordul s mikor már a tavasz azt hiszi, hogy ő az ur s zöld selyembe öltözteti a vidéket, még akkor is megteszi azt a hóbortos tréfát, hogy bekkukan s nagy hirtelen bemeszeli fehérre.

Futva érkezett a Tarnóczy Gáspár házához s megrántotta a kapuajtón a csengetyüt.

Gáspár nagybácsi épen künn az udvaron ügyelgvén, maga jött ajtót nyitni s óvatosságból kinézett előbb a kémelő lyukon. Csodálkozva pillantotta meg Apolkát, de csak félig nyitotta ki az ajtót.

— Mit keresel itt? — kérdé haragosan, de egyszersmind csodálkozva.

— Ereszszen be, bácsikám, ereszszen be!

Halk, nyöszörgő hangja szivrepesztő volt.

— Mondd meg előbb, mit akarsz?

— Könyörögni akarok, hogy fogadjon be; a Péter nagybácsi elkergetett a házából.

Gáspár ur méregbe jött, a szemei szikrákat szórtak.

— Ugy? Elkergetett a zsivány? És most ide akarsz jönni végkép az én nyakamra? Persze, persze. Hát olyan nagy számárnak tartasz te engem? Ugy-e jó volna még jobban behálózni a fiamat? Nagyon korán kezded a mesterséget, kis pondró. Elpusztulj innen, mert a kutyákat uszítom rád. Hallani se akarok többé felőled.

Ezzel becsapta az ajtót s Apolka künn maradt a hidegben.

Még egy óra előtt irigyelt kisaszony volt a két testvér gyűlölködő szeszélyének eszköze. Még fényes fogaton robogott az imént, most félénken lapul meg a házak mellett, a mint a mellék-utcákon át egyenesen Klivényiek felé tart. A korhely irnokban van egyetlen reménye. Talán befogadja. De hátha az sem fogadja be? Több rokon, ismerős már nincsen, csak még a Vág, az örökké siető vén folyam. A Vág befogad mindenkit, a Vág nem válogatós. A kiknek föld-anyánk azt mondja: „Nem kellesz itt, mit keresel itt, nincs számodra semmim” — viz-anyánk sokkal jobb, gyöngéden odainti: „Hát gyere hozzám!” s ezüst fodros ágyat vet az elfáradtnak.

Klivényi otthon volt és a mint megösmerte

Apolkát a küszöbön, elébe futott, összecsókolta, a néni pedig sirva fakadt örömében.

— No hát eljöttél — szólt Klivényi. Megláto-gattál. Szép volt tőled. Kutya mája, de megszépültél. Hallod-e Apolka, olyan vagy mint egy feslő lilium. Hát mit hoztál nekünk, édes galambocskám?

A leányka szomoruan rebegte:

— Bizony csak magamat, csak magamat.

S aztán elbeszélte egész terjedelmesen, hogy bántak el vele a nagybácsik. És irulva-pirulva bevallotta azt is, hogy a Miloslav az oka mindennek. A szegény Miloslav, aki azt mondta az apjának, hogy feleségül veszi; ezért haragudott meg Gáspár bácsi s a komornyiknak átöltözött Péter bácsi. Jaj, olyan gyerekes ez a Miloslav; micsoda bajt csinált, istenem, istenem.

Az irnok csak hallgatta, hol összeránczolt homlokkal, hol föl kacagva. „Oh a zshiványok, a zshiványok“, — azután így szólott nyájasan:

— Okosan tetted, fiacskám, hogy derék gyám-
atyádra gondoltál. Nagy szatiszfakció az nekem. Ezentul megint a mi leányunk lesz, punktum.

Szép agátköves ékszert pillantott meg a füleiben. Vigan dörzsölte meg a kezét, míg ellenben a szemeit az égre emelte:

— És így minden nélkül eresztettek el a zshiványok, így, minden nélkül!

— Dolgozni fogok, bácsika.

— Ugyan ne izélj! Dolgozni, ezekkel a te re-

mek fehér kezeiddel. Hiszen csak ösmerek talán istent, hogy ne hagyjam.

— De hisz a bácsika szegény és nem tarthat el engem ingyen.

— Szegény az ördög, gyerekecském, mert lelke nincs; de nekem van lelke s meg tudom becsülni, mi mire való. A csizmatalpba a király se veret arany szögeket. Az volna, fiacskám, a nagy pénz-pocsékolás, ha dolgoznál s kemény munkában rontanád a karcsu derekadat, finom varrásokban a ragyogó szemeidet. Az volna a nagy pénz-pocsékolás, kutya mája!

A lányka csak hallgatta, de nem értette meg, mosolygott is hozzá.

Apolka Klivényiéknel maradt és most a korhely sokkal szelidebben bánt vele, mint két év előtt. Miloslav mingyárt másnap kiszimatolta hollétét és sokat ögyelgett a ház körül, hogy egy-egy percre láthassa, hogy egy pár szót válthasson vele titokban, mert Klivényi ellenezte a találkozásokat.

— Meglövöm a fattyut, ha itt látom, sóval lövöm meg — fenyegetőzött minduntalan. Nem hozzád való, ha mondom. Vigyázz, vigyázz, Apolka, ez nem ur, ez tolvaj, ez lopni akar.

— De bácsikám, hiszen unokatestvérem — és szemérmatosan elpirult.

Klivényi fölemelte ökleit s ajkai rángatóztak.

— Nem engedem, hogy engem meglopjanak, azaz hogy téged, azaz hogy engem is. Nem, nem!

Ha még egyszer látlak azzal a tacsóval beszélni, Apolka, abból baj lesz.

De a szerelem leleményessé teszi az embereket. A szerelemhez ravaszságot is ad az isten. Az Ámor nyila mézzel van megkenve, de e mézbe az égiek egy kis rókaszirt is csöppentenek.

Klivényi szívéhez könnyű volt hozzáférni és Miloslav csakhamar eltalálta ezt az utat. Ez az ut egy pompásan kiszivott szivar-szipkán keresztül vezetett. Az irnoknak ugyanis többféle mellékkeresete volt. A város fősvény, nem ad elég fizetést, de az embernek van esze, hogy használja. Klivényi az átírt bélyegekből ki tudta venni valami vegyi szerrel a tintát s ez is hozott valamicskét a konyhára, de a főjövedelmét a tajtékszipkája képezte. „Körülbelül annyit hoz — szokta mondani — mint egy kisebbfajta falusi birtok.” A szipkát minden hónapban kijátszatta száz ötvenkrajcáros numerusra. Ez ötven forint havonként, csinos kis összeg és nem verheti el a jég, nem moshatja el a viz. Biztos jövedelem. Mert aki nem tesz, az egyszerűen pánszláv és komisz ember, abban egy egész hónapig turkál a Klivényi gonosz nyelve.

A mi a szipkát illeti, azt gondolnátok, valami műtárgy, valami remek. Dehogy; hisz akkor nem érne semmit, mert aki megnyerné, zsebre vágná és vége lenne, de a Klivényi szipkája egy koromfeketére szitt, török pasát ábrázoló locskos, szutykos jószág, a mit uri ember utálna a szájába

venni. A nyerő tehát ősidőktől fogva mindig visszaajándékozta a szipkát Klivényinek, mert mindig valami kényes, finnyás ur nyeri.

Egy nap Miloslavhoz került az iv, ez az örök vándor s a vicejegyző ur ötven numerusra írta rá a nevét. Ötven numerus nagy dolog! Hisz akkor kétszer is ki lehet játszani a szipkát ebben a hónapban! (Épen a szép május volt.) Klivényi ezen szipka szerint osztályozta az embereket; a ki két számot tett, arra már azt mondta, hogy jó ember, a három szám azt jelentette: „ritka becsületes ember.“ A négy számból nagy jövőt jósolt az illetőnek, de ötven számot megtenni, ez olyasvalami volt, a mi elkápráztatta, a mi minden haragját, epéjét elsöpörte.

— Ohó! — kiáltá — hisz ez egy fenomenális fickó, egy aranylélek! — s mikor este meglátta az uri vendéglőben, nyakába borult elérzékenyülve, asztalához ültette, „per tu“ lett vele. Természetesen Miloslav fizette a borokat.

És azután mindennap találkoztak. Elválhatatlan barátok lettek. Néha most már elmehetett Miloslav az irnok házához is s beszélgethetett Apolkával (ámbar Klivényi Argus-szemmel figyelt). Apolka teljesen beletörődött az új állapotba s ha kérdezték, elfelejtette-e már az elmúlt fényt, mosolyogva vont vállat: „Hisz az csak komédia volt“.

A nyár elejével színészek érkeztek Zsolnára, Lengefi Elemér kitűnő társulata, kik egy deszkából

összetákolt nyári szinkörben játszottak. A város megélénkült általuk, a vidékről be-bejöttek az előadásokra az előkelő urak, a budetini honvédtisztek meg épen mindennaposak voltak.

Klivényiné már hetek óta beteg volt, negyven fokos lázban feküdt, midőn egy délután füttyörészve jött haza az irnok a hivatalból.

— Apolka, szólt, egy derék, finom urral ösmerkedtem meg a napokban. Egy igazi főúrral, a ki az utcán látott téged és nagyon megtetszettél néki. Azt mondja, olyan vagy, mint Tündérszép Ilona. Egy kedves, jó bácsi az, a ki két jegyet vett a mi számunkra a színházba. Csinosítsd fel magadat, Apolka, mert elmegyünk. És légy nyájas iránta, gyermekecském.

Apolka szabadkozott, hogy a nénit kell ápolnia.

— Igaz-e néni?

De a néni nem felelt, a szegény, kiaszott aszszony átlátszó sárga arcbőrrel, öntudatlanul feküdt vánkosain.

— Csitt, egy szót sem, meg kell lennie — felelte Klivényi keményen. — A szomszédasszonyt, a Kubiknét elhívjuk, az fog vigyázni a betegre. Mi haszna volna annak, ha itt zörögnénk az ágya mellett? Ha az isten akarja, hát nélkülünk is meggyógyítja. No, hát nem igaz?

Kubikné, egy bagolyképtű özvegy timárné, eljött este.

— Vigyázzon, Kubikné — rendelé az irnok —

és ha vizet kérne, adjon a betegnek, ha pedig egyebet kérne, azt is adjon, ha talál.

Azután karon fogta Apolkát és elmentek.

— Szépen, magasan tartsd a fejedet, délcegen lépkedj, szivecském, hogy lássanak, hogy bámuljanak. Kijebb dülleszd egy kicsit a melledet . . . Hm, értem azt a selyma Ádámot, hogy ilyen nagy étvágya volt az almákra. Így ni. Így vagy te gyönyörű.

Zártszékjegyeik voltak, mindgyárt az első sorban. Az idegen ur már várta őket; finom arcú, előkelő magatartású férfi volt, már egy kicsit idős, de élénk és ruganyos. Nagyon, nagyon kedves ur volt, minden szava ropogott és olyan édes volt, olyan kellemes volt, mint a cukor.

Felkelt, mikor az Apolka jött és bemutatta magát:

— Én báró Behenczy Pál vagyok.

S mindez olyan előkelően, finoman csengett, a cipője talpa recsegett, a monoklija fénylett, ragyogott a szemén s a zsebkendőjéről, az egész ruhájáról rezeda-illat áradt szét a környéken.

A leányka félénken huzódott el tőle, lopva tekintett rá és megborzongott, ha megszólította, pedig egyre megszólította; összerezsent, felelt kurtán, idegenszerű hangon, olyan furcsának tetszett neki a saját hangja, hogy rá nem ösmert, aztán figyelt, figyelt a darabra, melynek az volt a címe: „Mátyás király lesz.“ Ah milyen szép volt a kis Mátyás virágos, szoknyás köntösében, hát még anyja, a fölséges Szilágyi Erzsébet, ki egy közönséges paraszt-halínát viselt, mely arany papiros-szalagokkal s apró, szinte papírból kivágott csillagokkal volt díszítve.

A második felvonás utáni közben eltűnt a báró és csakhamar egy csomag bonbont és cukros mandolát hozott Apolkának.

A leány Klivényire nézett, hogy elfogadhatja-e, az beleegyezően hunyorított a szemével. Apolka azonnal ropogtatni kezdte a mandolákat, fogacskáit az alabastrom fehérségével ragyogtak a sötétpiros színű ajkak között.

— Ah! — sóhajtott fel minduntalan. — Haza kellene mennünk, bácsika. A néni talán nagyon is rosszul van.

Klivényi boszusan felelt rá:

— Ugyan ne prézsmítálj örökké! A néni olyan

szívós, mint a macska ; nem lesz semmi baja, ha a házon hajtod is át. Ha már itt vagyunk, nézzük végig a darabot. Sőt tovább megyek ; ha a néni beteg, az annyit jelent, hogy nincs otthon vacsora, vacsorálni tehát elmegyünk a vendéglőbe.

— Én is, bácsika ? — kérde félénken.

— Te is, fiacskám.

A színházban ott volt Miloslav is, a ki a felvonásközök alatt átjött beszélgetni ; előre mondott egyes részleteket a darabból, hogy negyvenezer ember fogja kikiáltani a kis Mátyást királylyá a Duna jegén.

— Oh, de gyönyörű lesz ! — kiáltá Apolka elragadtatva, ki együtt érzett a rabságban levő Hunyady-gyerekekkel.

Azt is megugrágolta Miloslav, hogy a primadonna miatt holnap párbaj lesz a Szmialovszky Antal és Kalina Gyuri között és hogy ma az egész színész-trupp ottfog vacsorálni az „urivendéglőben.“

— Mi is oda megyünk, Miloslav. Reményilem, velünk tartasz ?

— Természetesen.

— Ha megengedik — szólt közbe Behenczy Pál — én is önökhöz csatlakozom.

— Nagy szerencse lesz — felelte Klivényi és bemutatta Tarnóczy Miloslavot a bárónak.

Előadás után négyen foglaltak el egy sarokasztalt. Behenczy francia pezsgőt hozatott és „Zsolna legszebb virágáért“ üritette poharát.

— Istenemre mondom, szeretnék még egyszer huszonötéves lenni. Mit szólana hozzá, szépséges kisasszonykám?

Apolka semmit sem szólt, csak a szemeit sütötte le.

— Annyi idős az ember — mondá az irnok vidáman, a mennyinek érzi magát. Igyunk, urak. Szervusz, Miloslav! Te is kóstold meg, kis egérkém, legalább a szájacskádat nedvesítsd meg. Ugye jó? Mi? Hop, nini, lebomlott a frizurád, Apolka.

Egy fél hajkéve hullt le a vállaira, az irnok megfogta és megdörzsölte az ujjai közt, mint a szövetet szokta a kereskedő, aztán jelentőségteles pillantást vetvén Behenczyre, a nyelvével csetentve mondá:

— Finom dolog!

Miloslav felugrott indulatosan:

— Klivényi, pofon ütlek!

Ez a szó végig fölháborítá Klivényit; olyan vörös lett, mintha karmazsin bőrből volna az arca.

— Te? Engem? Egy Klivényit? Egy tejfelszáju fickó egy Klivényit! És miért? Hát mi közöd neked a leányhoz? A leány az enyém, én tartom, azt teszem vele, a mit akarok. (Felgyűrte a kabátja ujjait.) No gyere hát, ha mersz!

E feleselést csak részben hallotta Behenczy, mert a budetini honvédparancsnok elmenvén asztaluk mellett, megszóllítá:

— Jó estét, Pali! Hol veszed itt magadat?

Behenczy fölkelt az asztaltól és udvariasan rázta meg kezét.

— Eljöttem egy kicsit szórakozni Zsolnára.

— Ugy? — tréfálózott a parancsnok, egy oldaltekintettel a pezsgős üvegekre. Te már, a mint nézem, benne vagy a *juliusban*.

— Nem még. A julius érintetlen. Jó gazda vagyok. Most csak a várharangokat adtam el. Abból tart még. Mert csak rátában fizetik azok a gazemberek.

— Az ördögbe is — kacagott a parancsnok — erről már hallottam valamit a fiadtól.

— Ah — szólt cinikus mosolylyal, néhány lépésnyire kísérve a parancsnokot, ki a tükör alatti asztalhoz tartott, a hol a tisztek ültek — hol találkoztál a pulyámmal?

— A nedeci várban van, az unokatestvéremnél.

— A bolondnál. Haragszik?

— Mulat. De úgy látom, te is azt teszed, vén selyma. Ej, no, hol szedted fel azt a kis virágot?

— No, ugy-e, fölséges egy csirke. Ugy véletlenül bukkantam rá.

— Olyanféle?

— Az lesz. És istenemre mondom, ha most a kezemben volna az ötezer forintom . . . De nézd meg csak jól, milyen termet, milyen arc, milyen idomok . . .

Oda tekintettek, de már akkor az egész közönség is odabámult az ádáz jelenetre, mely már-már

harciasná kezdett kifejlődni. A fiatal Tarnóczy felkapott egy poharat és a Klivényi arcába vágta, erre Klivényi se rest, felhorkant mint egy megvérezett bika, fölemelt öklökkel rohanva Miloslavra. „Jaj, ne bántsa, ne bántsa!” kiáltá elhalványodva Apolka és Miloslav elé vetette magát.

— Agyon taposlak, te béka — ordítá az őrök s feldöntvén széket, asztalt, megragadta a lány haját és a saját keze körül fonva a csillámló arany fonalat, ellódítá a szegény gyermeket, ki zokogva tántorodott a falnak, a másik kezével pedig fojtogatni kezdte a fiatal embert.

A korcsmáros, a csaposlegény és a vendégek közül is néhány ismerős odaszaladt, a verekedést megakadályozni, mikor egyszerre felrántotta a vendéglő-ajtót az öreg Kubikné, a timárné s utat törve magának Klivényihez, lihegő hangon kiáltá:

— Meghalt a nemzetes asszony, meghalt, meghalt.

Rögtön megösmerte a Kubikné huhogó hangját s eleresztette zsibbadtan a Miloslav nyakát. „Meghalt”, motyogta és bambán nézett maga elé.

Látta képzeletében a kiaszott hullát, a sovány kezeket, a vékony arcot, mintha egy jégcsapot huzgálnának keresztül a derekán, eszébe jutottak a temetési költségek s elkáromolta magát. Azután Miloslav felé fordult s újra kigyult szemeiben a düh. „Szerencséd, hogy meghalt”, hörgé.

Majd lehajtotta a fejét, alázatosan, mint egy

keresztényhez illik s lassu léptekkel ment a ruha-fogashoz a kalapjáért.

— Menjünk Kubikné! (Kihuzta lófejekkel mintázott zsebkendőjét, megtörülgette izzadt homlokát, mintha hirtelen eszébe jutna, a szemeit is.) Isten akarta így! Bizonyára ő akarta. Jer, Apolka!

A leányka keze után nyult, de az hidegen huzta el a magáét.

— No ne haragudj, ne okoskodj, hiszen nem akartalak bántani.

Megfogta a vállát és erővel vonszolta, nem bánta, mint egy fadarab, nem érzett, nem gondolkozott, csak sirt, sirt, hangosan, keservesen. A szegény Miloslavnak majd a szive szakadt meg miatta.

Behenczy utánok szaladt az ajtóig.

— Igen sajnálom, Klivényi ur, igen sajnálom. A viszontlátásig, szép Apolka.

Apolka nem felelt, hanem az irnok visszafordult s egy pillantással két pezsgős palackra a hűtőben, fájdalmasan felsóhajtott:

— Szegény Zsuzsanna, szegény Zsuzsanna, de roszkor haltál meg!

Künn sötétség volt, barna felhők usztak az égen, az eső lába lelógott és minthogy a naptár szerint holdvilágnak kellene sütnie, még a piacon se voltak meggyújtva a petróleumlámpák; de a levegő langyos volt, majdnem fülledt, egy levél se zizzent a fákon. A toronyóra tizenegyet ütött vastag, kongó hangon. Ilyenkor már semmi élet nincs

Zsolnán, csak a hol betegnél virrasztanak, ott ég gyertya. Az utcák néptelenek, csak egy-egy egerésző macska suhan el világító fényes szemekkel, kinyújtózott testtel.

— Nem ártana egy lámpás Kubikné! — szolt az irnok a vén asszonyhoz, ki minduntalan megbotlott a hepehupás talajon. — Te pedig, Apolka, kapaszkodj a karomba, mert én úgy tudom az utat, hogy bekötött szemmel is haza futnék, olyan gyakorlatom van.

(Hogyne, husz év óta mindennap megteszi ezt az utat holtrészezen is.)

Apolka félt. Még soha se látott halottat és a nénire gondolt, aki most halva fekszik, de a lelke elröpült. Ugy érezte, hogy a mint lép, mindenütt mellette huzódik egy árnyék és az is lép egyet: a néni lelke. Ösztönszerűleg odakapaszkodott a férfi karjába.

— Így, így — mondá az irnok lágyan — ragaszkodj hozzám, hiszen már nekem sincs senkim. A Zsuzsanna itt hagyott. Jó asszony volt, türelmes asszony volt, de úgy látszik, mennie kellett, hát elment. Talán, ha tartóztatom szegénykét, ha orvos lett volna kéznél, ha megboldogult apád életben van, ki tudja, talán maradt volna. Egyébiránt mit tudnak az orvosok? Semmit se tudnak. És végre is, mit ért volna Zsuzsannának a maradás? Semmit. Szinte azt mondhatom, hogy jól járt és ha meggondoljuk a dolgot, Apolka, még talán te is jól jártál, mert . . . mert . . .

A leányka karját közelebb szoritotta magához és megállt a Wurda-ház előtt, mint a ki valami fontosat mond, titokzatos lassu szavakkal.

— Mert, látod, azelőtt semmit sem adhattam, nem volt semmim, de most már, ha akarom, *nevet adhatok neked.*

Apolka, bár nem igen figyelt a szavaira, mintegy ösztönszerűleg hökkent meg s szinte akaratlanul kérdé:

— Mit tesz az, nevet adni?

E pillanatban a Wurdáék kőrisfáján, melynek ágai áthajlottak a szomszéd utcába (a hol Klivényi lakott), egy halálmadár kezdte kiáltozni borzalmasan: „kuvik kuvik“. Az irnok a ruháján keresztül is érezte, hogy a leányka reszket. Lehajolt hirtelen és egy követ vett fel a földről, aztán a fára hajította:

— Hess, gyalázatos! Ne ugass! Hiszen már elvitted!

De a leányka nem a kuviktól reszketett, attól az előbbi egy szótul fázott, annak a rettenetes magyarázatnak az előszelétől, a mi következett.

— Hogy mit tesz az nevet adni? Hát az azt teszi, szivecském, hogy valaki légy a világban. Hogy állásod, rangod legyen. Mi vagy te most? Egy porszem, egy semmi, a kit eltaposhatnak. De ha én nevet adnék neked, akkor volnál nemes Klivényiné és az már valaki. Hát érted-e már?

— Nem értem, bácsika — dadogta a leány

— mert hiszen csak a felesége lehetne Klivényiné.

— Hát persze. Hiszen épen arra gondoltam, kis bolondom, ha már te veszed ki a szájamból.

— De az nem lehet . . . nem lehet — rebegte fojtott, elhaló hangon.

— No ugyan miért? — pattant fel az irnok. Beszélj őszintén.

Egy hangot se volt képes Apolka kiejteni, melle zihált, levegő után kapkodott.

— Hát mégse szólasz? Akarom, hogy felelj . .

— Hát azért, bácsika, hát azért, mert én még nem vagyok nagy leány. Hiszen még én kicsi vagyok és és . . .

— Értelek, azt akarod mondani, hogy én meg öreg vagyok. Persze, hogy persze. De iszen én ezentul is csak apád maradok, te kis csacsi. Apád, a ki rólad gondoskodik. Miattam azt szeretheted, a kit akarsz, én csak a nevemet adom, én csak egy áldozatot hozok neked . . . Jó lesz-e így?

Egy-két lépést mentek szótlanul, épen a halottasház kerítéséhez értek már, a néni árnyéka még mindig ott lépkedett, ott suhogott a leányka balján.

— Nos, jó lesz-e? — kérde újból Klivényi türelmetlenül, mig elől Kubikné a kapuajtócskát nyitogatta, — mi a feleleted Apolkám?

— Ez! — kiáltott fel hirtelen elhatározással.

De már akkor kirántotta karját a Klivényiéből s rohant, rohant, lélekszakadva az éjszakában. Kip,

kop! dobogtak a kövek kis cipői alatt a merre futott.

Az őrök alig bírt szóhoz jutni meglepetésében. Megállj, megállj! — ordította azután. És ő is utána iramodott. De pocakos teste nem volt a futásra berendezve, meg-megállt kifújni magát, biztató szavakat hangoztatva utána:

— Hiszen csak tréfáltam! Semmi se igaz. Becsületemre mondom, nem igaz. Gyere vissza, kis rozsmaringom!

Majd újra szaladt egy sort és újra kikiáltá: „Hiszen csak tréfáltam, nem igaz semmi sem!”

A karsu alakot elnyelte a sötétség, sehol se látszott, sehol se hallatszott már semmi nesz. Ki tudja, hol fut már! Vagy talán meghuzódott valahol a kapuk alatt, a sövények mellett.

— Gyere, gyere, Apolka!

Hallgatódzott minden felhívása után. Mély csend volt. Semmi válasz sem jött, csak a Trnowszy Péter udvarából felelte gunyosan egy kakas: kikiriki!

* * *

Rebernyik János, a Blázy polgármester ur hajduja, vidra-fogásra indult az éjjel. Ő találta meg Apolkát elájulva a Vág partján. Mikor fellocsolta, a leány rimánkodott neki, hogy hagyja beugrani a Vágba.

Rebernyik azonban nem engedte:

— Nem hagylak, kis lányom, mert én keresztény katolikus ember vagyok s ezt a vallásom tiltja. Te tán lutheránusnak néztél engem? Nem, nem, haza jössz velem. Jobban szerettem volna egy vidrát vinni haza, de így is jó. Hogy nem jössz? No azt szeretném én látni! Hát tudod te, hogy kivel beszélsz? Rebernyikkel, a hatalom emberével.

Elvitte erővel a városházára és a polgármester ur szobájában terített Apolkának ágyat a hajduköpenyegekből.

Mikor aztán reggel a mai vásár miatt a szokottnál is valamivel korábban döcögött be hivatalos helyiségébe a polgármester, ezüst gombos botjával ütögetve maga előtt a földet és garádicsokat, hogy előre érezzék, ki jön, bezzeg felette elcsodálkoztak vala, hogy valaki fekszik a diványon.

Talán valamelyik szemtelen korhely irnok? Hanem a mint jobban odanézett, látta, hogy ilyen gyönyörű irnokot isten még nem pingált erre a világra; de meg a csapadékos, nedves perkál szoknyácska is kilátszott lent a pokróc alul. A formás, keskeny lábacsák egymáson keresztbe téve pihentek. Az egész szobát betöltötte a szűz, üde test kilehelése, a frissen szűrt tej illatához hasonló.

A polgármester becsengette Rebernyiket és hal-
kan kérdé:

— Ki az ott, te? Nem merem felkölteni.

Rebernyik aztán elbeszélte, hogy ez bizony a Trnowszky doktor árva leánykája, az Apollónia, hogy miként találta meg és miként akarta magát előlni a Vágba.

A polgármester lelkiismerete megmozdult: „Egy kicsit könnyelműen vettük a sorsát“, mormogta, majd megdicsérte Rebernyiket:

— Derék fickó vagy, öreg, hogy megmentetted. Ne, itt van egy szivar!

Kihuzta a tárcáját, de szivarjai közt hiába keresett kurtát, hát egy portorikót volt kénytelen adni, de hozzá tette: „Ilyet a király se szí“.

A beszélgetésre felnyitotta szemeit Apolka. Nagy, fényes szemek voltak azok, mosolygók, frissek, édesek, mint a hajnal, arcán fényes, szelid pir ömlött el, mint a hullámokból kelő Aphroditeén — mert ő is a hullámokból jött ragyogó álmok közül. A „tegnap“ csak egy rég mult volt, messze

az álmok mögött. S a mint a rózsás álmok osztottak, szálltak, még ott csillámlott visszaverődésük arcán, ajkai körül; csak midőn végkép elillantak, kapcsolódék össze hirtelen a „tegnap“ a mához és Apolka elkezdett egyszerre hangosan sirni.

A polgármester odaült hozzá s gyöngéden kikérdezte élete sorját. Apolka mindent elmondott őszintén. A becsületes öreg ur meg volt hatva és fel volt háborodva.

— No, semmi az — vigasztalá. — Minden jóra válik, még ma gondoskodom, hogy elhelyezzelek valahová, valami becsületes emberekhez, a hol jó dolgod lesz. Tudsz-e dolgozni?

— Senki se tanított — felelte szomoruan.

A polgármester nagy fejkavarással között vette a kalapját, botját (mint mindig, ha halaszthatatlan dolga volt).

— Hát csak maradj itt, míg nem intézkedem. A Rebernyik majd reggelit hoz a kávéházból. Én meg addig nyakamba veszem a várost.

Lement mély gondolatokba merülve, kavargó tervekkel fejében a piacra. Az uri vendéglő előtt néhány ur sörözött és a budetini tisztikar. A honvédparancsnok megszólította. Épen panaszkodni kezdett, hogy milyen furcsa eset történt vele, egy szép leány hogy akarta magát a vízbe ölni, akit most már el kellene helyeznie (Igy van az, ha az embernek nincs családja; mingyárt magamhoz venném), mikor egyszerre csak óriási csapat gye-

rek, asszony és
ember kezd futni

Budetin felől a piacnak, örült lármával, jajveszék-
léssel :

— Jaj, jön a muszka ! Jön a muszka !

— Megbömlöttatok ! — kiáltott rájuk a polgár-
mester.

— Nyakunkon az ellenség ! — csörtetett most
elő egy városi hajdu és jelenté : — Egy egész
tábor jön !

S valóban e percben a toronyban is elkezdte
félrekongatni a harangot a vén toronyőr Hhrub-
cso Pál.

A polgármester boszusan intett fel neki a ken-
dőjével, hogy hagyja abba.

— Nem szégyenlitek magatokat, szamarak ! Bi-
zonyosan egymást bolonditjátok el.

Egyre több több ember jött futva, némelyek
batyuban cipelve hátukon a holmijukat, siránczó
nőket szétszórt hajjal, megrémült gyermekeket,
mankóval szaladó aggastyánokat lehetett látni. A
gyolcsosok, vargák és mézeskalácsosok, a kiknek

a budetini uton voltak a sátraik, kezdték a portékáikat nyakra-főre behányini a ládáikba.

— Nézzen csak oda, polgármester uram!

S im, a fölhevített porfelhőből csakugyan kezdett kibontakozni egy magyar ruhás vitéz, ágaskodó paripán, kivont villogó karddal. Utána valaki egy zászlóval s a háttérben beláthatatlan barnaságban gomolygott valami tömkeleg. Ágyuszekerek nehéz, tompa dobaja lüktetett messziről . . .

A honvédparancsnok felkiáltott:

— Macska legyenek, ha ez nem az én rokonom, gróf Pongrácz István, a hadaival!

HARMADIK RÉSZ

A TÚSZ

Igen, ő volt s utána huzódék gazdag szinpompában, hadias mozgalmasságban az egész tábor; gurultak a nehéz szekerek, ficánkoltak a paripák, csillámlottak a dárdák és lószerszámok s pergett a dob, felharsantak a lapuchnyai híres trombiták.

Minden lélekemelő volt és zordon, csak az élelmezési szekér löcseiről csüngő oldal-szalonnákban tett kárt a ragyogó verőfény, mert azok megolvadva csurogtak, két egyenletesen futó zsirvonalat hagyva az ut porában.

Pongrácz gróf a vendéglő elé érve, kardjával tisztelgett a honvéd-parancsnoknak, a ki már messziről integetett neki.

— Hová, háová, István? — kiáltá rá vidáman a honvéd-parancsnok, ki hozzá volt szokva, hogy a gróf hadgyakorlatokat tartson. De hogy egész Zsolnáig eljött, ez mégis feltűnt neki.

Pongrácz István megállította szép fekete lovát s kemény, ropogó hangon felelte, a miképen illik egy haragvó hőshöz, villámló kardjával megfenyegetvén a messze kéklő zólyomi hegyeket.

— Beszterce ellen megyek, rokon.

— Ne beszélj!

— És vissza sem jövök, míg kő kövön marad, míg nem lesz egyenlő a földdel s míg a területét sóval be nem vetem, hogy még fű se nőjjön az egykori helyén.

A honvédparancsnok megijedt, mert szerette István grófot, de megütközését elárulni nem volt célszerű; egykedvűen látszott hát simogatni agyagsárgás harcsabajuszát.

— No, ez komoly dolog, de miért haragudtál meg annyira Besztercére?

— Megsértettek, vérig sértettek — felelte István gróf — és még egyéb is van a dologban.

— Egyéb is? — kérde rendkívüli érdeklődéssel. — Ugyan no, szállj le egy kicsit, igyunk meg egy pohár sört és beszélj el a sérelmedet.

István gróf hüvelyébe dugta a szabályját, azután lepattant a nyeregéből és odaszólt Kovács uramnak, az adjutánsnak:

— Nyargaljon végig kegyelmed és közölje a hadakkal a parancsot, hogy legyenek veszteg egy darabig és mivelhogy békességes városba érkezünk, harácsolni, zsákmányolni nem szabad. Senkinek se bántsák se ökrét, se szamarát, se szolgáló leányát és semminemű jószágát.

Ezzel kezét fogott sorba a tisztekkel, a jelenlevő Blázy polgármesterrel, aki régi barátja volt és akit most is legott biztosított, hogy Zsolna városának semmi bántódása nem történik, majd ka-

ronfogta és mindnyájan megindultak a vendéglő külön szobájába. De bár a hátulsó szekeren guggolt Pruzsinszky Szaniszló, hamar észrevette éles sas-szemével a történendőket s nem sajnálta elindítani a lábát, hogy ő is odaérjen s hozzájuk csatlakozzék. Nemsokára jött Kovács várnagy is jelenteni, hogy a parancsot kiadta, úgy, hogy az extra-szoba küszöbénél még elcsiphette a budetini parancsnokot egy bizalmas, suttogó szóra.

— Jaj, beszélje rá méltóságos uram, valahogy az urunkat, az isten is megáldja, hogy ne menjen, hogy mondjon le az eszeveszett tervéről (de istenem uram, hogy is ragadhat meg ilyesmi az eszében), mert isten úgy segéljen, megfogdosnak bennünket Besztercén és egyenesen Budára visznek a bolondok házába.

— Magam is azon töröm a fejemet, Kovács uram. Majd meglátjuk, hogy mit csináljunk.

Utánuk nyitott. Egy nagy, tágas szoba volt ez, egyetlen óriási asztallal; a vendéglős, Jágovics Bogdán, egy lelógó bajuszu, fényes olajbarna arcőrü örmény, egészben olyan kinézésű, mint egy szurokba mártott patkány, ezt a feliratot csinálta rá: „Uri söröde.”

Jágovics ur élelmes ember volt, ami már abból is kilátszott, hogy a szokásos Gambrinust (a legismertebb királyt a földgolyóbison) úgy „gazdálkodta” meg, hogy a saját édes apját festette le egy habzó sörserleggel a falra, így érven el ket-

tős célt az öreggel, a ki a mellett, hogy mint tiszteletreméltó ős tündökölt a falon, öröme az unokáknak, egyszersmind fia üzletét is szolgálta, mint sörivásra ingerlő agent provocateur. De, mint-

hogy a néhai Jágovics ur híres kereskedő volt az elmúlt két évtizedben Zsolnán, meghagyta a piktornak, hogy kereskedői volta is okvetlenül meglátszassék, a mi aztán akként oldatott meg, hogy a nyakába egy mérő serpenyő volt akasztva, az ölében pedig egy váltó-ürlap. No már nagy kópé lehetett az a piktör.

De még nagyobb volt Pruzsinszky, mert a míg a sört elhozták („Ex frissibus“ — kiáltá az élő Jágovics ur a nagy urak láttára a pincéreinek), addig egy széket huzott magának, hogy a magasan lógó néhai Jágovics urat elérje s kihuzván zsebéből a ceruzáját, egy hirtelen ötlettel oda írta a váltó-ürlapra: „Elfogadom: Pruzsinszky Szaniszló.“

Lett nagy derűtség, István gróf hahotázott, mint a zuhogó patak, még a könyei is megeredtek s mire a friss csapolású sört behozták, egész vidáman kezdte elbeszélni Estella szökését a Behenczy fiúval, a kik Besztercére menekültek, de a város nem akarja őket kiadni, meg kell tehát fenyíteni, stb.

No ez úgy volt elmondva, hogy lehetetlen nem inni egy pohár bort a Pongrácz-fegyverek győzelmére. A sör csak németnek való, koccintani se lehet vele. Hozassunk egy kis vörös bort! Finom vágújhelyi van a Jágovics pincéjében.

A villogó, szikrázó, gránát-piros bornál aztán szó-szóba fűződék. „Ej, ej, az a gonosz Estelácska!” A honvéd-parancsnok az asszonyokról kezdett mesélni. Egyik nagyobb pillangó, mint a másik. Nagy téma ez. Kivált ha a honvéd-parancsnok kezeli, kinek kapitánykori híres kalandjait roppant szerette hallgatni István gróf. A velencei esetet a Canale Grande-on, mikor a férj léptei közelednek a contesse boudoirjához s a kapitány kénytelen kiugorni mezitláb az ablakon a kanálisba. Hanem ehhez persze hozzá kell képzelni legalább is — az olasz eget.

A tisztek is sokszor hallották már, István gróf is, de azért még is tetszett nekik, Pruzsinszky meg éppen el volt ragadtatva.

— Bravó, bravó! — mondá István gróf és koccintott. — Világ életedben nagy lurkó voltál, édes rokon! Hanem most már halljuk a pozsonyi asszony történetét.

— Restellem a polgármester ősz haja miatt — évelődött a parancsnok, bajuszát pödörgetve.

— Hagyd el, bátya — vágott közbe István, jól esik a mellének. — Igaz-e Blázy?

Blázy ráhagyta mosolyogva.

A kedv nőttön-nőtt, a palackok ürültek, a poharak csengtek, István gróf az ablakhoz ment és kikiáltott valamelyik emberére, hogy küldjék a lapuchnyai bandát.

A parancsnok ezalatt odahajolt Blázy fülébe sugni:

— Itassuk le minden áron. Van egy jó tervem.

Az visszahunyorított a becsületes macskaszinü szemeivel.

— Hollá, urak, halljuk már azt a pozsonyi asszonyt!

— Halljuk, halljuk!

— Bogdán, bort! A legénységnek egy hordó pálinkát. De már most igazán halljuk a pozsonyi asszonyt!

— Adjatok előbb egy cigarettát! Így, már most jól van. Pozsonyban feküdtünk, nem is emlékszem már hányadik esztendőben. Gyönyörű huszár voltam. Pruzsinszky megmondhatja. Igaz-e Pruzsinszky? Mert Pruzsinszky ösmert akkor. Ösmert, mert sok pénzem volt. Elég az hozzá, egy tisztességes családnál voltam beszállásolva, bizonyos Vinkó-czynál, ha jól emlékszem. A vámnál hivataloskodott a szegény ördög. Szép, fiatal asszonya volt, karcsu mint az őzike, fitos orru (az orroknak ez a fajtája mindig ingerlően hatott rám), de olyan szende, ártatlan és szemérmetes, mint egy madonna. Már hetekig voltam ott s alig láttam, de ha láttam is, észrevétlenül tudott elsuhanni előlem; ha köszöntöttem, biccentett a fejével s lesütött sze-

mekkel menekült megszólításom elől Rá sem gondoltam többé, midőn egy nap Bécsbe rándulok. A kupében egy gyönyörű asszony ült, teljesen kifejlett szépség, a hervadás bizonyos poézisével. A Balzac asszonyaiból egy kedves darab, a harminc és negyven közt, a tudás minden bájával megkent asszonyka. Higyjétek meg fiuk, hogy nagyon beleszerettem. Pedig az nagy szó, ha én mondom, abból az időből, mikor úgy szálltak rám az asszonyok, mint a legyek a mézre. — Hiszen te ösmertél, Pruzsinszky.

— Tovább, tovább!

— Elkezdtem neki udvarolni, egyre tüzesebben, hevesebben. Csak fogadta, fogadta eleinte és maga is visszakacérkodott egy kicsit, de mikor aztán látta, hogy nem tréfálok, bevallotta, hogy ne fáradjak, mert ő neki egy imádottja van Bécsben, épen most is ahhoz megy. S olyan ügyesen tudott lehüteni s átterelni a beszélgetést közönyös dolgokra, hogy csoda. Megkérdezte, hogy hinak, mint vagyok megelégedve Pozsonynyal s hol, kinél lakom. Megmondtam, hogy ki vagyok és hogy valami Vinkóczyéknél lakom. „Vinkóczyéknél? — szólt meglepetve — hiszen ott igen csinos asszonyka van.“ Mit ér — feleltem boszusan — az egy szent, azzal semmit sem lehet kezdeni. A szemem közé nevetett: „No, no, csak próbálja meg, kapitány!“ A fejemet ráztam, hogy hasztalan, de ő csak egyre mosolygott hamiskásan és midőn kiszálltunk Bécs-

ben az indóházban, odasugta a fülembe: „Jobban tudom én azt, kapitány, mert az én leányom a Vinkóczyné.“

— Pompás história! — lelkesedett Pruzsinszky.

— Rosszabb vagy Boccacionál! vélte nagy hatáival István gróf.

— De hát a folytatása! — sürgették a tisztek.

Mire a parancsnok leöblíté torkát egy pohár borral, megtörülgette óvatosan a nagy bajuszát; csillogó, kékes szemei kialudtak, mintha egy bántó szó koppantaná el lángjukat, homloka redőkbe gyűrődött, széles tenyerét szívére tette bünbánón s méltóságteljesen, de mégis szemrehányón förmedt a tisztekre:

— Uraim! Én tetőtől talpig gavallér vagyok.

Erre a mondásra megint koccintani kellett s István gróf intésére ráhuzta a lapuchnyai hadi banda a Rákóczy korából maradt híres nótát, magyarba vegyített tót szöveggel:

Mikor még én kuruc voltam Rákóczy vojnában,
Jártam szattyánból varrt cserveni csizmában.

Ilyen vigadozás közben elmúlt a dél és megéhezének mind az urak, mind a hadak. Kovács jelentette, hogy a hadsereg enni akar.

— Hát vonuljanak valami térségre és főzzenek gulyáshust a katlanokban. Egy ökröt ki kell fogni valamelyik társzekérből és meg kell enni.

A Vág mellé vonultak a hadak, annak a hancsikos, hompos partján gyújtottak tüzeket s ütöttek tanyát. Az urak pedig a vendéglőben ebédeltek, megoldott nyelvekkel folytonos rózsás humorban, mely csak fokozódott ebéd után. Aranyos köd szállott alá a dib-dáb földi bajokra, keservekre, mikor a feketét is behozták és rágyújtottak a Jágovics által *megnemesített szivarokra*. Jágovics ugyanis rendesen megvette a Motesiczky urfiaktól a finom havanna-szivarok dobozait, tíz krajcárért darabját s e dobozokban, melyek évekig teleszedték magokat a drága havanna-illattal, kassai négyeseket nemesített . . . (Ilyet is csak egy örmény eszelhet ki.)

Ha a bor gőze sirásó, a jelen bánatát elföldelő, piktor a szivarfüst a jövő képét verőfényesen színező. Csak úgy bugyborékol a jó kedv. Pruzsinszky ledobta dolmányát és egy ingujjban kezdte járni a „Podza-bucskit“. Hip-hop! Hip-hop! A parancs-

nok egyre biztatta a tisztjeit: Hajrá, mulassunk bajtársak! S egyre tartotta szóval, adomákkal Istvánt, ki mint otthon a várában minden ebéd után, most is lehozatta a társzekérről a pénzeszsákot és az ablakon kihajolva, szórta a járókelők közé a kétgarasokat, a mi itt még jobban ütött ki, mert a talaj a fogadó ezen ablaka alatt csátéval, csalánnal és „Mária koronájával“ * volt benőve s ugyancsak mulatság volt nézni, hogy a pénzre rohanó pór nép mint szurkálja össze magát a harapós növények között.

Ebben a pompás hangulatban kezdte Blázy is, a parancsnok is, nagy diplomáciával rávenni, hogy mondjon le a jóra való bányaváros lerombolásáról. Végre is egy olyan fehér személy, mint Esztella, nem érdemes arra, hogy egy várur felcihelődjék a seregével. Olyan perszonáért bizony nem való Besztercéig menni piros vért ontani, dulni, pusztítani. Hiszen minden nyomon akad olyan száz is.

De István gróf csak a fejét rázta gunyos mosolygással:

— Nem az Esztella kell. Utálom a nőket. Soha életemben egyet sem csókoltam, egyhez se vonzódtam (mert ugy van az urak, Zrínyi Ilonával eltemették az utolsó asszonyt), de a jogomat nem hagyom a nyakukon, a sértést nem tűröm a címeremen; meg kell aláznom Besztercét.

* Glaedicia.

Összehordtak aztán hetet-havat, mindent, hogy az okosabb enged és arra is gondoljon István gróf, hátha Beszterce talál lenni erősebb, milyen szégyen éri a Pongráczok pajzsát.

Addig-addig beszéltek neki egyik nagyobb elokvenciával mint a másik, hogy lassankint elnémult. Kifogyni látszott az ellenvetésekből, mintha meglágyulna, mintha kezdené magát megadni, de csak a végén látták, hogy biz az szép csendesen elaludt. Elnyomta a sok bor, meg a sok beszéd.

— Makacs koponya — mondá Blázy. — Ezzel nem boldogulunk.

— Szép spektákulum lesz belőle, mondhatom, ha meg nem akadályozzuk — sopánkodott a parancsnok, ki Pruzsinszkyt is oda szólítá egy szögletbe tanácskozni. — Ki kell valamit gondolnunk, urak. Okvetlen tennünk kell valamit. Hátha sikerül.

A polgármester hitetlenül rázta a fejét:

— Én rátok bizom, urak. Bennem ugy sincs lelemény. És időm még kevesebb van; gondoskodnom kell a lánykámról. Ebédet küldtem ugyan neki, de most még el kell valahová helyezni. A kánya vigye a dolgomat, kis városban a polgármester még helyszerző is. Nemsokára visszatérek, uraim!

Blázy uram kicsoszogott az ajtón, piros, mosolygós arcával, apró, husos lábaival és sorra

vette a jobb házakat, Apolkát ajánlgatva, csak estefelé tért vissza a vendéglőbe boszusan. A tisztek még mindig ittak, István gróf még egyre aludt.

— No hát sikerült? — kérde a parancsnok.

— Dehogy! Hiába koptattam a csizmámat. Egy helyen nem kell, mert már nem elég kicsi a gyerekekhez játszópajtásnak, más helyütt nem kell, mert még nem elég nagy a munkára. Kurka fiskális a Róza lánya mellé keres társalkodónét, de az Apolka nem alkalmas, mert, ugymond, nagyon konfidens lenne, minthogy idáig barátnék voltak. Luby uraméknál nem fogadják be, mert nagyon szép és a fiok már leányok után nézeget. Egy ötödik helyen (Sztraka Györgyéknél) az asszony féltékeny. Egy hatodikon a férj kikapó. Szegény gyerek, no azt ugyan megverték az istenek azzal a nagy szépségével.

— Tehát nem adtál tul rajta? — kérde a parancsnok.

— Mindenütt kikosaraztak.

— Hála istennek!

— Hogy-hogy?

— Mert a leány a tervünkhöz kell.

— Nem értem.

A parancsnok kihitta Blázyt a mellékszobába.

— Nagy dolgot fundáltunk ki azóta. Ez a Prusinszky nagy mester, Istvánt meg kell menteni. Istvánnak vissza kell fordulnia, de ezt nem teszi meg máskép, ösmerem a döllyfét, hacsak Beszterce egy

hódoló küldöttséget nem meneszt elébe és nem hoz Estella helyett tusz gyanánt egy másik leányt; hogy ez addig nála legyen, míg a másikat visszaadják.

— De hisz ez lehetetlen! István gróf lehet boldog, de Beszterce nem az. Hol vegyünk mi neki besztercei küldöttséget?

— Hol? Nagyon egyszerű. Magamra vállalom, rendelni egyet estére.

Blázy nagy szemeket meresztett.

— Küldöttséget? Még ha ma belemenne is a város a tréfába, ide nem érhet már estére.

— Csak bizd rám. Este tizenegy órára itt lesz.

— Küldöttség Besztercéről?

— Nem épen Besztercéről, de az mindegy.

— Nem értelek. Hát hol veszed?

— Egyszerűen megrendelem a színigazgatónál, Lengeffynél. Öt tagból állhat, tehát bele kerül huszonöt forintba. Ámbátor három színész is elég lenne. Az egyik füvet hoz tálcán, a másik földet, a harmadik lesz az órator. De csak hadd legyen mégis öt. A hatodik lesz a tusz, az Apolka.

— Nem, nem, az Apolkát nem adhatom — kiáltott fel, kellemetlenül érintve Blázy. Kegyetlen játék lenne az ártatlan gyermekkel.

A budetini parancsnok kelletlenül vágta rosszul szelelő szivarját a falhoz, amelynek semmi nemesítés se használt, azután megfogta a polgármester kabátgombját.

— Ne okoskodj, Blázy. Azt szeretném én látni,

hogy nem adnád a leányzót. Ha a Szent Erzsébet kötényébe esne, jobb helyre akkor se esne. Tudod, milyen István; erkölcsben szigorú, lélekben tiszta. Étélben, ruhában nem lát nála szükségét, nevelteti, még férjhez is adja. Jobban fog vigyázni, hidd el,

mint a tulajdon szemefényére, hogy a hadi túszernek baja ne történjék.

— Hiszen igaz, igaz — hagyta rá Blázy — de mikor mégis bolond. Bolondtól sok bolond telik.

A parancsnok a fejét rázta:

— Nincs az ő elméjének más baja, csak a *vesania*; gyakran találkozol idős asszonyokkal is, akiknél egész betegességgé fajul a cicomázási ösztön. Átmegy a szertelenbe. István agyvelejét az ősök életmódja és fényessége inpregnálja. Káprázatok uralkodnak fölötte. De ebben mi végre is laikusok vagyunk; csak egyet mondok neked, Blázy, hogy például a keresztes hadjáratok után mint ragály mutatkozott Európában e hadjáratok eszméje, levegője, fanatizmusa. Achenben száz meg száz ember kapta egymástól a Szent Vitustáncot. Ami valamikor ragály volt, hogy azt *ne*

mondjam, *díval*, az ma sem lehet örültség. Ne félj te Istvántól, nem bolond az!

— Jól van, jól — mosolygott Blázy — a kedvedért most már nem félek attól, hogy bolond, de mit nyertél vele, mert most már attól félek, hogy nem bolond. S ha nem bolond, előbb-utóbb rájön, hogy megcsaltuk.

— Nem fog vele törődni, mint a hogy minden maniatikus ember tenné. Ott vannak a kleptománia betegek. Ha megakadályozzuk a kleptomanikust valamelyes módon a lopásban, utána már nem bánja, mert nem az ellopott tárgyat akarta, hanem a pillanatnyi élvezetet, hogy lop. A rábeszélésnek nem enged, hogy ne lopjon, ha alkalom nyílik rá, de a lopás meggátolásáért nem haragszik, ha utólag tudja meg. Ösmertem egy püspököt Besztercén, a kinek az anyja lopott, bár maga az öreg asszony is jól tudta, hogy minden boltban lopni engedik a püspök meghagyásából s hogy az ellopott tárgyakat egy óra múlva visszahordják az inasok a kereskedőknek. Lopott, mert egy csodálatos kényszer üsztökélte. Istvánt is egy csodálatos kényszer vezeti Beszterce ellen.

— Ugy beszélsz, parancsnok, mint egy doktor. Én végre is nem bánom, de semmi felelősséget se vállalok.

— No, én elvállalom. Hiszen okvetlenül bezárnák a bolondok házába, ha Beszterce alá eresztenők. S hogyan akadályozzuk meg egyébbel? Az okos

beszédre nem hederített, hát szóljunk hozzá a *saját nyelvén*.

— A hódoló deputációval?

— Azzal; te pedig, édes öregem, eredj haza és tanítsd ki a szép Apolkát, a kit természetesen fehér ruhába kell öltöztetni, nemzeti szín pántlikákkal.

— Igen, de hol vegyük a fehér ruhát?

— Azon te ne busulj. Majd mindent elvégez Pruzsinszky. Nagy lurkó az. Már azóta ott jár a szini-direktornál és nyilván nyélbe ütötte az egész parádét.

* * *

Mig vidáman fürdött a nyári délután verőfényében szelid Garam partján a szép öreg Beszterce város, nem is sejtve, nem is álmodva a feje fölé tornyosuló veszedelemről (talán csak most én tőlem fogja megtudni), addig Pruzsinszky Szaniszló mindent elkövetett a megmentésére. (Isten küld barátokat a szorongatottaknak.)

Lengeffy Elemér (hajdani nevén Nawratil Samu) kalandos természetű ember volt, a ki még maga fizetett volna azért (ha pénze lett volna), hogy valami nevezetes csiny elkövetéséhez jusson, mert örökösen ilyenek után szomjazott, természetesen örömet vállalta a feladatot, Beszterce város magisztrátusát eljátszani, de a mint látta, hogy itt valami haszon is lehet, föltette zwickkerjét, összeráncolta a homlokát és így szólt:

— Van-e hozzá valami szöveg?

Ha azt mondta volna Pruzsinszky, hogy van szöveg, ő azt felelte volna: „Hja, az nagy baj, mert azt meg is kell tanulni, az nehéz dolog, az sokba kerül, mert a többi négy színésznek is fizetnem kell, minthogy proporcióra dolgozunk.“

De Pruzsinszky így szólt:

— Szöveg nincs, de minek is? Mindössze egy pár szót kell mondani a szónoknak, hogy a nemes város meghódol, kegyelmet kér s addig is, míg az onnan elmenekült Esztellát megkeríti, ezt a másik leányzót hozza túsúl.

A Lengeffy szemöldökei felszaladtak egész a homloka közepéig.

— Tehát nincs szöveg. Hja, az nagy baj, mert akkor komponálni kell. Hiszen ha legalább szöveg volna. Aztán a négy színésznek is fizetnem kell, minthogy proporcióra vagyunk.

— Hiszen a többi négy színésznek egy szót sem kell szólítaniok. Azok csak szenátorok lesznek, át-nyújtják a vizet, a földet és a füvet, meg a leányt.

A kis eleven vézna emberke méltatlankodva terjesztette az ég felé a kezeit.

— Az Isten áldja meg, kedves uram, egy szót se szóljon többet. Ön nem ismeri a színészeket. Hiszen, ha én azt mondom az embereimnek, hogy egy-egy szerepet kell eljátszanotok, a melyikben egyetlen szó se fordul elő, hát meglinchelnek és felrugnak, hogy minek nézem én őket. Az imely-

gésig gőgös nép ez! Jupiterre mondom, halálos veszedelemben forgok, uram. Vagy pedig fizetnem kell, mint a köles, legalább öt-öt forintot egynek-egynek. De még a kellékek beszerzése is pénzbe kerül.

Pruzsinszky dühbe jött:

— Ne prezsmítáljon annyit, Lengeffy, hanem mondja meg egyszerüen, mit akar. A kellékek megszerzése? Ne tegye magát nevetségessé! Földet, fűvet és vizet. Ön egy fiskálisnál is rosszabb, Lengeffy. És azonfelül együgyű, mert azt hiszi, hogy egy balekkal van dolga. Pedig tudja meg, hogy már én is voltam komédiás. Nézzen csak meg jól.

Lengeffy csodálkozva meresztette rá a szemeit, azután egyszerre felordított és a nyakába borult:

— Oh, no! Jaj, no! Az ördög ismert volna rád cimbora, Tarcsay László, ha nem szólasz. Persze, husz éve, ahogy elváltunk a Pataky József tár-

sulatától. Sok felhő vonult el azóta Albion felett. Egy tenger feküdt közöttünk és egy szakáll. Mert szakállt növesztettél, cimbora. Oh, én azóta is szerencsétlen vagyok. A természetben nincsen más vesztes, csak én, csak én.

— Jól van, jól, öreg — mondá Pruzsinszky, kibonta-

zokva az ölelésből és elfogadva a per tut — de térjünk a dologra, vállalod-e a dolgot vagy nem?

— Vállalom, hogyne vállalnám, de bizonyos föltételek mellett.

— Hadd halljam őket.

— Hát igen olcsón csinálnám meg a komédiát, sokat engednék az árból, pedig szabott ár, barátom, szabott ár, ha az a súlyos föltétel nem volna, hogy az árva lánykát visszük a Pongrácz grófhöz túszul. Tudod, az emberben mégis van valami, a mi megmozdul, van egy kis lelkiismeret. Én ugyan nem ismerem a hajadont, de a szívem fáj, igazán fáj. Nem lehetne-e mással pótolni?

— Például?

Lengeffy elgondolkozott, hegyes borostás állát nyomkodva, azután behunyta apró szemeit és szeliden mondá:

— Például a feleségemmel.

Pruzsinszky kirugta maga alól a széket és elkezdett kacagva keringeni a szobában.

— Jaj, üss hátba, hamar üss hátba, Lengeffy, mert asztmatikus vagyok, mindgyárt megfulok. Óh, akasztófára való kékszakáll. Hát a feleségedtől akarnál megszabadulni a mi révünkön? Nos, lássuk, mennyi esztendő és csinos-e? No, már nagy zsvány vagy, Lengeffy. De reménylem, nem igazi feleséged.

— Tudod, amint nálunk szokás; most harminc éves, elég csinos, de . . .

— De meguntad és már más van kinézve; értelek, Lengeffy.

— Látni akarod. Behijjam?

Felugrott és kikiáltott: „Katharina!“, de Pruzsinszky a szájára nyomta a kezét.

— Nem, ne bánts! Maradjunk egyelőre az eredeti terv mellett. Meglehet, hogy reflektálni fogunk ajánlatodra, meglehet, de most még a kis leánynyal együtt megy az alku. Hát mit kérsz?

— Ötven forintot.

— Egy garast se többet harmincnál.

— Becsületemre mondom, nem lehet.

Pruzsinszky megfogta a kilincset:

— Hát ördög vigye, legyen harmincöt.

— Lesz negyven — szólt a direktor, a Pruzsinszky tenyerébe csapva.

— Harmincötnél nem mehetek tovább, csak annyira hatalmazott fel a budetini parancsnok. Így is öt-öt forint jut a színészekre, neked magadnak tiz s mondjuk, hogy apró költségekre öt, összesen harmincöt forint.

— Hát a titoktartásért? — vágott közbe Lengeffy. A titoktartás se lehet ingyen; azért is számíts öt forintot.

Pruzsinszky a fejét rázta.

— A titoktartásért semmit se fizetünk hékás. Majd bolond vagyok én, ugy-e? Bátran beszélheted a dolgot holnaptól kezdve.

A lengyel (aki színész is volt valamikor) rava-

szul mosolygott, jól ösmerte ő a maga emberét; olyan általános hazug hírében állott Lengeffy, hogy annak a fecsegése nem veszedelmes. Csodaszerű kalandjaival azon időkből, mikor mint szerződés nélküli vándor-színész végig kóborolta az országot, azon táplálkozván egész nyáron, hogy a hol legelő tehenet látott a mezőn, alája kuporodott és megszopta: úgy elrontotta örökre a szavahihetőségét, épen csak az szükséges, hogy ő mondjon el valamit arra nézve, hogy azt senki se higgye.

Megállapodván a részletekre is, Pruzsinszky vigan sietett a vendéglőbe. Épen jó szerencse, hogy az ébredő István gróf ott látta a környezetben.

A nap már alacsonyan járt, a Jagovicsék óráján kijött a kakuk és hetet kiáltott egymásután.

— No ez bolond dolog — káromkodott a gróf, kitörölve szemeiből az álmot, átaludtam az időt; de a „menetelés“ végre is kellemesebb éjjel, mint nappal. Eredj, Pruzsinszky, add ki a parancsot, nyergeljen a tábor!

A honvédparancsnok közbeszólt:

— Megálljatok! Megállj, Pruzsinszky, nem mehetek! Nem eresztelek.

István gróf felugrott és a kardja után szaladt,

mely egy szögletbe volt támasztva. Aztán felfortyanva kérde:

— Mit akarsz ezzel mondani? Erőszak ez vagy mi?

A honvédparancsnok ünnepélyes pose-ba vágta magát:

— Üdv a fegyvereidnek, kedves rokon! Nem arról van itt szó, hogy én akadályozzalak, csak a hadi szokásokra akarlak figyelmeztetni, a lovagi erkölcsökre. Biztos forrásból jelenthetem, hogy Beszterce város táviratilag értesülvén haragodról és hadaid közeledéséről, még azon órában hódoló követséget menesztett elédbe Zsolnára. A követség utban van, azt tehát itt kell bevárnod.

Szemlátomást gömbölyödött az arca, majdnem olyan pufók lett, mint a Batory Istváné a Matejko képén s a szemeiben is megcsillant valami zöldes, diadalmas zománc.

— Megszeppentek hát a gyávák! Tudtam. Gondoltam. Nos tehát bevárjuk őket a hadi szokások értelmében.

Egészen felvillanyozta a hir; mintha kicserélték volna, tett-vett, rendelkezett, legott összehivatta Bakrát, Kovácsot és hadnagyait, haditanácsot ülni. A honvédparancsnok is részt vett a megbeszélésekben, ahol is sok szó és még több bor ontatott, akörül forogván az eszmék, hogy hol és miként fogadják a hódoló követeket. Pruzsinszky a hricsói dombot mondta a legalkalmasabbnak, ott a festői

várromok mellett, lobogó fáklyák fényénél impozánsan vennie ki magát a sereg, mert úgy lehetne elhelyezni, hogy nagyon soknak látszassék. Kovács uram a Vág partját ajánlotta (ahol most fekszenek a hadak) és ahol az égő fáklyák kísérteties fény-sávokat vetnek majd a Vág tükrére.

Végre is szavazattöbbséggel a Kovács indítványa győzött, azon indokolással, hogy ez már azért is alkalmasabb hely, mert ha a követek netalán illetlenülül viselnék magokat, mindgyárt ott be lehet őket hajigálni a folyamba. De felmerült ott sok más kérdés is, a ceremóniára nézve. Csatarendben legyen-e a sereg, lovon üljön-e István gróf, vagy valami fatönkön? Igen ám, csak hogy a fatönkhez tigrisbőr kellenék, a mivel be lehetne teríteni. Az pedig nincs, hát csak hadd üljön a vezér nyeregben. Meghánták, megvetették a legapróbb részleteket. István gróf előre megy, seregét elrendezi és élére áll, míg ellenben Pruzsinszky és Kovács uram a vendéglő előtt várják meg a besztercei követeket és elvezetik a táborhoz.

Ugy elröpült az idő, mintha madár volna, leszállott az éj csendesen, andalogva, kacérkodón, nem a nagy, nehéz, sűrű fekete palástját hozta, hanem lenge fátylát, melyen átlátszanak a föld bájai, a buja fák, füvek, virágok.

A Vág kéklő vizén ott szaladgál egy ezüst emberi képmás, a hold. Mintegy odalehelve reszket a füzek árnyéka a fodros habokon. A parton lobogó tábor-

tüzek égnék. Néha egy-egy paripa nyerit fel. A tábortüzek körül marcona alakokra veti fényét, a mint kékszegélyű piros lánggra lobban a megbolygatott zsarátnok. Csend, nyugalom ül azonkívül a tájon, csak egy-egy tovauszó, fával rakott tutaj hallat csobogást, mintha selyem vásznat hasogatnának suhogással, midőn egyszerre lódobogás hallik, megcsillan a lópatkó szikrája az éjben. A város végére kiállított őrszem lihegve hozza István grófnak a hirt:

— Méltóságos gróf ur, érkeznek a követek.

— Nyeregbe! Rendbe! — kiáltja a gróf. — Meg kell gyujtani a fáklyákat.

Egy perc alatt talpon van a sereg, kozákok, gyalogosok, két sorjában a muskétáságyuk. István gróf paripájára pattan; a két apród fogja a lova kantárját.

Azután mintha kétfelé hasadna a sötétség, egyszerre kibontakozik a besztercei küldöttség, elől

egy vézna, fűrge alak, a nagy kucsmájából alig látszik az arca, csak az ősz hajából lengedez ki néhány fürt. Mente lóg a vállán panyókásan; lehajtott fejjel jó, lassu méltósággal, fringiját hóna alá fogva, hogy a csapadékos fűben be ne sározódjék.

Utána két hosszú szakállas aggastyán lépdél, ezüst korsót hoz az egyik (voltaképen a Trnovszky Péter kölcsönként theás-kannája) vízzel megtöltve, a másik fűvet tart egy tálcán; közönséges réti lóhere, de egy kis *ludnyelvű fűvel és ördögcénnával** keverve.

A negyedik követ is fehérhaju öreg ur volt. (Már jó levegője lehet annak a Besztercének, hogy ilyen sokáig élnek benne az emberek). Rókaprémes csurapét viselt, rezes végű egyenes kardot, mint a katonaorvosok és ezüst tányéron egy maréknyi földet hozott, de olyan meggörnyedve, mintha egy házat cipelne maga előtt.

Mi több még az ötödik ember is egy megtört, töpörödött, ráncos agg volt. (Enyje, talán már nem is szülnek az anyák Besztercén hetven év óta.) De bezzeg megfejtődött a rejtély, mihelyt a fáklyafény oda vetődött a sugár leányalakra, a kit az ötödik követ vezetett a kezénél fogva. Világos dolog az, hogy ez a gyönyörű teremtés csak aggastyánokra volt bizható. Van ám ész a besztercei mágisztrátusban!

* Botanikus nevén *Plantago lanceolata* és *Lyceum barbarum*.

Istenem, de szép volt azzal a leeresztett hajával, mely mint az olvasztott arany csurgott le hátul végig a derekán, végig a szoknyáján, majdnem egész földig. Hát még az a finom kis arcocska, azzal a szomorú homlokkal, azokkal a nagy szempillákkal. Őzike tekintetében ijedelem és elszánás, szoknyája suhogásában varázslat volt, mintha egy hűs fuvalom jönne és illanna el. Minden sziv megdobbant szorongva. Így visznek egy mesebeli király-leányt a fekete posztóval bevont városokban a sárkánynak.

Az utolsó sorban a mieink jöttek, a honvédparancsnok, Pruzsinszky, Kovács uram és egy kicsit kótyagos állapotban a zsolnai polgármester, ki egyre biztatta a leánykát, nyájas szeretettel:

— Csak ne félj semmit, Apolka. Csak ne törődj semmivel, fiacskám. Mindenben úgy tégy vakon, a hogy mondtam, meglásd, jóra fordul a szomorú sorsod.

István gróf lova egy pár lépést tett előre, amint az apródok vezették, azután megállt, csak a fejét hányta nyugtalanul és az első lábaival kapálózott, turva fel a földet, úgy, hogy szerteszét frecsegett a közelállók szemei közé.

— Jőjenek kegyelmetek közelebb — mondá a várur emelt méltóságteljes hangon, kivont kardjával is intve. — Mit kívánnak *tőlünk*?

A követek közelebb jöttek és meghajoltak.

Az apró, öreg emberke egyet köhintett és elkezdé

szavalni kopott jambusokból összeállított dikcióját, nagy páthosszal, stentori hangon:

Hatalmas várur! nagy s nemes vezér!

Vizet, füvet, földet hozánk neked.

Előtted hódolók. Kegyelmezz Besztercének!

A kivánt hölgy helyett, míg kicseréljük . . .

— Mert nem lehet kérem alásan megtalálni —
szólott közbe az ezüstkorsós aggastyán.

A vezérszónok dühösen fordult hátra: „Ej, ugyan hallgasson szenátor uram!” s aztán zavartalanul bömbölte odább:

A kivánt hölgy helyett míg kicseréljük

Fogadd e mást, az istenek remekjét.

Tűszul s kegyelmezz városunknak!

Ezzel leoldá kardját a szónok, hogy a ló lábaihoz tegye a földre, a többiek is azonkép kezdték lekötözgetni, de Pongrác intett nekik, hogy nem szükséges, látható módon hatotta meg e néhány mondat, középkori emlékeken élő lelke megitta-

sodott a daliás idők e kirivó ügyetlenséggel mázolt képétől is. A káprázatok közt, a melyekben fiatal kora óta élt, ez volt neki az első valóság. Igen ez. Ez a nagy hazudozás. Szive tombolt a diadal-érzettől, szeme kevélyen siklott végig a hódolókon, míg hirtelen rajtaveszett az utolsó látományon, Apolkán. Hah, mi ez? Csoda ez! Mintha Beszterce város bűbájos cimere lenne megelevenedve. A négy folyamoss pajzsból kiemelkedő szent női arc. Ő az, ő. Csak a pajzs hiányzik alula és a szárnyak a vállairól . . .

— Hogyan — szólt mintegy felocsudva, szeliden, csendesen — Esztellát nem tudták kegyelmetek megtalálni?

Lengeffy (mert ő volt a vezérlő szónok) újra meghajolt a földig és felelt:

— Nem, nem, uram, pedig kerestük éjjel és nappal. Leskődve rá, mint üzött vadra.

— De hát hova lett?

— Ég tudja azt!

— Pedig szeretném tudni, hová vitte onnan az a pernahajder Behenczy.

— Előkerítjük, bár a föld alól.

— S addig e gyermek marad nálam túsul, ha jól értettem?

Lengeffy erre is keresett egy feleletet, hirtelen végigfutott esze az összes szindarabokon, de nem talált egyetlen illő mondatot sem, hát csak a fejével bólingatott alázatosan.

— Ám jól van — felelte Pongrácz István jóakaratu korholással — bár az a sértés, a hogy levelemmel bántak, példás büntetést érdemelne, én mindamellett kegyelmet adok ez egyszer városuknak és hadaimat visszavezetem.

Lassan, ünnepélyesen bedugta kardját hüvelyébe és leszállt a lóról, hogy a hódolati jelvényt átvegye.

A kancsó után nyult, megízlelte a benne levő vizet; rossz, poshadt víz volt, csak épen hogy a száját nedvesítette meg vele, a többi kiönté a gyepre; Lengeffy rémült tekintet vetett rá, hogy hátha az ezüst kancsót elviszi zsákmánynak. Minden hajszála égnek meredt. Teremtő uristen! Ennek a meggátlására aztán csakugyan nincsen idézet a világirodalomban. De a győztes vezér visszaadta a kancsót és a füvet vette el a tálcáról, odatartva azt a harci paripájának; a lovacska tenyeréről falta fel és meglegegedetten majszolta, ropogtatta, jobbra-balra csapkodván a farkával. Most már rákerült a sor a besztercei földre, melyet leszórt és a lábával megtaposott a legyőzetés jeléül. Mire távolabb a hídfőnél eldördült három mozsár és a lapuchnyai legények megfújták a harsonákat.

Végre a túsához lépett; az remegett fázékonyan, mint szélről meghimbált liliomszár, mikor maga felé látta közelegni és behunyta a szép, szomoru szemeit, talán egy imádságot is rebegett halkan, titkon; úgy érezte, hogy az utolsó pillanata jött

el, talán fejét vágja le most mindjárt az a fényes ruházatu vezér, akihez került, azt se tudja, miért, azt se tudja, hogyan; mindez valami csodálatos mesés, valami megfoghatatlan volt előtte; de a különös hadvezér épen nem bántotta, csak a fejét simogatta meg gyöngéden.

— Hogy hínak? — kérde.

Kinyitotta a szemeit és csodálkozott, hogy semmi baja se történt; a mint lopva ránézett a vezérre, már nem talált rajta semmi ijesztőt. Hiszen ez is csak olyan, mint más ember. S a mint körülhordozta álmatag tekintetét a festői csoportokon, a fényes jelmezekbe bujtatott alabárdos katonákon, mintha megannyi királyok állnának ott, ama hamupipőkék egyikének képzelte magát, kikkel most egy mese történik. Csak mikor már ezt mind elgondolta, azután jutott eszébe felelni:

— Apollóniának hívnak. — Ugy mondta ki, mintha restellné, hogy így hívják.

És a hogy látta az aggastyánoktól, ő is ép úgy meghajlott, olyan mélyen, de mégis máskép; mennyi kecs, mennyi grácia volt abban. És a mint meghajlott a baltérde, milyen szemvesztő vonalakat nyomott ki a láb a harmonikás-ráncokra szedett szoknyácska szövetén.

— Szép neved van, báránycám — felelte István gróf. — Ne félj semmit. Nem haragszom rád. Ki meghoztad az áldozatot városodért, leszel a váramban illő tiszteletben.

Pongrácz István most újra a követekhez fordult, kik még mindig ott állottak félkaréjban üres edényekkel, mereven; kezének egy királyi mozdulatával mondá:

— Vigyék a békét és jóakaratomat küldőiknek!

Mire az apródok poharakat hoztak fehér borral töltve és megkinálták a besztercei urakat is, mert úgy volt a programban, meg kellett inni a békepoharat.

Lengeffy fölemelte a magáét és így szólott:

— Uram, uram, tekintetes Blázy polgármester uram, szállok az urnak.

— Állok elébe!

Lábait szétvetette, karjait kiterjeszté befelé görbitve, úgy nézett ki most a derék besztercei vezérszónok, mint egy kinyitott olló, aztán elkezdte mondani a toasztot:

Lement a nap. De csillagok
Nem jöitenek. Sötét az ég
Közel, távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom és honszerelmem ég.
Szép csillag a honszeretet
Gyönyörűségesen ragyog.
Szegény hazám, szegény hazám te,
Neked kevés van olyan csillagod . . .

mint gróf Pongrácz István ur ő méltósága, a kit az uristen az emberi kor legvégső határáig éltesse.

— Gyönyörű! — kiáltá elragadtatva az oda-furakodott káplán s majdnem a nyakába borult a szónoknak.

Felhangzott lelkesen a „vivat“. István gróf össze-
ütötte a poharát az övével.

— Nagy szónok, roppant nagy szónok! — bó-
lingatott álmosan a fejével Kovács uram.

Az apródok újra töltöttek, most Pongrácz Ist-
vánon volt a sor, viszonozni a felköszöntőt.

— Emelem poharamat Beszterce város békés
fejlődésére és jólétére.

Kitört a rivalgás: „Éljen Pongrácz, éljen!“ A
mozsarak újra megdördültek, a banda megszólalt
s miután előbb egy kirendelt csapat elkísérte az
elbucsuzott követeket fáklyákkal, zeneszóval a
város szélső házáig, táncra kerekedett az egész
tábor s lett széles jókedv, olyan dinom-dánom,
győzelmi lakoma, hogy a Kinizsi Pálé is csak
azzal különbözött hajdan a Kenyérmezőn, hogy
ő két törököt tartott a kezében és azokkal táncolt,
míg ellenben Makovnyik két oldalszalonnát tartott
és azokkal táncolt, — már pedig, ha ugy vesz-
szük, két holt töröknél testvérek között is többet
ér két oldalszalonna.

Bezzeg emelgette a sziveket a győzelmi mámor,
mint a fazékfödöket a gőz. István grófba is be-
leszállott a heja-huja kis ördöge, erőnek erejével
le akarta inni Blázyt és a parancsnokot, aki nagy
csoportnak mesélte a tűz körül az olaszországi
kalandjait, asszonyok csókjáról, csapodárságáról.

— Eredj, kis Apolka, ne hallgasd ezeket. Ves-
setek neki valami ágyfélét a kocsiban!

A káplán szintén jól ki volt „készítve“ — világi nótákat énekelt. „No, abból se lesz soha püspök“ vélte Bakra Ferenc és ivott ő is, szalonnát piritva a parázson.

De ki győzné leírni az egészet? Annyi tény, hogy a legjobban mulatott a Krizsán Katka, a piros-pozsgás gömbölyű szolgálóleány, a ki a szakácscsal és káplánnal jött a kocsiiban; egymaga lévén a szépnemből, képzelhetni, a megindult táncban mennyire kapós volt, minden katonára megforgatta egyszer; elég volna ennyi szerencse, ha fel lehetne osztani otthon Warinban husz farsangra. De az is tény, hogy a legrosszszabbul mulatott Szlimák János (a Csák Máté-korabeli vitéz), kit fényes egyenruhája és a pálinkában lakó kigyó bujtogatása arra a vakmerőségre vitt, hogy a szép Apolkát kérte táncra, átcsipve őt derékon, — a miért aztán ott mindjárt vásra verette ő kelmét Pongrácz István. (Ugy kell, Szlimák, ugy kell; a macskának is körmére koppintanak, ha az egér helyett a kanárira pislant.)

Száz szó is csak annyi volna, mint egy; valamennyi csillag pislákolni kezdett álmosan, már a hajnal, ez a hű futár is előjött jelenteni, hogy Nap ur közeledik, mikor végre a várur megfuvatta az indulót, előre küldvén nyargoncnak Stercsó Miklós kozákot az otthon maradt Pamutkayhoz hiráddal a győzelemről, s hogy mihelyt

feltűnnek a warini dombon, huzassa meg a vár-toronyban a harangokat.

Igy indultak vissza, ugyanolyan rendben, a mint tegnap jöttek; csak hogy az egyik ponnyn most az apród helyett Apolka ült (vittek volt női nyeret is az Esztella részére), elmélázva, álmodozva nézte a tájékot, a suhogó kukoricákat, a rozsvetéseket nevető pipacsaikkal; míg a lovacska csendesen lépkedett, gondolatai zür-zavarosan nyargaltak. Mi lesz belőle? Hová viszik? Miért viszik?

Egyelőre csak annyit tudott, hogy valami várba mennek. Igen, egy várba! Még soha se látott igazi várat. A kíváncsiság elűzte félelmét. Hiszen még gyerek volt. Egy várat fog látni. Vajjon milyen lesz? Kacsalábon fog-e forogni, vagy ludlábon? És türelmetlenül kérdezgette csengő hangján a mellette lovagló Rátky Pál apródtól: „Messze van-e még az a vár? De nehezen várom.“

* * *

Nagy harangzugás közt vonult be Pongrácz István a nedeci várba, magával hozván a szép túszt. A felvonó-hid előtt örömtüzeket gyújtatott Pamutkay uram, ő maga a kapuban levett főveggel üdvözölvén a vár urát szép latin orációval, melynek az volt a magva, hogy valamikép Caesar ment, látott és győzött, azonkép ment Pongrácz

István és győzött, még pedig erősebben, mint Caesar, mert ő neki látnia sem kellett Besztercebányát.

István gróf megköszönte vidám fejbiccentéssel, üdvözlétet intett a szintén ott várakozó Forget őrnagynak, aztán a várudvaron leszállott a lováról és a kis ponnyhoz lépve, saját karjaival vette le arról Apolkát.

— No, most már itthon vagyunk kis „hadizsákmánykám“. Fölvezetlek a szobáidba.

A kulcsár előre ment csörgő kulcsaival és az Esztella volt lakását nyitotta ki.

— Nem, nem — ellenveté István gróf összerázkódva. Nem akarom, hogy azt a levegőt szíjja.

S szeretetteljes pillantást vetett a hadizsákmányra, a kinek a képét rózsapirosra marta a csipős reggeli levegő. Diadalának első jelképe volt most ez a gyermek.

— Keveset aludtál, kicsike — mondá gyöngéden, aztán a kulcsárhoz fordult: Balra tarts, öreg Matykó, nyisd ki a Pongrácz comtessek szobáit.

— Sok por van ott, méltóságos uram.

— Tisztogassátok meg azonnal, addig pedig elvezetlek az én szobáimba, Apolka.

Egész napi gondja a leányka körül forgott. Minduntalan eszébe jutott valami s jött új rendezeteket kiadni.

— Vigyetek fel virágot a szobáiba. Rezedát, rózsákat, de mégis inkább sok rezedát. . . .

Barokk fénynyel berendezett szüzi szentélyek

voltak ezek, hófehér mousselin függönyökkel, filigran selyem székek, öltöző asztalkák, arany cirádás szekrények, szentképek, bársony imaszámolyok, velencei tükrök s a sok mindenféle csecsebecse közt imakönyvek, szétszórva az asztalokon, beléjük nyomtatott levendula-levelekkel. (Talán minden ilyen száraz levél egy-egy édes regény.) A falakon szöszke, barna grófkisasszonyok arcképe, vagy négy generáció sorjában. Ezekben a szobákban éltek egykor. Ebből a fészekből repültek ki a világba. Még talán itt suhog mostan is a lelkük.

Apolka úgy érezte magát, mikor bevezették, mintha templomban lenne (még oltár is volt az egyik szobácskában) szinte félt itt, de a fáradtság mégis elnyomta, elaludt.

István gróf nem győzte figyelmeztetni a cselédeit:

— Lábujjhegyen járjatok, ti marhák. Ugy kopogsz te, Jutka, mintha egy medve lépegetne. Hadd aludjék a hadi zsákmány. El van fáradva szegényke.

Estefelé ébredt fel. A szakács beküldte neki az ebédet a kulcsárnétól. A kulcsárné volt a szolgálatára rendelve.

Apolka jóízűen evett, azután kijött a folyosóra és félénken nézegette a komor falakat, a puszta udvart, az ismeretlen embereket, a kik az udvaron járkáltak. Minden olyan idegen, hideg volt.

Csak fent az északi négyszög fedelén mászott a torony felé egy iromba macska. Apolka szinte megörült neki. Olyan ismerős volt ez a macska. Trnovszky Gáspáréknál is épen ilyen macska volt. A macska is ránézett, mintha ösmerné. Apolka a kendőjével integetett neki üdvözléssel.

— Hogy érzed magad Apolka? — rezzenté fel e pillanatban egy hang.

István gróf állt a háta mögött.

— Jól — felelte tétovázón elpirulva.

— Mégis olyan szomorú vagy. Nem akarom, hogy szomorú légy. Tudod, nem akarom.

Apolka szeliden hajtotta meg fejét.

— Nem leszek szomorú.

— Hiszen még a hangod is az. Talán unatkozol, Apolka?

— Meglehet — mondá kurtán — de mindez talán azért van, mert még nem szoktam meg a helyet és hogy olyan egyedül vagyok . . .

— Hát nem leszel egyedül.

István gróf egy pár nap alatt összeszedett Warinból, Lapuchnyáról, Podzamekról nyolc egykorú leánykát, játszópajtásoknak. Elhozatta Trencsénből a női szabót, Kotlányi Sámuelét három legényével, két láda mindenféle kelmével; azok azután ott varrtak négy hétig éjjel-nappal, míg minden elkészült az utolsó öltésig s meglett az *Apolka udvara*.

Gyönyörűség volt elnézni, mikor a szobából

kivonult sétálni a kertbe, vagy a rétre s mint egy kis királynét, nyolc kicsiny udvarhölgy követte egyforma ruhában; csak az övé volt még finomabb kelméből, aranyos csipkéjű, módosabb szabásu. Egyik a kendőjét vitte, másik a labdát hozta, harmadik a labdaütőt.

István gróf most igazán csendesen éldegélt, a lányka nevelésével bajlódván. (Bakra és a káplán felváltva adtak neki a tudományokból órákat.) A nedeci várra nyugalmas epocha látszott kezdődni. Az volt az ambíciója István grófnak, hogy a túszt kicsiszolva adja vissza Besztercebányának.

— Milyen kiköszörült gyémánt lesz ebből — mondogatta — elcsodálkoznak majd a besztercei urak, ha érte jönnek.

Szokott hóbertjaival alább hagyott (hosszu szabadságra hagyván hadi népét), e helyett természetesen másutt ütöttek ki az elmebeli pörse nések. Hozzáfogott a gazdálkodáshoz, mert a nyomasztó adósságok sarkantyuzták, de sajátságos észjárását ide is áthozta. Durvasága csodálatos gyöngédséggel volt összekeverve. Az állatokhoz való nagy vonzódás egész betegességgé fajult néha. Az volt a vesszőparipája, hogy az állatokat össze kell hozni és egy állat-társadalommá fűzni; különösen a háziállatokat. Azért aztán minden eke elé egy lovat, egy szamarat és egy ökröt kellett fogni. Hadd szokjanak össze az állatok.

Pruzsinszky, aki minden ideáját támogatta, még egy tehenet is javasolt, de arra dühbe jött Pongrácz István:

— Pfuj, Pruzsinszky! Nálunk a tehenek nem dolgoznak. A tehenek nőnemű állatok, tejet adnak, borjut szoptatnak. Elég az tőlük. A magyar paraszt gavallér arra, hogy a tehenet dolgoztassa.

Az állatok magasztalásában kifogyhatatlan volt.

— Látod, milyen szép az, hogy a tyuk kikölti a kacsát tojásait és felneveli a kis kacsákat, a nélkül, hogy valami haszna lenne belőle. Ingyen teszi a beleoltott becsületességnél, jósnál fogva. Az ember sokkal hitványabb, mintsem megtenné.

De bár valószínűleg jobbak az állatok az embereknél, még ezek is rászédtek István grófot és visszaéltek a jószágával.

Két szamara volt, Juci és Rebeka, akik a sajtot szállították be a várba a közelfekvő aklokból minden pénteki napon. Fölséges uri dolguk volt, éppen megfordítva az emberekével; hat napon legelésztek, pihentek a várkastély melletti pagonyban és csak a hetedik napon dolgoztak. Meg is tették ezt a kis robotot egy ideig

becsületesen, hanem azután nem tudni, hogy hol keritettek kalendáriumot, hol nem, egyszer csak egy pénteki napon nem voltak találhatók seholsem. Elvándoroltak a nagy makkos erdőbe és csak másnap kerültek újra vissza, mikor már a sajtot behordták az ígás lovak. A következő pénteken és azután is minden áldott pénteken újra megtette Juci és Rebeka ezt a csinyt István gróf nagy multságára, aki összezsapta a kezeit álmélkodásában.

— Mennyi eszük van, mennyi eszük! A szamarakat okvetlenül rehabilitálni kell a világ előtt.

Ekkor fogant meg eszében nagy munkája, melyet esténként tollba mondott Bakrának „A szamarak talentumáról.”

De igaz is, talentumos állat a szamár, sokkal különb a lónál, mert a ló ostoba; ha a kovács beleveri a szöget az eleven husába, mikor patkolják, azért csak szépen odább megy a megnyilatott lábával s jár, fut vele a kocsi előtt, míg csak meg nem gyülik, de a szamár makacsul megköti magát s a herkópáternek se mozdul a kovács-műhelyből, okos szemeivel mintha csak mondaná: „Nem megyek, dehogy megyek addig, míg ezt a szöget a kovács ki nem huzza, mert másképp isten úgy segítjen, baj lesz a lábammal.”

Aztán milyen egyszerű, szürke igénytelen állat, józan az életben, minden képmutatás nélkül való

(nem játssza ő magát se gyorsra, se erősre), ép olyan tapintatos a halálban. Minden más állat szeret valami nagy éclat-val kimulni. A beteg orosz lány bölgésétől reszket az erdő, az eb fájdalmas vonítása kísértetiesen veri fel az éj csendjét, a hiu hattyu egyet énekel a halála előtt a nagyobb parádé végett (azokról az állatokról nem is szólok, a melyek nem szoktak természetes halállal kimulni. mint az ökör, a birka stb.) de a tapintatos szamár senkinek sem akar kellemetlenséget, bánatot okozni s úgy elmegy, úgy eltűnik haldokolni erdők sűrűjébe, hegy-hasadékok közé, emberi lábnyomoktól messzire, hogy igazán finom dolog tőle. Innen van az aztán, hogy ritka ember látott holt szamarat.

István gróf művében egy egész külön fejezet volt szentelve a szamarak tapintatosságának.

— Tegye oda, jegyzet alatt, amice Bakra, hogy az emberek társadalmában is a szamarabbak erénye a tapintosság.

Ilyenforma mulatságnak élt ezentul a nedeci várur. Csendesebbé, szelidebbé vált egész lénye. Vadászott, lovagolt s látogatásokat tett a szomszédos kastélyokban.

Apolka ezalatt gyönyörű, nyulánk hajadonná fejlődött. Szépségének híre messzire eljutott, tul Trencsén határain, még a gazdag Nyitrában is sokat emlegették a „nedeci rózsát“. Fialat emberek sáskaszámra környékezték a várat. De Pon-

grácز István gróf olyan féltékenyen őrizte, mint egy nagy gyémántot, alig lehetett hozzáférni. Legfeljebb az ebédnél láthatták egy percre. A fiatal embereknek nővéreik voltak, a nővéreiket rávették (mert a nővér jó közbenjáró), hogy azok is látogassanak el Nedecre, a leányaik kedvéért eljöttek a mamák is és a nedeci vár, mint azelőtt régen, újra megtelt a környék előkelő nemességével, selyem topánkájú kisasszonyokkal, délceg, kevély tartású matrónákkal. Nagy tivornyák helyére vidám bálók jöttek és a lapuchnyai banda elfelejtette lassankint a harcias indulókat, bocskor talpak alá valókat; — csárdásokat és négyeseket tanult meg játszani, a podzameki vén cigánytól.

Honnan került a várba Apolka, hol vette Pongrácز István, senki sem tudta bizonyosan.

Ködbe veszett az igazság fele, a sok fecsegésbe fult a másik fele. Igazi mithosz támadt belőle. S ez a rejtelmesség, ez a sejtelmes homály még csak ingerlőbb volt a fiatal nemeseknek.

A kényes, csinos gavallérok, akik ott legyeskedtek a várban, könnyű kalandot reméltek. Nem nehéz a galambot kivenni a dűből, ha magasan van is, — csak meg kell vele előbb kóstoltatni a buzát. Az első szem édes belőle, a második kíváncsú, a harmadikért már leszáll és a tenyeredről eszi meg.

Az egyik Ordódy-fiu huszártiszt, próbálta megkóstoltatni Apolkával a szerelmet, az első szem buzát.

Egy keringő alatt szerelmet vallott neki, a leány fehér lett mint a hó, az ifju izzó lett, mint a tűz és öntudatlanul lehajolt a vállához, ahhoz az almavirág-szinü vállához és megcsókolta.

Apolka fölszisszent, mintha kigyó marta volna meg, kiszakította magát a táncosa karjából s István grófhöz rohant reszketve panaszkodni.

— Mi bajod? — kérdé ijedten a várur. Mi történt veled?

Apolka a fülébe sugta:

— Jaj, nagy bajom történt. Az a katona megcsókolt.

István gróf nem vette valami tragikusan a dolgot, mintha közönyös lenne egészen, megsimogatta a gyémánt-diadémával leszorított haját.

— Ej, ej, te kis árulkodó! No lássa meg az ember. De csak nem csókoltad vissza, mi?

— Hogy gondolhat olyat felőlem? Hiszen nem szeretem.

— Láta-e valaki? — kérdé csendesen.

— Nem tudom — felelte a leányka bizonytalanul.

— No semmi az. Gyakran történik ilyesmi fiatal leányokkal, ha egy kicsit csinosak.

Egy szót se szólt többet, Apolka újra a mulatók közé keveredett. Vége is lett a bálnak, szét is oszlottak a vendégek, még se vett észre senki semmit, csak hajnalban kerekedett aztán nagy láрма a várban, a mikor véresen hozták haza István grófot a pagonyból egy saraglyán.

Apolka felriadt álmából a zajra s felnyitván az ablakot, leszólt

— Mi történt?

— Az ur meg van löve, megsebesült.

Hirtelen magára rángatta szoknyácskáit, a papucsokat sehol se találta, rohant ki mezítláb s gyertya helyett (mert még sötét volt a folyosón) ijedtében felkapta az ezüst álló-órát, azt vitte maga előtt, ámbátor annak sehoggy sem akaródzott világítani.

Szemben találkozott a kulcsárnéval, aki a kezeit tördelve siránkozott.

— Oda van, vége van! Már az isten se jó, hogy mindent megenged.

— Hogyan történhetett a szerencsétlenség? — kérde Apolka és ő is elpityeredett.

— Jaj, ne is kérdezze a kisasszonyka, mert maga miatt volt a dolog.

Mintha leszögezték volna, rémült tekintettel meredt a kulcsárnéra.

— Én miattam? — motyogta. — Hogy én miattam?

A kulcsárné megröstellte, hogy kibőffentette, mentegetőzni kezdett:

— A Pruzsinszky ur mondta, lelkecském. Ne ijedjen meg azért. Hiszen nem mingyárt igaz minden, a mit a Pruzsinszky mond. De ha ugy volna is, bizony maga nem tehet róla. A nagy urak boldonsága is a szegény emberek büne legyen? Ha

ugy tetszik neki, hogy kiáll az Ordódy fiuval életre-halálra, gyilkos golyóbisra; hát itt van ni az eredmény, itt van a pecsenye. Jaj istenem, csak bele ne haljon. De bizony minek is emészténé magát szivecském e miatt, hát tehet-e arról, hogy olyan csinos, olyan takaros és megtetszett az urunknak? Hja, mondtam én mindig, hogy minden élő palánta előbb-utóbb kinyilik egyszer; ha nyáron nem, hát ősszel. Lássá, galambocskám, még az a vén áloe is kivirágzott a kertésznél, pedig még a mostani kertész öregapja ültette s azóta nem mutatott semmi kedvet a fakadásra. Tudtam én azt, kisasszonyka, mihelyt magát ide hozták, hogy ez lesz a vége. De nem így gondoltam, jaj dehogy így. Verje meg az isten azt az Ordódy gyereket.

Apolka szédülni kezdett attól a világosságtól, mely a fejébe áradt. Azért az egy csókért történt! Azért az egy csókért volt ez.

A kulcsárné csak egyre sirt, vinnyogott és a garádicsok piros foltjaira mutogatott.

— Ehol ni, az áloe virága!

Frissen hullott vércseppek voltak; ezen vitték István grófot.

Apolka feje zugott, kusza gondolatok nyargaltak benne és a szívét összeszorította valami titkos félelem. Ujra előtte állt végzete. Mikor már azt hitte, hogy megtalálta a nyugalját, ime a nyugalom egyszerre leveti a hófehér köntösét és

a veszedelem áll előtte fekete ruhában, mintha fény és árnyék vivna fölötte folytonos csatát és mindig az árnyék győzne.

Tehát semmi kétség, hogy szereti István gróf. Életét is kockára tette érte a párbajban.

— Istenem, de szerencsétlen vagyok — rebegte.

De mindezekén alig gondolkozhatott, még egy-két lépés és ott volt a sebesültnel, a kit már akkor a vár összes léhűtői körülálltak. A budetini katonaeorvos, dr. Breke Nep. János épen akkor keresgélte bent a jobb bordák közt, a hol a lövés a léket ütötte, egy kutacscsal a golyóbist. Az öreg Kovács sirt, Kamutkay uram pedig mérges szemeket vágott a közeledő Apolkára, a káplán egy vizes tálat tartott az orvosnak, míg ellenben Pruzsinszky izgatottan járt fel s alá, egyre ezt hajtogatva :

— Mi lesz belőlünk, mi lesz belőlünk?

Az orvos végre is megsokalta, csunya nyelvű goromba ember volt (s ennél a mesterségnél a gorombaság kisegítő eszköze a tudománynak), Pruzsinszkyra förmedt.

— Az ördög bánja az urakat, inkább azon töprengenének, hogy mi lesz a sebesültnel? Hopp, itt vagy, kutya!

Ott volt a golyó, végre ráakadt és kihuzta.

Apolka lábujjhegyen közelgett, de Kamutkay nem bocsátotta a sebesült ágyához, a ki hörgött, ordított, káromkodott és azzal fenyegette a dok-

tort, hogy pallos által végezteti ki, ha valamikor fölépül.

— Menjen a szobájába, kisasszonyka, nem magának való látvány ez. Minket, kemény férfiakat is megrendít.

— Hiszen megyek, uram, de legalább azt mondják meg, nincsen-e veszedelem?

— Soha se kellett volna ezt a kis békát idehozni — morogta Pruzsinszky.

A sebesült meghallotta a leány hangját.

— Te vagy, Apolka? Nem, ne küldjétek el. Gyere ide, Apolka, tedd ide a kezedet a homlokomra (hideg verejték gyöngyözött azon a kintől). Így ni. Jaj de jó puha kezed van. Szorítsd, fiacskám a homlokomat, még jobban, még jobban . . .

A leányka megtett mindent, a mit parancsolt s a beteg csodálatosan lecsillapodott, hagyta a sebet nyugodtan kimosni, bekötözni.

— Megél-e? kérdék az orvostól, mikor eltávozott.

Mire dr. Breke Nep. János a maga széles, fontoskodó modorában felelt:

— Az isten sokat hagyott tudni az embereknek, szétosztogatta köztük a tudást, a mérnök ezt tudja, az építész azt tudja, az orvos is tud valamit, a pap is . . . azaz, hogy a pap semmit sem tud, egyszóval az isten sokat elosztogatott, de ő is gondolt a maga tekintélyére és magának is meghagyott egyet-mást a tudásból. Nos, ez

az ügy épen azok közé tartozik, amik ő nála vannak.

— Tehát nem lehet tudni.

— Csak reményleni lehet, ha jó ápolása lesz. Ha teszem azt, a kisasszony meghozza azt az áldozatot . . .

— Örömmel — felelte Apolka.

Estefelé bekövetkezett a láz, elvesztette eszméletét s három álló hétig hanyódott élet-halál közt. Apolka hiven, ernyedetlenül ápolta, virrasztott felette, türte a szeszélyeit. A huszadik napon kijelentette az orvos, hogy a beteg tul van a veszélyn.

Apolka reszketett attól a naptól, mikor teljesen felgyógyul és esetleg bevallja szerelmét és mégis szerencsétlen lett volna, ha sebébe belehal. Ragaszkodott ehhez a hóbortos emberhez, mint jóltevőjéhez s mindig erősebben, jobban, pedig gonosz és kegyetlen volt betegségében. Az orvos-ságos üvegeket hozzá vagdalta a környezetéhez. Egyszer odaintette magához az őrülteknél álnokságával Pruzsinszkyt, megfogta a kezét, simogatta és hirtelen beleharapott, de oly erővel, hogy vér buggyant ki a fogak helyén, még most is be van kötve a keze. A katonadoktort hasba rugta, hogy elájult, csak az Apolka simogatására szunnyadt el benne a vadállat. A doktor nem titkolta, hogy István gróf, úgy lehet, teljesen elborult elmével lábbad fel.

A huszadik napon elmúlt a láz s a beteg mély, jótékony álomba merült. Az orvos megparancsolta, hagyják magára, hadd aludjon, hadd gyűjtsön erőt.

Ez volt az első eset, hogy Apolka elhagyta. De a beteg, aki megszokta szabályszerű lélegzését hallani maga mellett, ennek a kimaradásán fölébredt.

A szokatlan csendesség megdöbbenetete. Azt hitte, már a sirban van. Szétnézett és megösmerte a szobát. Élek tehát, gondolta magában. De nagy fantáziája egy percre se pihent, az a sajátságos gondolata támadt, hogy be van itt zárva és éhen kell elvesznie. (Épen akkoriban volt friss a befalazott apáca Ubrik Borbála története.) A várbeliek összeesküdtek ellene és elpusztítják.

Felvánszorgott az ágyból s gyenge, ingadozó léptekkel, a butorokhoz fogózkodva botorkált az ajtóhoz, kinyitotta nesztelenül és a másik szobában ott látta térdepelni Apolkát a szűz Mária képe előtt, amint a kezeit összetéve hangosan imádkozik:

— Óh, szent anyám, aki az égben vagy, s édes anyám helyett én rám is vigyázol, köszönöm neked szivemből, hogy a szegény István grófnak már visszaadod az egészségét, de ha egészséget adsz neki, add vissza kérlek az elméjét is. Mert látod, ő jó ember és én ugy szeretem, mintha a tulajdon apám volna.

A napfény be-
ömlött a nyitott
ablakon s igazi
glóriát font a
leány feje körül,
épen olyan volt
most, szinte meg-
döbbenően hason-
lított hozzá az a
szelid, szent arc
a falon, a melyhez
imádkozott, csak
valamivel
idősebb, mintha
a mamácskája
lenne.

— Apolka! —
nyöszörögte egy
gyenge hang, ki-
mondhatatlan
lágý érzéssel.

Összerezzenve fordul hátra és elpirul a hangos
imádságért, megpillantván István grófot, ki dide-
regve állt egy szekrényhez fogózva s szemeiben
könyek csillogtak.

A bibliai legenda ismétlődött, Apolka vizet fa-
kasztott a fénylő, piros erekkel befuttatott szürke
kövekből.

— Az istenért, mit csinál! — kiáltott fel halá-

los aggodalommal. Hogy mert fölkelni? Ezért most én kapok ki az orvostól. Lássa, milyen engedetlen! De ilyet tenni! Szent isten, az ablak is ki van nyitva.

Csípős, nyirkos őszi levegő özönlött be s a betegen nem volt semmi felső ruha. Hirtelen hozzá ugrott s visszavezette a szobájába olyan szeretetreméltó duruzsolással, mint egy kedves fecsegő mama az ő elégedetlen gyerekét.

— Menjen! Milyen bánatot szerzett most nekem. Nem is tudom, mit csináljak magával? Támaszkodjék hát a vállamhoz, hiszen olyan gyenge, hogy nem tud menni. Lássa, lássa, mit tett!

A beteg pedig nem bánta ezeket a szemrehányásokat; mosoly jelent meg viaszkszinű arcán. Olyan boldog volt, de olyan boldog, hogy őt valaki szereti. Ilyen se történt vele még soha.

Apolka visszafektette az ágyába, a beteg megfogta a kezét.

— Ülj te is ide. Nem, nem a székre, ide az ágy szélére.

— Leülök, de csak úgy, ha megigéri, hogy elalszik, mert az orvos azt mondta, hogy aludnia kell. Oh, istenem, ha megfázott.

— Nem lesz kutyabajom sem. Nem akarok meghalni. Tudod-e, mit tesz az? Ha én nem akarok meghalni, szeretném tudni, ki kényszeríthetne rá? Dolgom van, most már dolgom van a világon, te miattad.

Az ablak-üveget egy fehér pillangó verdeste kívülről.

Hess! Mit keresel itt? Mit kéredzkedel be? Tán valamit hoztál?

Az óra kísértetiesen ketyegett a falon. A pillangó pedig csak egyre kopogtatta kopott szárnyaival az ablakot.

— Én miattam? — kérde a leányka bágyadtan, haloványan és bársony tekintete rémülten siklott végig a beteg arcán.

— Ugy van, miattad. Komolyan akarok veled beszélni. Már eddig is hiba volt tőlem, hogy halogattam, mert mi lett volna belőled, ha például meghalok, ha teszem azt, lelőtt volna az a gazember... Vagy hova is beszélek. Oh, hát nem vagyok én futó bolond? Álmodtam valami bolondságot és most összekeverem a valósággal. Magam vigyázatlansága okozta a sebemet, mert ügyetlenségből sült el a fegyverem, de betegségem alatt azt képzeltem a lázban, hogy lelőtt valaki.

— Mindent tudok — szolt a leányka tompán.

— Ne beszélj, ne beszélj! No hát mi az, a mit tudsz?

A leány lehajolt, megcsókolta azt a fonnyadt, aszott kezét. Ebben volt a felelete.

— Jó, jó, hát mindent tudsz. Ugyan eredj, ne csókold a kezemet, mert megütlek.

S csakugyan ütésre emelte fel a kezét, de bizony csak megsimogatta vele azt a gyönyörű állacskáját. Följebb már nem bírta emelni.

— Bontsd ki a hajadat, Apolka. Az egyik varkocsot aztán add ide, terítsd szét a paplanon, hadd gyönyörködjem benne, hadd babráljam. Így ni, de ki ne ne vess . . . Azután beszélgezzünk, mert nagyon fontos mondani valóm van, nagyon fontos.

Hiszen épen ettől fázott Apolka.

— Meg kell állapítani a jövődet, férjhez kell menned, punctum.

Szavak tolakodtak fel a leány vonagló ajkaira, de nem birta elmondani. Leesett a feje, mint egy letört liliom-virágé.

— Ugorj csak fel, fiam és csengess — folytató a beteg — hogy jőjön azonnal Kamutkay.

Csengetni sem kellett, hiszen ott pikettirozott az előszobában Pruzsinszkyval; rögtön bejött.

— Ezredes! — szólt hozzá István gróf — fogasson be, kegyelmed, azonnal és hozzon Zsolná-ról egy fiskálist.

— Melyiket?

— Mind egyforma ördög — felelte a várur és a sok beszéd-től kimerülve, dőlt a fal felé.

Ugy aludt el, hogy az Apolka haját a kezében tartotta; az arany-szálak csillámlón folytak ki az ujjai közül.

Mély, üdítő álomba

merült. A leány kötött mellette kis kosárkájával az ölében, melyben ott volt a pamutgombolyag, a gyűszű és a szabadító fegyver, az olló. És elgondolta, hogy nem jobb volna-e, míg a beteg ember alszik, hozzá nyulni ahhoz a fegyverhez, elvágni vele azt a szép hajkévét, hogy föl ne ébredjen, ott hagyni a markában emlékül és elmenni, elfutni innen, a merre a két szeme viszi és a két lába bírja. Hiszen nagy a világ, csak elférne benne valahogy, de hát mit szólna hozzá ez a szegény beteg, a ki csak őt szereti. Talán bele is halna.

Érezte, hogy nem hagyhatja el álnokul, csalfa módon, hálátlanul, hanem inkább megmondja a szemébe őszintén, hogy nem tud, nem akar a felesége lenni. Ugy van, megmondja. Már miért ne mondaná meg? „A macska fél, nem én” — ismételtette magában a bátorító mondatot. — „Behunyom a szememet és megmondom neki, történnék velem akármi.”

Hanem mikor aztán arra gondolt, hogy Pamutkay már valahol Zsolna felé jár, vagy tán már vissza is fordult és hozza magával a fiskálist s hogy a fiskális bizonyosan az ő jövőendő sorsával van összeköttetésben, — szorongató érzések marcangolták. István gróf furcsa ember. Hátha rögtön ideparancsolja a káplánt, mihelyt az ügyvéd megjön és meglesz az esküvő. Valjon lesz-e ereje ellentmondani? Lesz, lesz! — kiáltá egy hang a szivéből, egy bugó, érces hang, mint a harangé.

A beteg sáfrányszínű selyem paplanján apró ördögöcskék táncoltak, pajzánkodtak, vigyorogtak az Apolka szeme közé: Hahaha, hahaha! Ne hencegj, Apolka, mert gyáva vagy. Elfakadsz sirva és nem fogsz mondani semmit. Bizony semmit.

Hosszu órák múlva ébredt fel a beteg és enni kért. Apolka el akart sietni, de nem bocsátotta.

— Csak maradj te itt, mert unnám magamat nélküled. Majd behozza a szakács vagy a kulcsárné, vagy a leánykáid. Igaz, mit csinálnak a lánykáid?

— Táncolni tanulnak.

— No, az szép lesz, szeretném őket látni.

— Majd ha jobban lesz.

— Nem; mingyárt, most ebéd után.

Egy kis csirke-becsináltat evett és egy pohár vörös bort ivott meg.

— Most pedig hozz nekem hamar egy szivart!

— Nem hozok.

— Parancsolom neked — mondá haragosan.

Apolka a lábával toppantott:

— Nem kap s vége.

A beteg nagy szemeket meresztett rá s aztán nyöszörgő, szelid hangon szólt:

— Hozd ide, kérlek alássan, a tükröt, hadd nézzem meg magamat, én vagyok-e Pongrácz István, hogy így mertek velem beszélni.

— Bizonyára ön Pongrácz István, a hatalmas Pongrácz István, de most a doktor parancsol és

az nem engedte meg. Mit szólna nekem a doktor?

— Ejh mit a doktor! Hiszen mondtam már, hogy lefejeztetem a gazembert; nagyon megkínzott.

— Hálával kell lennie iránta, ő gyógyította meg.

— Jó, hát hálával leszek a kedvéért, de adj akkor egy szivart.

— Nem.

— De ha nagyon kérlek.

— Akkor se.

— Ne légy olyan zsarnok, kis férgecském.

Végig ment a gyerekes könyörgések minden skáláján, de szivart még se kapott. S ez az eset, hogy egyetlen egyszer nem történt meg az akarat, egészen félénkké, szeliddé tette. Ezentul semmit se követelt, hanem bizonyos reménytelen félénkséggel fejezte ki a legtermészetesebb kívánságait. Mert mint a betegek rendszeren, minduntalan kívánt valamit.

Ahogy az Apolka kis udvarhölgyei eljárták fehér ruhában a táncot, az az ötlete támadt, hogy a kedvenc paripáját, a „Waterlót” szeretné látni. Hozzák fel neki a Waterlót ide a hálószobájába. Hasztalan próbálták lebeszélni, hogy a paripa nem szereti a garádicsokat. Azután Pruzsinszkyt kívánta és Kovácsot, kikkel a gazdaságról és a vagyoni viszonyairól beszélgetett, mindenféle rózsás terveket eregetve a jövődre nézve.

— Szeretnék gazdag lenni — sóhajtá — nem magamért, hanem e miatt a kis zshivány miatt, a ki nekem szivart se adott. Hidd meg Pruzsinszky, hogy ő miatta. De hiszen majd meglátjátok. Még ma meglátjátok. De miért is ne lehetnék én még gazdag? Hozd ide csak fiam, Apolka, a „pénzügyminisztert“, hadd lássuk, mit operált azóta.

Apolka elszaladt a negyedik szobába és elhozta a „pénzügyminisztert“, az egyetlen komoly faktort, akire István gróf anyagi helyzete javításánál számított.

Egy üveg edényben, melyben valamikor befőttek lehettek, volt a pénzügyminiszter bezárva, t. i. egy keresztes pók, kinek az volt a hivatása, hogy a hólyaggal betapasztott üvegben remeteéletet élve, unalmában hálót kössön s abba az üveg aljára szórt kilencven parányi papirkockából, melyek mindegyikén egy szám volt felírva, felhuzzon spekulatív észszel ötöt, amit aztán Zsolnán vagy Trencsénben a lutriba lehessen tenni.

István gróf megnézte a pókot, ki az üveg felső részére szőtte finom hálóját, melynek láthatlan szálain nagy himbálózást, fukározást vitt végbe.

— Szorgalmasabb is lehetne — motyogta. — Még csak két számot huzott fel a lusta kutya.

Valóban mindössze két kis papir-kocka fityegett alá a hálóból.

E pillanatban kocsirobogás hallatszott künn.

— Kamutkay uram érkezett meg a fiskálissal — vélte Kovács uram.

— Hadd jőjjenek be — szólt felvillanó szemekkel a beteg s eltolta egykedvűen a pók üvegpalotáját a medicinás üvegek közé. Hidd be kérlek, Pruzsinszky, a káplánt és Bakrát is . . . Legyetek itt mindnyájan. Mert fontos lépés az, amit most akarok elkövetni, illő, hogy mindnyájan tanui legyetek. Te pedig. Apolka, ülj ide mellém a székre. De mért sápadtál úgy el, miért reszetsz? Valami bajod van, férgecském? No ne ijeszsz meg, mosolyogj, hiszen mosoly való most, majd meglátod.

— Hát nem látja, hogy már mosolygok.

De nem volt már ideje se mosolyogni, se reszketni, a mosolyt, a rémületet egyszerre elfujta a meglepetés, megnyílt az ajtó és belépett rajta Kamutkay uram, elől bocsájtva Trnovszky Miloszlávot.

Az ám, a Miloszlav az, — ha nem álom. De már azért sem lehet álom, mert a bajusza is nagyobb, a szakála is megnőtt, úgy, hogy már mégsem a régi Miloszlav, a kit az álom rajzol, hanem egy másik, csinosabb.

Apolka rögtön megösmerte, csupa láng lett az arca, fel akart ugrani, de azért mégis csak ülve

maradt, mohón falta a kedves, ismerős vonásokat a szeme, de azért mégis behunyta. Csak a szíve ugrált, dobogott olyan hangosan, hogy megijedt, talán mások is meghallják, leszorította a kezével, meg akarta állítani. No iszen, jóval kezdett ki. Lehet is a szívet megállítani? Jozsua is csak a napot tudta.

Ezenközben előre tuszkolta Kamutkay a jöttet, bemutatván őt illőképen.

— Dr. Tarnóczy Emil köz- és váltó-ügyvéd.

A fiatal ügyvéd meghajtotta magát és csak most pillantotta meg Apolkát, sietve lépett hozzá.

— Jó napot, édes hugocskám! Ejnye de meg-nőttél!

A gróf különös szemeket meresztett rá, félkönyökre emelkedve. Apolka halkán, elfátyolozott hangon felelte:

— Régen láttuk egymást, nagyon régen . . .

Volt valami fájó szemrehányás ebben a csengés nélküli, szürke hangban.

— Ugy? — kérde a beteg a leányka felé fordulva. Valami ismerősöd a fiskális, Apolka?

— Rokonok vagyunk — felelte helyette az ügyvéd. Közeli rokonok, együtt töltöttük a gyermek-évek egy részét.

— Hát ugy is jól van. Üljön le, kedves fiskális. Melyik Tarnóczyakból való ön?

— Az ötforintosakból — felelte az ügyvéd mosolyogva.

Valóságos rémület ült ki a főúr arcára.

— Csak talán nem . . .

— Nem, nem — sietett az ügyvéd felvilágosítani. — Nemes ember vagyok, azelőtt Trnovszkyak voltunk.

— Hála istennek! (Nagy kő látszott leesni a szívéből).

— Az a nevünk volt, a mi az Apolkáé, de a megboldogult atyám megmagyarosította.

Apolka élénken kiáltott közbe:

— Hát meghalt a szegény Gáspár bácsi? Istenem, nem is tudtam. Engem nem is értesítettek...

S egyszerre megeredtek szemeiben a könnyek, István gróf fitymálólág intett a kezével.

— Ugyan ne pityeregj. Ha meghalt, meghalt. Mi közöm nekem az atyafiaidhoz, nem szeretem, ha a szemedet rontod miattuk. Hát kedves fiskális, tudja-e miért hívtam? Ámbár iszen nem is hívtam. Jobb szerettem volna, ha Kamutkay uram valami öregebb embert hoz. Mert az öreg róka mindig többet tud, mint a fiókróka. De ha már itt van, maga is jó.

— Parancsoljon velem a méltóságos gróf.

— Irt-e már maga valamikor instanciát a királyhoz?

— Irtam.

— No az derék, akkor hát tudja a módját, mert képzelem, hogy sok hókusz-pókuszszal jár.

— Ügye válogatja, gróf ur.

— Hát arról van szó — mondá ünnepélyesebb, emeltebb hangon Apolkára mutatva — hogy én, szentmiklósi és óvári gróf Pongrácz István ezt a leányt a magamévá fogadom, ősi nevemet reá ruházom és a többi, meg a többi. Érti-e fiskális ur?

A jelenlevők ajkáról a csodálkozás elnyomhatatlan moraja szakadozott fel. (Oh te nemes lélek! kiáltott fel Pruzsinszky szemeit az égnek fordítva.) Az ügyvéd arcán egy felhő huzódott, csak az Apolka pattant fel székéről örömteljesen s térdre vetette magát a gróf ágyához, úgy csókolta a nagy lelógó kezeit, a hol érte, majd az egyiket, majd a másikat.

— Mivel érdemeltem én meg ezeket, mivel, mivel?

A beteg kiszabadította az egyik kezét és megsimogatván vele a fejét, szeretetteljesen mondá:

— Keljen fel, *Apollonia grófné*. Csak semmi érzékenység, semmi érzékenység . . .

De bizony mégis elfakadt Apolka sirva a nagy örömtől. Ezt a megoldást meg se merte volna álmodni, mert nem csak a veszedelemtől szabadult meg, hanem még grófkisasszony is lesz belőle. Ez már csakugyan sok volt. Kicsordult a szíve, nem birt tovább vele, oda borult egész önfelédten az ügyvéd nyakába.

— Látod, látod Miloszlav, milyen jó az isten.

— Micsoda modor ez, Apolka? kiáltott rá ingerülten a gróf. Nem szeretem, ha csak egy percre is elfeledkezel ezentul, hogy *ki leszel*.

Az ügyvéd hamvas barna arcát előntötte a pirs némi hevességgel emelkedett fel székéről:

— Méltóságos uram, mindenekelőtt sziveskedjék engem kihallgatni.

— Hát beszéljen, amice. Hiszen épen azért hívtam, hogy beszéljen.

— Amit én akarok mondani, ahoz nem kell annyi tanu.

— Az ördögbe is, mit akarhat mondani? Nos tehát, menjetek ki, Pruzsinszky! Apollonia menjen be ön is a szobáiba.

— Nem, ő itt maradhat.

Mind eltávoztak, csak a leány maradt.

— Hát már most mit akar?

— Azt akarom tudtára adni méltóságodnak, hogy én nem csak mint ügyvéd vagyok itt.

— Hanem?

— Hanem mint kérő is.

— No, no — kérde a gróf csodálkozva — és mit kér?

— Az Apolkát.

— Az Apolkát és mi végre?

— Hát feleségül — felelte egyszerűen.

Apolka a kezeivel fedte be arcát. Azt hitte, mingyárt összeomlik ez az egész nagy vár a fejük felett, ettől az egy szótól, szakadt is már a

bolthajtás és hullani látszott a vakolat*... A beteg pedig felugrott dühösen, meg akarta ragadni torkánál fogva az ügyvédet, de visszatántorodott az ágyba.

— Hát megbolondult maga? — rikácsolá. — Honnan veszi azt a vakmerőséget?

Tarnóczy egy csöppet sem ijedt meg, egykedvűen játszott a kalapja pántlikájával.

— Egyszerűen szeretem őt, ez az én bátorságom forrása és azt hiszem, ő is szeret.

— Az lehetetlen! — hörögte Pongrácz István. — Felelj neki, Apolka!

Apolka leejtette a gyüszűjét és elkezdte keresni mindenfelé, mintha nem lenne annál most fontosabb dolog a világon, az ágy alá is lehajolt, nagy sopánkodva: Ugyan hova is gurult? Ej, ej, te csuf gyüszű!

— Hát nem felelsz, Apolka? Hagyd a pokolba azt a gyüszűt, ne bujkálj most utána! Hiszen csak nem ment el az eszed! Itt hagynál engem, kis férgecském? (és egészen elérzékenyedett, meglágyult a hangja). Egy fiskális vegyen el? Oh dehogy adlak, dehogy. Ha adlak, egy hercegnek adlak. Az se valami apró oláh, vagy német hercegnek, legalább is egy Esterházy legyen, a ki a kezéd után nyul. Még az is köszönje meg. Hát még se felelsz, Apolka?

Bizony nem jött ki annak a torkán egyetlen

hang se, csak egyre kereste azt a gyűszűt a le-sütött szemeivel a padlón.

— Apolka — szólítá meg az ügyvéd fájdalmas, szivbe lopózó hangon — hát csakugyan nem szeretsz többé? Légy bátor, mondd meg az igazat.

A leányka megrázkódott, fölemelte azt a szép fejét és így szólt megdicsőülve, szinte mámorosan:

— Szeretlek, mindig szerettelek. Mindennap te rólad gondolkoztam, felhőtől, fecskétől neked üzengettem.

Miloszlav édesen, boldogan bólingatott:

— Felhőtől, fecskétől mindennap megkaptam.

— Szamárságok! — mordult bele István gróf. Ebből semmi se lehet. Gyerekkori szerelem, ostobaság, olyan, mint a márciusi hó. Igen sajnálom, hogy effélével fárasztotta magát. Kamutkayt jól össze fogom szidni, amiért épen önt hozta ki a zsolnai ügyvédek közül, pedig annyi van, mint a tarka kutya. De ön tán nem is ügyvéd?

— Az vagyok, atyám halála óta, de Kamutkay ur nem hibás, hogy elhozott, magam ajánlkoztam neki, minthogy beszélni akartam önnel, gróf ur és hazavinni innen a menyasszonyomat . . .

Olyan vakmerőség volt ez, hogy most már mulattatni kezdte Nedec urát. Az ördögbe, hiszen ez egy eredeti ember! Érdekes objektum. Szép história fejlődhetik ha ez így megy.

— No, ebből ugyan semmi se lesz, ön kosárral megy haza.

— De hiszen hallotta méltóságod, hogy szeret.

— Az mindegy, én oda nem adom, punktum.

— Uram — szólta az ügyvéd a szenvedélytől fojtott hangon — Magyarországon törvények vannak.

A főúr ajkán gunyos mosoly szaladgált.

— Persze, persze.

— És nincsen joga visszatartani; ön se apja, se gyámja.

— De igen is, visszatarthatom. Ő nálam haditűsz. Csak cserébe van egy más hölgyért. Elhozta ön magával azt a hölgyet?

— Ugy? Haditűsz?

És most az ügyvéd mosolya lett irónikus. Ugy látszik, ösmerte a tűsz történetét.

— Igen, most haditűsz, nemsokára pedig gróf Pongrácz kisasszony lesz. Tehát távozzék, fiatal ember, azt tanácslom.

Tarnóczy makacsul rázta meg a fejét.

— Egy tapodtat se, uram, a leány nélkül. Gyere, Apolka, fogd a kezemet. Kövess!

S oda lépett a nagy üveg-szekrényhez támaszkodó leányhoz, ki olyan fehér volt, mint azok a porcellán edények bent az üveg alatt.

— Nem jó vége lesz ennek, domine — figyelmezteté a főúr kedélyesen. — Mire való az a nagy lelkesedés?

De Tarnóczy nem tágitott. Átölelte félkarjával a leány nyakát és úgy vonszolta az ajtó felé. Apolka bizonytalanul tett egy-két lépést, mint az alvajáró, majd visszafordult s megtört fényü tekintettel mintegy bocsánatot kért a betegtől:

— Ne haragudjék rám. Nem tehetek másképp. Szeretem. Az övé vagyok.

Pongrácz fölvetette a fejét az örültek idegbántó száraz kacajával s aztán kivett a vánkosa alól egy fehér csont-sipot és belefűjt.

Az éles süvítésre villámhirtelen megnyílt két láthatatlan tapéta-ajtó s mindeniken két-két alabárdos vitéz toppant be szinte észrevétlenül.

— Testőrök! — parancsolá nyugodtan — fogjátok el ezt az embert és vessétek tömlőcbe. Az életeddel játszol érte, Makovnyik!

Makovnyik és társai rávetették magukat az ügyvédre, hiába tiltakozott az a személyes szabadság ilyen eklatáns megsértése ellen, hiába ütött szét ökleivel az alabárdosok közt, ámbátor Makovnyiknak olyan pofont adott, hogy valami érnek kellett megpattanni a halántéka táján, mert a bal szeme tele lett vérrel és kiejebb ugrott, de azért mégis legyűrtek a maros fickók s Apolka minden könyörgése dacára

elhurcolták abba a börtönbe, a honnan évek előtt báró Behenczy Károlyt szöktette meg Estella.

A dulakodás robájára előrohantak a várbeli urak. Pruzsinszky a roskadozó Apolkát kísérte át a szobáiba, Kamutkayra pedig a gróf förmedt rá:

— Szamár kend, ezredes. Hozzon hamar másik ügyvédet.

A jó ur tehát szép csendesesen kifordult az ajtón, felült újra az urasági bricskára, de most már okosabb volt, mert mingyárt két ügyvédet hozott Zsolnáról, a kik elkészítsék a kérvényt a királyhoz az Apolka adoptálása iránt.

* * *

Minden kis város bizonyos vonásokban egyforma, van egy hires prókátora, a kinek az eszét csodálják, van egy legszebb háza, a melynek falai fönséget, méltóságot látszanak lehelni a járókelők előtt, vannak kikapó asszonyai, vannak szépek és hozzáférhetlenek, van egy gazdag kereskedője, a kinek a vagyonáról beszélnek, van egy gavallérja, a kinek az öltözködését, modorát utánozzák s ha nagy volt, még halála után is él egyes mozdulataiban, a mint a sétatotját lóbázta, a mint a kalapjával köszönt a hölgyeknek. S épen ugy megvan a hatása emberöltőkön át, mint egy szónoknak, vagy színésznek, szokásai, formai allűrjei, sőt még az arcfintora is tovább élnek.

Minden kis város, akár milyen ici-pici legyen, még ha Zsolna is, egy egész bevégzett világ, a hol minden megvan, ami az öt érzéket foglalkozásban tartsa. Az események, tragédiák, konfliktusok, igen kicsinyesek, de ép oly idegizgatók. Hogy például Malinák János városi tanácsos nem kapott meghívót a főispáni bálra, az volt olyan esemény, mint a porosz király inzultálása a francia követ által. Szegény Malinákné majd hogy meg nem bolondult szégyenletében. Ennél csak a Pongrácz hadai tettek nagyobb szenzációt. Az Apolka eltűnéséről már nem is beszélt senki.

Azóta csak kisebb rangú dolgok történtek. Klivényi irnok elítélése (rajta kapták valami enyves dolgon és most ott csücsül ő kelme a trencsényi tömlőben), Tarnóczy Gáspár halála (egyébiránt nem nagy kár érte) s Emil fiának a leköszönése a városi hivatalból.

Bizony bolondot tett, mert polgármesterségig is fölvihetette volna, olyan becsületes, derék flu. S még azt mondják, hogy az alma nem esik messze fájától!

Emil megkapta a vagyont és ügyvédi irodát nyitott, elhatározván, hogy a mint a gyászév letelik, fölkeresi kis unokahugát és feleségül veszi. Még egyre emlékében éltek a kerti idillek, még egyre melegítették a szívét azok a bogarakért, növényekért kapott csókok. Minden nyíló növény, minden röpködő bogár ezekről beszélt neki . . . Hej, de

nehéz volt azt az egy évet bevárni. S még más dolog is aggasztotta. Az öreg Blázy, a kivel közölte a tervét, ráijesztett ezekkel a szavakkal:

— Nehéz lesz azt, öcsém, abból a várból kihozni.

— Talán hallott valamit a bácsi?

— Hallottam egyet-mást, épen azért mondom.

— Jó, jó, de csak nem sárkány őrzi, mint a mesékben.

— A sárkánynak hét feje volt, azért volt veszedelmes; Pongrácznak ellenben az az egy feje se jó, a mi van, azért aztán még veszedelmesebb a sárkánynál. Bolond embert nehéz kapacitálni.

— No én mégis kihozom azt a leányt egy év múlva.

Hanem alig egy pár hónapra a Gáspár halála után, halálosan megbetegedett Trnovszky Péter is. Mintha csak azt gondolná magában: Utána megyek annak a gazembernek a másvilágra, hogy ott is üldözhessem, boszanthassam.

Trnovszky rosszulletének gyorsan híre futott, még annak is, hogy délutánra magához hívatta Kurka ügyvédet (Kurka volt a leghíresebb prókátor Zsolnán), mert végrendeletet akar csinálni. Tudni vélték azt is, hogy mi lesz a végrendeletben. Némelyek szerint kibékül halálos ágyán testvér-öccse szellemével s minden vagyonát Emilnek hagyja, mások szerint a Matica öröklí az egészet. De a legvalószínűbb verzió az volt, hogy a világba szórt Trnovszky Apolka lesz az általános örökös.

Maga az öreg állítólag már pedzette is a környezetének:

— Ugyan ne sirjatok, bolondok. Tudom, hogy úgy sem sajnáltok. Szép fehér kezecskékbe kerül itt a gyeplő, semmit se féljete!

No, ha így lesz a dolog és bár csak így lenne, micsoda parthie lesz abból a leányzóból!

A becsületes Emilt nagyon megijesztette ez az eshetőség. A rossz hírű apák gyermekei, ha jók, sokkal érzékenyebbek a többi jó embereknél, mert ő nekik megsugja az ösztönük, hogy a szüle hibáit is expiálni kell s hogy ő róluk e miatt jobban lerí minden szenny.

Szinte belesápadt abba a gondolatba, hogy ha Apolka örökli a Péter nagybácsi vagyonát, mely jóval nagyobb volt a Gáspárénál, akkor talán hozzá se megy, nagy nevű nemes urak versenyeznek a kezéért, de el sem veheti, hivatkozni se mer régi szerelmére, mert az egész világ kapzsinak tartaná. „Persze — fogják mondani — előkereste a hamupipóké, mert már rajta van a lábán az arany papucs. No, ez is csak olyan cudar jellem, mint az apja.” Még talán az Apolka is azt hinné.

Pedig Tarnóczy Emil nemes érzésű ifju volt, tele idealizmussal, aki úgy nézte a világot, mint ha épen most kelt volna fel az Arthur király kerek asztala mellől, mintha csak az imént koccintotta volna össze a kupáját Lancelot lovaggal.

Hiszen persze, minden csak hiuság, ostobaság az élet, a világ, a törekvés, a tudás, a pénz és minden, de igazán minden. Csakhogy ezek az ostobaságok és hiuságok nem egyformák. Az élet például olyan ostobaság, a melyhez mindenki ragaszkodik. A többi apróbb ostobaságok közül azonban kiki az egyéni ízlése szerint választ. Egyiknek abban telik a kedve, ha gazdaggá lesz, egy másik arra dolgozik, hogy okosnak tartsák, másik a hatalom után fut. Van olyan csacsi is . . . akarom mondani van olyan ember is, aki abban találja az ambícióját, hogy ő jó. Találkoznak egyéniségek, a kik a földi boldogság összes eszközei közül a „csász. és kir. kamarás“ címet szeretnék. Sőt ennél is nevetségesebb alakban hegyeződik ki a hiuság. Ösmertem egy urat, aki arra volt hiu, hogy az ő sógora megveszett. Éveken át beszélte mindenkinek a kutyaharapástól támadt veszettség fázisait, a mint azt megfigyelte rajta, hozzátevéen nem minden kevélység nélkül: „A tulajdon sógorom volt.“ Egyszóval mindenkinek van egy főbolondsága, a mellébolondságai mellett. A Tarnóczy Emilé az volt, hogy ő talpig becsületes.

És az is volt. Egyenes, nyílt, jóakaratu, tiszta lelkű, nemes érzésű. De ezzel nem elégedett meg; nem érte be, hogy ő valóban becsületes, hanem annak is akart látszani. S ez néha kényelmetlen feladat, mert ép olyan könnyű nem lenni becsü-

letesnek és mégis annak látszani, mint becsületesnek lenni és nem látszani annak.

Tarnóczy, mihelyt neszét vette a végrendelet-csinálásnak, átszaladt a kollegájához Kurkához s minthogy pár nap előtt vesztette el tifuszban Róza nevű hajadon leányát, mindenekelőtt meleg szavakkal fejezte ki részvétét a kedves kisaszszony halála fölött, mire a híres prókátor szeméből kibuggyant a könny.

— Köszönöm, kedves kartárs ur. Igazán jól esik. Meghalt, meghalt. De hát mit tesz az? Hiszen nekem fáj, nagyon fáj, de a világ azért tovább megy.

Kivette a zsebkendőjét, megtörülgette a szemeit, de azok újra átnedvesedtek. Kezeivel az ablakra mutatott, melyen át láthatók voltak a jövő-menő furmányos szekerek, káposztafejekkel megrakva, kofák a kosaraikkal, csintalan menyecskék enyelegtek a kapuajtókban a budetini katonákkal. Egy ember egy hordót gurított maga előtt a piac felé nagy énekszóval.

— Lássá, az emberek élnek, járnak és nevetnek. Ők semmit se tudnak arról. Rá se gondolkodnak. Fogadni mernék, hogy az a hordós ember ott, nem is ösmerte a Rózát. Olyan nehéz a szívem kolléga, olyan nehéz, pedig nincs igazam. Nincs, nincs. Mert mi az voltaképen, hogy Róza meghalt? Hát meghalt. S minden egyéb maradt rendjében. Pedig úgy szeretném, ha valami nagy

szög kiesett volna a világ küllőiből, hogy valami történt volna. Mert számár vagyok, hogy illet szeretnék. Miféle jogon? Hiszen Napoleon is meghalt. Az volt a nagy eset! Jézus Mária, csak ki mondani is sok. Napoleon meghalt. És mégis meghalt. De Kurka Róza! Ugyan bizony! Hát nem mindegy az ennek az országnak, hogy él-e, vagy meghalt? Hát micsoda egy Kurka Róza? Semmi. Az már más, ha egy Deák Ferenc hal meg. Micsoda katasztrófa, micsoda csapás százezreknek, millióknak és mégis meg kell benne nyugodni. De Kurka Róza! Az csak bliktri, kartárs ur. Az csak olyan, mintha egy morzsa leesik az ember tenyeréről és megint földdé lesz.

Igyekezett magát elnyomni, legyőzni. Az emberi állat küzdött a filozóffal és legyőzte a filozófot, zokogva borult az asztalra a miért az a morzsa leesett a tenyeréről . . .

— Bocsássa meg, Kurka ur, hogy talán szomorítottam, de egy különös ügy hozott ide.

Ügy; Ügy! Az „ügy“ szóra felemelte fejét az ősz ember, hosszú, nehéz lélekzetet vett, mint a harcsa, ha pálinkás kenyeret tesznek a szájába. Rózáját eltemette a földbe, magát pedig eltemette az ügyekbe. Nagy könnyebbülés volt ez neki.

— Beszéljen, kartárs ur.

— Ön ma délutánra, úgy tudom, Tarnovszky Péter nagybátyámhoz van elhiva végrendelet csináláshoz.

— Hm, igen. De nem látom át, mit segíthetnék én ott önnek?

— Oh, nem is azért jöttem, Kurka ur. Én nem törődöm a végrendelettel.

— No, no. Hisz ön esetleg örökséghez juthat ezen a réven.

— Az kevésbbé érdekel, hogy én kapom-e, vagy más valaki. Ha valami óhajításom lenne, az nem oda vág, hogy melyikünk kapja, hanem hogy melyikünk ne kapja.

— Ugyan? — kérde Kurka ur kíváncsian. — Ki lenne a kitagadott, ha öntől függne? No persze mindjárt eltalálhattam volna, hogy a Matica.

— Nem, a Trnovszky Apollónia lenne az.

— Ah! — szól meglepette a vőn ügyvéd. — Az a boldogtalan árva leány. Isten ellen való vétek lenne. Tehát ön is, kartárs ur? Igazán csodálkozom. Nagyon, de nagyon csodálkozom. Mit vétett önnek szegényke? Hiszen persze akadémikus diskurzus az egész, mert se nem tőlem függ, se nem öntől függ, hanem egy harmadik személytől, akinek minden dolgát egész életében egy negyedik személy sugta . . . Ez a negyedik személy . . .

— Csak nem ön volt?

— A negyedik személy az ördög volt. Én reám bár fiskálisa vagyok, sohasem hallgatott, hát most se fog. De önt nem értem, kartárs ur, hogy miért tenné ezt a gyermekkel, ugyan miért?

— Mert el akarom venni feleségül.

— Ön? A Trnovszky Apollóniát? És mégis őt zárná ki az örökségből? Hát azt hiszi, hogy most már értem önt?

— Mingyárt meg fog érteni. Ha unokahugom kapja a nagybátyám vagyonát, akkor ő gazdagabb lesz nálamnál, de nem attól félek, hogy nem jön hozzám (ámbár az is megeshetik), hanem félek a világ nyelvétől, hogy a pénzeért vettem el, ha hozzám jön. Nos, én azt a leányt még ma meg akarom kérni feleségnek.

Az öreg prókátor gondolataiba elmélyedve játszott a kabátja csont gombjaival.

— Hát én nekem ahhoz mi közöm van?

— Azt is előadom egymásután; most hallottam a vendéglőben, hogy a nedeci gróf gazdasztje bizonyos Kamutkay azért jött, hogy ügyvédet vigyen a várba a beteg grófhhoz, ahol Apolka is tartózkodik.

— Bolond egy világ — dohogta az öreg Kurka — azelőtt a haldoklók a jövő világra gondoltak és papot kívántak, most az itteni világon jár az eszük és bennünket hivatnak.

— Kamutkay is önhöz készül, hallottam, a mikor mondta, azért siettem annyira, hogy megelőzzem.

— Engem akar kivinni?

— Önt.

— Nem mehetek.

— Éppen arra jöttem kérni, hogy helyettesítse magát általam. Ez a véletlen úgy hullott le nekem, mint a mennyei manna. Okvetlen beszélnem kell Apolkával. S a várba bejutni, kivált a belső szobákba, mondják, nagyon nehéz. Tegye meg nekem ezt a szivességet.

— Hm — morgott az öreg — jó, jó, én nem bánom, de hátha valami főbenjáró ügy, valami zsiros falat. Hát mindenekelőtt tisztázzuk az eszméket, kartárs ur; mi lesz a honoráriummal?

— Legyen a honorárium az öné.

— Hova gondol? Én becsületes ember vagyok, gentleman vagyok. Hogy mer ön engem megsérteni? Hanem felezzük meg a honoráriumot, kartárs ur.

— Jó, ha így akarja.

E pillanatban kopogtattak kívülről az irodaajtón.

— Tehát a fele. Ebbe maradunk. Szabad!

Kamutkay uram volt a jött s miután Kurka ur nagyfontosságu, sürgős teendők által volt akadályozva, Tarnóczy Emilt ajánlotta maga helyett, kit aztán, amint láttuk, el is vitt Nedecre Kamutkay.

De még az nap este visszatért Zsolnára Kamutkay, meghált a nagyvendéglőben és korán reggel újra beállított Kurkához, hogy jöjjön azonnal Nedecre.

— No, no. Hát Tarnóczy nem volt ott?

— Ott volt, de mind kevés.

Kurka csodálkozott. Kevés? Egy fiskális semmihez sem kevés. Nem olyan az, mint mikor ökröt ütnek le taglóval, vagy a bőrét nyuzzák, hogy még egy szelindek kellene hozzá, vagy még egy mészáros-legény. Az ügyvéd akár egy egész vármegyét meg tud nyuzni egy maga.

Még jobban álmélkodék azonban, mikor a bricskát, amin ültek, a temető-utcában megállította Kamutkay, a Flóris János ügyvéd zöld sarampós háza előtt s odaszólt a kocsisnak:

— Menjen be, János, a tekintetes urért.

S ezzel átült a kocsis mellé az első ülésre, hogy az érkezőnek helyet adjon.

Kurka ur apprehenzivus képet vágott:

— Hát nem vagyok én elég önöknek?

— Mind kevés, kérem alássan. Ha nagyobb volna a kocsi, még egy csomó ügyvédet vinnék magammal.

— Az ördögbe! — dünyögött Kurka ur. — Miféle ügylet lehet az? Nem tudja, tisztartó ur?

— Bizony, nem szolgálhatok vele.

Miután Flóris ügyvéd ur is elhelyezkedett egy Deák-köpenyegbe burkolózva, megindultak. De Kurka ur kíváncsisága csak nem tudott lelohadni, s mert Flóris kollégával úgy sem beszélgethetett (Flóris kolléga süket volt), folytonos kérdezősködéssel nyakgatta utközben Kamutkayt, úgy is szokása lévén sokat kérdezni és keveset felelni.

— Tehát a Tarnóczy kollégát is ott találjuk?

— Nem gondolnám — felelte Kamutkay rejtélyesen.

— Ugy? Ő már végzett?

— Igen, ő már nem lesz ott.

Kurka ur egyre kíváncsiabb lett, az első kortyok még csak nevelték a tudás-szomját.

— Ugy? Már visszajött? Persze, csinos honoráriummal. A gróf gavallér ember, jól fizet, ugyebár?

— Tulságosan is — morogta a tisztartó.

— Tehát meg volt elégedve Tarnóczy?

— Meg vagyok győződve, hogy kevesebbrel is beérte volna.

— Hm. És nem tudja véletlenül a tisztartó ur, hogy mi volt a honorárium? Nagyon lekötelné e közléssel, mert...

Kamutkay uram zavarba jött, kelletlenül vakargatta vastag, vörös, kálvinista nyakát és szörcsögtette pipáját, látszott rajta, hogy tudja, csak nem akarja elárulni.

— Majd megmondja ő maga annak idején. Mire való az a nagy kíváncsiság?

Kurka ur egy kis burnótot szitt fel szelencéjéből, aztán bizalmasan hajolt a tisztartóhoz, hogy a kocsis ne hallja:

— Őszinte leszek. Azért szeretném tudni, mert a fele engem illet, úgy egyeztünk meg.

Kamutkay meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjék:

— Jól teszi, ügyvéd ur, ha az egészet neki hagyja.

Erre azután Kurka ur elkezdett pattogni, hogy minek nézi őt a tisztartó, tékozlónak-e, vagy bolondnak, de Kamutkay uram ezután is hajthatatlan maradt.

— No, én bizony mégis azt tanácslom.

Valami átláthatlan homályt, valami különös szimatolt a Kurka ur orra s minél tovább haladt oknyomozó elmélkedéseiben, a körülmények latolásában és a szálak összeszedésében, még csak inkább nőtt a homály.

Pongrácz István gróf egyedül fogadta a két ügyvédet, Apolka se volt most bent. Kurtán végeztek. A gróf előadta szándékát Apolka adoptálására nézve s megkérdezte őket, megcsinálják-e a kérvényt, igen, vagy nem? A sok beszédnek nincs értelme — mondá.

Mindketten vállalkoztak. (Flóris ur a magával hozott tubussal fogott el minden szót.) A ravasz várur kiváló üzleti érzékről tett tanuságot (de iszen van annak elég esze), azt kérdezték tőlük:

— Nos, hát melyikük csinálja meg olcsóbban?

Mire a két ügyvéd, szégyen ide, szégyen oda, elkezdett lefelé licitálni, a mi alapján igen mulatságos jelenet volt és jó kedélyre hangolta a beteget. Végre is Kurka ur annyit engedett, hogy már szinte ingyen volt, még talán a bélyeg-költség se futja, mert Kurka ur többet tudott, mint Flóris ur (Kurka ur már azt is tudta, hogy a vármegye

leggazdagabb kisasszonyát teszi most kontesszé — majd meglesz ennek a jutalma más oldalról), tehát Kurka urra lett rábízva az adoptálás keresztülvitele, az okmányok beszerzése és a kérvény fölszerelése.

Kurka ur különös beszélő kedvében volt, szeretett volna még csevegni a klienssel, egyetmást kikérdezni tőle, különösen az érdekelte, hogy Tarnóczyval mi történt, de a várur aláírván a felhatalmazást, ridegen bocsátotta el őket. Odalent az udvaron már várta a friss fogat, mely visszavigye. Pusztá, kihalt volt az udvar, mint egy elátkozott váré; sehol egy élő lény, csak egy vizsla őgyelgett a kut körül és Kamutkáy állt a kocsi mellett.

Elbucsuzván tőle, lépésben indultak meg a lovak a kapu-ivezet alatt; de a mint a bricska derékig kibukkant a kapu alól, egyszerre valami csillámló tárgy pottyant a Kurka ölébe, mintha az égből hullana le.

Fent az emeleten egy nyitott ablak csapódott be.

Kurka hirtelen a fényes tárgy után kapott, hát egy kis ezüst gyűszű volt és a kis gyűszűbe begyömöszölve egy keményre összehajtogatott papírdarab.

Kibontogatta óvatosan, föltette pápaszemét és a következőket olvasta a finom női írásból:

„Tarnóczy Miloslav börtönbe van vetve, itt ül a várban. Jólelkű emberek kéretnek a kiszabadítására.“

— Ehol ni, — dünnyögte Kurka ur magában — kezdem már érteni Kamutkayt.

NEGYEDIK RÉSZ

AZ ÉJ

Villámhirtelen terjedt el Zsolnán, hogy Tarnóczy Emil fogságban ül, a mihez a legkülönbözőbb hírek és kombinációk fűződtek, kivált néhány nap mulva, mikor Kurka ur újra átrándult Nedecre, hogy a fölszerelt kérvényt bemutassa és aláírassa, a mely alkalommal azt kérdezte tőle a gróf, hogy mi az a „capitis diminutio?”

Van-e még a jus gladii-nak valami hatályossága? S hogy mi a büntetése, a ki jogtalanul él a régi pallosjoggal?

— Bizony halál — mondá Kurka ur.

Pongrácz István rábámult bambán, merev, üveges szemekkel és csak nagy sokára kérdé:

— Hátha egy örült teszi?

Ilyen vészjósló részletek szivárogtak ki ráadásul a meztelen tényhez, hogy fogva van s addig-addig keringtek a Tarnóczy sopánkodó barátai közt, míg végre az egész eset belejutott, természetesen cikornyás hozzáadásokkal, valamelyik pesti lapba „Egy oligarcha garazdálkodása” cím alatt.

A lapközlemény épen szük időben jött, mindjárt nyakon fogta egy éhes ellenzéki képviselő és meginterpellálta a belügyminisztert, hogy tekintettel erre, meg arra, szándékozik-e valamit tenni?

A belügyminiszter azt válaszolta, hogy hivatalos tudomása nincs a dologról, a lapoknak pedig nem lehet hinni (már akkor se lehetett nekik hinni s mégis olvassák őket azóta is), hanem majd beszerzi a hivatalos adatokat s azok értelmében fog eljárni. (Élénk helyeslés jobbról.)

A ház, ez az óriási lomha test, egyet lépett tovább s ezzel vége volt — de a belügyminiszter még onnan az ülésből sürgönyözött a trencsényi főispánnak, hogy azonnal tegyen jelentést.

A trencsényi főispán már maga is hallott valamit a bebörtönzött ügyvédről s nyomban lovas huszárt menesztett Nedécre atyafiságos levéllel Pongrácz Istvánhoz, hogy az elfogott fiskálist (ámbár csak örül az ember lelke, ha az e fajta nép huzza a rövidebbet) haladéktalanul bocsássa szabadon, mert ő tőle jelentést kíván a miniszter s ezt úgy óhajtaná megkoncipiálni, hogy ez mindössze kedélyes vendégmarasztás volt a régi idők szellemében és a nevezett fiskális ez idő szerint már nem is tartózkodik a várban.

István gróf elolvasta a levelet, kétszer, háromszor egymásután. Már akkor fent járt, de nagyon halványan nézett ki és a szemei zavart tükrében ott ült egy idegenszerű rém.

Egy egész óráig hiába várt választ odalent toporzékoló lovon a megyei huszár.

Pruzsinszky lépett be:

— Nem akarsz a levélre felelni?

Összerezzen. A vállapockáit félénken huzta össze:

— Hát mit feleljek?

— Előbb azt kellene tudnom, hogy mire.

— Szemtelen vagy, Pruzsinszky. Nem mondom meg, mi van a levélben. Mert mikor ezek a kutyák ugatnak, akkor az isten alszik. Lábujjhegyen jársz olyankor.

Tétova tekintete az ősök arcképein bolyongott. A szavaiban alig látszott valami helyes összefüggés.

— Üldöznek, Pruzsinszky, — mondá és a levelet összemorzsolta. Majd az ősök felé fordult és rájuk kiáltott: „No hát, mit csodálkoztok apuskák!”

— Nagyon izgatott vagy István.

— Ah dehogy. Hát adj egy ceruzát, Pruzsinszky.

Pruzsinszky előkeresett neki egy ceruzát és egy levélpapírost.

— Hahaha, milyen nevetség. Egy ceruzát! A helyett, hogy azt mondanám, adj egy kardot. Milyen világ ez! Az emberek megőrültek. De úgy kell lenni. Ide hallgass Pruzsinszky, az éjjel álmodtam, egy öreg ember jött hozzám, ősz szakállal, ágyam fölé hajolt, szivemre tette a kezét, ezeket mondva: „Állj meg.” És azóta megállt a szivem, nem ver.

— Ugyan, ne képzelődj, az lehetetlen.

— Hát nézd meg, tapogasd meg, Pruzsinszky — és felgombolta a mellényét.

Pruzsinszky odatette a tenyerét és mennyreföldre esküdözött, hogy olyan szépen jár, akár egy malomkerék, ha sok vize van.

— Nem igaz. Megcsalsz. Esküdj meg!

Pruzsinszky elmondta az egész eskü-formulárét, csakhogy megnyugtassa, de István gróf busan, elcsüggedten rázta a fejét:

— Még sem igaz . . . még sem.

— Ne is gondoldj arra, kedves grófom, hanem inkább valami egyébre. Felelj inkább arra a levélre.

— Igaz, igaz.

Megfogta a ceruzát és izgatottan irta fel a papírra, kuszált betűkkel, ördögösen görbe sorokban:

A macska megfogja az egeret es megeszi, ha akarja, de a lajhár nem fogja meg a macskát, tehát meg sem eszi, ha a macska nem akarja.

Igy szól hozzád, Kubicza, a cica. A prókátorból nem esztek.

*IV. Pongrácz István,
de Óvár et Szent-Miklós.*

Összehajtotta a papirost, aztán maga vitte le az udvarra, átadta a megyei huszárnak, de előbb megparancsolta a strázsán álló őröknek, hogy kerítsenek záptojásokat a kulcsárnétól és a főispán

huszárját hajigálják meg vele, mikor a kapuból ki-
lovagol.

Ahogy ezeket a szét-
folyó betűket egyenkint
felösmergette, összerakta és
megértette a főispán, rögtön
tisztaban volt a szomorú
helyzettel, de miután a fis-
kálíst mégis csak ki kellett
szabadítani a tömlöcből, a
vice-ispánnal együtt elren-
delték a brachiumot, utnak
indítva a végzéssel egy csapat pandurt, a csend-
biztos vezetése alatt, Nedec ellen.

A toronyőr messziről megpillantotta őket a föl-
vert porfellegben s jelentvén a grófnak, az bezáratni
rendelte a vár kapuját s elsüttetett elejükbe egy
szakállas ágyut, mire azt jegyzé meg a csendbiztos
a legénység előtt: „Furcsán csörög a szarka fiuk!”

De azért mégis közelebb mentek. Hajh, vesz-
tükre. Mert mikor a csendbiztos a delfint ábrá-
zoló bronz ajtó-kopogtatóval megütögette a ka-
put, mogorva felelet jött a kémlelő lyukon:

— Mit akarnak?

— Bebocsáttatást a törvény nevében.

— Majd ide hívom a méltóságos grófot — fe-
lelte az előbbi pöszögő hang belülről. (Akárki
beszél is, mintha kása lenne a szájában.)

Várták, várták, jó félóraig várták a választ, midőn végre megjelent a várur képiben Kamutkay és kiszólt a nyíláson.

— Mi járatban vannak?

— Nem leszen bántódása senkinek — felelte a csendbiztos — mi csak a rabot akarjuk. Nyissák ki a kaput!

— Mingyárt, mingyárt!

Nemsokára megcsikordult sarkaiban a roppant sulyos, vasszögekkel kivert kapu, de mekkora lett a rémület ott künn, mikor nyolc dühös bika csörtetett ki rajta a pandurok közé a szuronyos ka-

rikákkal a szarvukon. Uccu, vesd el magad! Futottak örülden a pandurok, ki merre látott, néhányat felökleltek vagy letapostak a bikák, mások az erdő felé menekültek, némelyek a garádba lapultak meg, úgy, hogy a bikák nyomában kirohanó kozákok játszva verték aztán kékre, lilaszínre az alabárdjaik nyelével. „Csak a fejét paszkold, csak a derekát üsd, hogy meg ne sántuljon“ — kiabálta Pruzsinszky nagy gyönyörűséggel az emeleti ablakból. Néhány perc múlva szétszóródtak mindnyájan, miht a polyva, csak a csendbiztost fogta el Szlimák János (mert annak az elfogatására tiz itce törköly pálinka volt kitűzve) megkötözték ketten Sztercso Miklóssal és a várur elé hurcolták, ki a toronyból nézte az ütközetet.

István gróf nyomban haditanácsot hitt össze a fogoly fölött, a cimer-terembe, a hol ő elnökölt egy trónszerű széken, de Pruzsinszky vitte a szót, ő maga szenvtelenül, mereven bámult egy pontra és egy szót se szólt. Kovács a csendbiztos szabadon bocsáttatását óhajtotta, Kamutkay uram ellenben odáig ment, hogy azt mondja, most már megvan a győzelem, megmutattuk, mit tudunk, legyünk nagylelkűek és tegyük szabad lábra Tarnóczy ügyvédet is.

István gróf, vadul fölugrott erre, neki rohant Kamutkaynak és fojtogatni kezdte vérben forgó szemekkel s a körmeivel egészen ben vájkált a nyakában.

— Hallgass gazember! hallgass, hallgass! Hát nem tudod — hörgé — hogy az Apolkát el akarja tőlem venni.

S e nagy indulatkitörésből ugyyszólván átmenet nélkül zokogásra fakadt, beült egy kuckóba grif alaku vas-figurákkal megvasalt ládára és sirt hangosan, mint egy gyermek, a könnyei sűrűn folydogáltak le rőt szakállán.

Sápadtan, megdöbbenve néztek össze az emberei és összesugtak „vége van“. Nehányan átsompolyogtak a szomszéd szobába tanácskozni, hogy mit tegyenek vele.

A káplán azt tartotta, hogy az elmekór most már napok óta mutatkozik, jelentést kellene tenni a hatóságnak és értesíteni a rokonokat, vagy pedig meg kellene csalni és elvinni Bécsbe, esetleg a budai tébolydába.

— Hogy is ne! — vágott közbe Pruzsinszky méltatlankodva. Ellenkezőleg el kell titkolni a dolgot, a mig lehet. Ha jelentést teszünk, vagy elszállítjuk, a rokonok rögtön ráteszik a kezüket Nedecre és elkergetnek bennünket. Nekem pedig semmi kedvem sincs tél idején az országon találnom magamat. Ha az urak szeretik az ilyesmit, megtehetik. De én nem látom be, hogy ha ő megbolondult, mi is bolondot cselekedjünk. Csak a *lenfojtó vadóc* teszi meg, hogy ha len között él, olyan alakura nő, mint a len, de még ez a hitvány plánta se butaságból teszi, inkább ravaszságból, alakoskodásból.

Azután példákat hozott fel: Ott van a XVI-ik században egy kassai prépost esete, kinek a holttestét egy félesztendeig tartották jégen a rokonai, hogy a jövedelmeket huzhassák.

— Higyjék meg uraim — tette hozzá — hogy a legokosabb, ha mindent eltitkolunk s ha becsukjuk a kaput és be nem eresztjük az idegeneket, hogy semmi hír ki ne szivároгjék az állapotáról.

Az öreg Kovács helyeslőleg integetett a fejével, Bakra is ehhez a felfogáshoz csatlakozott, csak Kamutkay dörmögte panaszkodón:

— Hiszen igaz, igaz, de egészen felhasogatta a nyakamat. Becsületemre mondom, föl nem venném mástól ezért az egész várért.

Mire visszatértek a cimer-terembe, István gróf már egészen élénk volt és szinte ruganyos. Gyorsan váltakoztak nála a kedélyhangulatok. Volt olyan lucidum intervallumja, hogy visszatért élénk szelleme, okosan beszélt és sziporkázó ötleteket eregetett. Különösen, ha sok fekete kávé ivott. Egy nagy öblös ezüst ibrikkel állt mindig készen az asztalon, úgy, hogy tizenöt csészényit is megivott egymásután.

— Nos urak — szólt majdnem vidáman — határoztam a fogoly csendbiztosra nézve.

— Várjuk a méltóságod parancsait — szólt alázatosan Kovács uram.

— Személyesen fogom elintézni.

Lement a várudvarra, megveregette a megkö-

tözött csendbiztos vállát, mondván szelid kegyteljes mosolygással:

— A hadiszerencse forgandó, jó uram. Egy csöppet se restellje a helyzetet. Ön szabad lesz. Adja át alázatos tiszteletemet a méltóságos főispán urnak és a tekintetes alispán urnak.

Azután az ott álló kozákok felé fordult és elrendelé, hogy a foglyot, miután a lovát ledöfte az egyik bika, így megkötözve egy számár háttára ültessék s a hatodik határig kísérje két kozák, egy papir táblácskát ragasztván a nyakára hátul, a melyre Bakra uram ezeket a szavakat írja fel, olvasható nagy betűkkel tótul:

„Én vagyok a nemes vármegye.

Lovon indultam el, számaíon érkezem.“

A csendbiztos fölszisszent, rimánkodott, könyörgött, hogy inkább lőíje főbe a nemes gróf, ezt a csufságot ne kövesse el rajta.

— Nem, nem — toppantott a lábával Pongrácz — hadd olvassák azt a táblácskát a falvakban. Hadd lássa a világ, hogy mi lesz azokkal, a kik egy Pongrácznak az akaratába belecsukoritják a kezüket.

A nemes vármegyéí véírig háborította ez a violencia. Ez sok volt tréfának. Ezt nem lehet többé zsebre tenni. Erre már az aludttejes köcsög is felforrna. Megmozdult tehát a vármegye, pörbe fogván Pongrácz Istvánt a Tarnóczy jogtalan leí tartóztatásáért és a hatóság elleni lázadás büntet-

teért. De hát az hosszú nóta. Előbb még a bíróságnak ki kell őt kérni a méltóságos főrendiház-tól, hogy engedi-e odaállítani a törvény sorompói elé? A főrendiház talán engedné is, de van annak egy mentelmi bizottsága, előbb ahhoz utasítja a

dolgot s e mentelmi bizottság-tagjai arról nevezetesek, hogy nem szeretnek egymással találkozni. Bizony meg is őszülhet Tarnóczy, míg ezen a réven levegőre kerül.

Hanem addig is, míg István grófot kiadja a méltóságos ház, katonai erőért fordultak a bude-tini honvédparancsnokhoz. Nem lehet máskép, ostrommal kell bevenni Nedecet és úgy szabadítani

ki az ügyvédet. Nem az ügyvéd miatt — jegyezte meg az alispán — mert piócát a nádasban is lehet kapni, de a rend és a vármegye becsülete miatt.

— Igaz, — szólt a parancsnok — az ügyvédet ki kell szabadítani. Különben is igen becsületes fiu, személyesen ösmerem.

— Eszerint a parancsnok ur rendelkezésünkre bocsátja a szükséges erőt?

— Természetesen, hiszen felsőbb parancs van erre a kezemben.

— És mikor?

— Most mingyárt.

— No, az derék és hány embert?

— Hát egyet.

Az alispán idegesen mozdult meg a székén s különben is tudván a parancsnok rokoni viszonyát a nedeci várurhoz, gyanakodva nézett a szeme közé:

— Egyet? Ön is gunyolni akar bennünket?

— A világért se. De a szükséges erő ehhez a hadiművelethez éppen egy ember, még az se egészen.

S ezzel kiszólt az előszobába, hogy rendeljék ide a „Vakarcsot.”

A Vakarcs volt a legkisebbik honvéd, azért hitták így, tömzsi apró cigánylegényke egy posztó-csillaggal az attiláján. Bejött és szalutált.

— No ugye, nem egészen egy ember — szolt kedélyesen a parancsnok — valami hja van még és mégis kiszabadítja a foglyot.

— No, azt szeretném én látni.

— Hát pedig igen egyszerű, kedves alispán ur. Budetintől Nedecig járható földalatti ut vezet, a melyet a Vakarcs igen jól ismer. Ha szorult a kapca hajdan az egyik várban, ezen az uton menekültek a népek a másikba.

— Ezer ördög — kiáltá az alispán — hogy ezt nem tudtuk előbb.

— Miért nem kérdezték tőlem? Hanem már most gyujtson rá, alispán ur, egy csibukra, te pedig Vakarcs barátom, rakd meg a tarisznyádat eleséggel, vedd a kulcsokat, aztán menj isten hírével a föld alá és hozd ki nekünk a fiskálist.

— De hogyan jut el a börtönbe? — aggódott még mindég az alispán.

— Hisz épen az egyik vár börtönéből a másik vár börtönébe vezet az alagut, csak egy ajtót kell felnyitni, a mit a fogoly észre nem vehet a falban a szuroksötétség miatt. Szunyogh István csináltatta valaha titokban a nedeci börtönhöz, hol fogva tartották a szép Nedeczkyt, Czobor Erzsébetet. Erre hozta ki a kópé. No iszen, érdemes is volt egy ilyen lyukat ásatni egy asszonyért.

... Igaz, a mi igaz, nagy bolondok voltak azok a régiak is.

Szállj, szállj zümmögő méh, a ki ott szivod
a nedeci kertben vad szekfü édességét,
veled mit beszéljek? Te már a huszadik méhöltőben
vagy, mit tudsz te már arról, hogy a huszadik
őseiddel még egy szép leány osztozkodott itt
a virágokon . . . Talán épen erre járt ezen a
barázdán . . . kis cipője nyomán, hogy zörögtek
azok a sárga, lapos kavicsok; de te nem tudsz
erről. Ezek az öreg fák még talán hallották bá-
natos sóhajtásait: „Mikor megy el innen?“ Ké-
sőbb is hallották még bánatosabban: „Mikor jön
el ide?“ Bizony, nem értették, mikép busithatja
az is, hogy itt legyen, az is, hogy ne legyen. Pe-
dig volt értelme mind a kettőnek, mikor még Tar-
nóczy itt szenvedt rabságban s mikor már szabad
lett, csodálatos módon eltűnve egy napon a bört-
önből.

Ezek a növények is milyen álnokok, hiuk, fen-
héjázók. Valaha teljesek voltak e violák, ezerré-
tüek a rózsák, most már elvadultak, mióta nem
nézi női szem, elhagyták magokat, elzüllöttek,
egy szokenyában jár a virágjuk. Mindezt te nem

bánod, zümmögő méhecske, szállj szállj, nincs kérdeni valóm.

De te, öreg bagoly, a ki most ott huhogsz a düledező toronyban, a hol hajdanában a Korenyák kürtje hitta össze a hadi népet, te talán mindent tudsz, te már talán akkor is így huhogtál valahol a bástya-romokban és hívogattad azokat a kísérteteket, árnyakat, melyek a becsukott kapun át is, mikor már ide a madár se röpülhetett, belopóztak, besuhantak, rémitgették, üldözték a várurat, utána lépegettek, hitták, ingerelték.

Ki küldte azokat? Alaktalan árnyékok, fantazmagóriák, honnan jöttetek akkor és hová mentetek azóta? Mert ha egyszer vagytok, itt vagy ott, mindig lennetek kell valahol.

Milyen szelidek voltak azok a saskeselyűk, a melyek megették a Prometheusz máját, ti falánkok az agyvelejét ettétek meg ennek az embernek.

És miért? Ejh, hogy miért? Hát ki tudhatja azt, hogy a nagy fazekas, a végzet, mit miért csinál? Hiszen az ő fazekai az emberek. Az ő dolga az, hogy hol és mikép tetszik neki azokat összetörni.

Te talán többet tudsz öreg bagoly, a ki ott huhogsz most, a hol a Korenyák kürtje szólt, de tőled sem akarom megkérdezni.

Hiszen csak az kell nekem, hogy mi történt s nem hogy miért történt.

A fogoly Tarnóczy kimenekülése, melyet senki sem tudott a várbeliek közül megmagyarázni, egészen összetörte Pongrácz Istvánt. Félelem fogta el és csodálatos sejtelmek kezdték kinozni.

„Elveszik tőlem a leányt“ — mondá és a fogai vacogtak.

Hiába magyarázták neki, hogy először nem veszik el Apolkát, de ha elvinnék is, hát az se lenne olyan nagy szerencsétlenség. De ugyan ki is venné el? Bizony örül Tarnóczy, hogy a saját irháját megmenthette, nemhogy még egyszer eljönne. Van annyi lány Zsolnán, mint pipacs a rozsbán, talál az magának.

De a várur a fejét rázta; az ördög szabadtotta ki Tarnóczyt, az ördög segíti és nem földi erő. Az ördög boszut áll, egyszer csak itt toppan és elviszi őt is, t. i. István grófot. Apolkához hozzá nem nyulhat. Oh, hogy is nyulhatna Apolkához. De Apolkáért eljön a Szerelem, ami az ördögnél is erősebb. Rokonságban is van vele, unokaöccse az ördögnek anyai ágon (apain az égé).

Hallucinációi voltak, víziói, éjjel nem aludt, fel-felriadt és segítségért kiáltott, néha nappal is lefutott az udvarra, egyszer egy rohamban teljesen ruha nélkül s Kovács uram és Pruzsinszky utána iramodának, erővel lefogták és elvitték a szobájába, jeges borogatásokat rakván a fejére, ettől lecsillapodott.

Napról-napra soványodott, nem volt már emberi

formája. Panaszkodott, hogy egy kigyó lakik benne, hogy érzi néha s annyira félt, hogy a káplánnak mindenüvé utána kellett mennie s ha leült a kertben vagy a folyosón, egy szentelt kört kellett csinálnia körülötte, amin az ördög át ne léphessen.

— Asmódi — szólta meg egy-egy láthatatlan árnyékot — ne okoskodj, ne gyere közelebb, mert megjáród.

Szánalmas volt ránézni erre az összegémberegett, megtört, együgyü alakra, a ki még daliás, életerős volt nem rég. Napról-napra sápadtabb lett, a szemei beestek s valami tompa szürke réteg ült rajtuk, csak akkor villogtak rémletesen, zöldes fényben, ha ingerült volt. A szemek alatt egyre nagyobbak lettek a kék karikák. Néha meg nézte magát a tükörben és észrevette a foltokat: „Az Asmódi csizmapatkói, — panaszkodék — egész éjjel rugdalta a pofámat.

Csendes, nyugodt napjaiban (mert még voltak ilyen napjai) órákig merengett, nézett a semmibe és jó volt. Órákig elfeküdt hasmánt a szőnyegen, kártyát kevert, osztott s kiadogatott. Ha Apolka bejött és megkérdezte, hogy érzi magát, fontoskodva susogta: „Kártyáztam az istennel és nyertem.“ Vigyorgott, vig volt, ha nyert és végtelen levertség látszott rajta, ha veszített.

Kérdezte Apolka, hogy *mibe* játszanak. Lesütötte a fejét, olykor sirva fakadt, de nem vallotta ki. Jámbor hangulatában még dudorászott is, egé-

szen ki lehetett vele jönni, nézte a keresztes pók-ját, hogy mit csinál (biz az semmit se csinált). délutánonkint betekintett az istállóba, cukrot vitt a Waterloo-nak, simogatta a sörényét, veregette a lapockáját; néha meg is csókolgatta az okos fehér lámpásos fejét; vagy lement a kertbe, hol hozzá nem nyult a nemes kertészeti növényekhez, a kaméliákhoz, a jácintokhoz, a magnoliákhoz, hanem ahol mezei virágokat látott a barázdákon, füvek között, azokat letépdelte, körül tűzdelte velük a kalapját.

A bolondok rendszerint a mezei virágokért rajongnak. A mezei virágok, a föld vad gondolatai, nyílnak magoktól szeszélyesen, össze-vissza. A bolondok gondolatai az érzésnek az ész által meg nem nyesegetett vadvirágai. Testvérek.

A várkert alsó részén, túl a filagorián, egy kiszáradt patak kavicsaiból kiválogatta a szineseket, tele rakta velök a zsebeit. Különösen a sáfrány-szinűeknek örült, fenn aztán kiöntögette a címerterem közepére; már egy egész garmada volt s mikor Pruzsinszky jött vagy Kamutkay, kevélyen mutogatta, mintha India kincsei volnának.

— Hm, no, gyűjtöttem valamicskét a leányomnak. Lesz mit aprítania a tejbe, ha én behunyom a szemeimet.

Mindig arra a leányra gondolt . . . Sajátszerű, lázas ragaszkodás volt ez, mely kivált akkor nyilvánult, ha rossz napjai voltak. Ilyenkor zuzott,

tört, borzasztó volt. Káprázatok kinozták, hangok támadtak a falból, a butorokból, tompák, zuhogók. Alakok jártak-keltek előtte, a kiket más nem látott, csak ő, ősapák szellemei szólították, csak ő hallotta és beszélt velök, birokra kelt láthatatlan ellenségekkel, sorba vagdalta hozzájuk a drága vázákat és mindent, a mihez ért. Ilyenkor aztán futottak Apolkáért, a ki bejött és szemrehányóan megfedte:

— Az isten szerelméért, negyedik István, mit csinál ön? Ej, ej, IV. István!

Különösen ez a „negyedik István“ megszólítás imponált neki. Az Apolka tekintetétől, szavától megjuhászodott, lázban villogó szemei megteltek könnyekkel, karjai leestek, melle megszűnt hörögni és zihálni. A fenevadból egy gyámoltalan ember lett, a kit a leányka kezén fogott s elvezetett, mint egy kezes bárányt az előszobába, a hol mindig volt készen egy vödör jeges víz, amiből hideg borogatást tett a halántékaira. Iszonyodott a hideg víztől, de mégis állta, didergett, a foga vacogott, de még sem mert ellenkezni, csak a kiaszott kezeit tette össze könnyörögve:

— Kegyelem Apolka!

A káprázatok és látományok csak kivételesen voltak némi összefüggésben a valósággal. Egy este azzal futott ki a szobájából, hogy a holdat lelopta az égről Makovnyik és Komár, épen most lopták le, maga látta az ablakon át, mikor egy nagy

létrán másztak fel érte. A zshivány Makovnyik a csizma sarkával lerugott egy csillagot is. Egészen föl volt e miatt háborodva s elrendelé, hogy verjék vasba Makovnyikot és Komárt.

Hát biz azt meg kellett tenni, mert a hold csakugyan nem volt a helyén, (valami apró felhő alá csuszott hirtelen) István gróf látni akarta, hogyan vasalják meg őket, másnap is kíváncsi volt, hogyan ülnek vasban, többször megnézegette, de mikor aztán a következő éjjel ismét feljött a hold, hanyatt-homlok rohant le, hogy kiszabadítsa őket, mert a holdat visszatették.

— Igaz, hogy egy jó nagy darabot már megtettek belőle, gazemberek!

Mikor aztán levették a vasat a lábukról, magához intette Makovnyikot és nagy hamiskásan pajtáskodón kacsintott rá a balszemével.

— Nagy oktondik vagytok. A hold nem sokat ér se nektek, se a világnak. A hold a békák gyertyája. Hanem, ha már valamit akartok — sugta a Makovnyik fülébe — lopjátok el a napot. Hallod-e fiam, Makovnyik, a napot. Ez lesz a parádé.

A hű Makovnyik kezet csókolt engedelmesen és a fejével bólintott, hogy jó, el fogja lopni a napot, ha a méltóságos ur úgy parancsolja.

Ennek aztán annyira megörült, hogy behitta nagy bizalmasan a szobájába Makovnyikot és Kamutkayt is.

— Ez nagy dolog lesz, hallod-e! Ez egy ki-tűnő eszme. De persze, maga ezt nem érti „ezre-des.“ Te ellopod a napot Makovnyik, de nem hol-nap, se holnapután, hanem majd én megmondom, mikor. A Kamutkaynak sok pénzt adok, de igen sok pénzt, hogy a mi csak kész gyertya van és faggyu a gyertyamártáshoz az országban, azt mind összevásárolja előbb s mikor bekövetkezik az örök éj, akkor azt borzasztó áron eladjuk. Hát nem vagyok én furfangos ember, Kamutkay? Hát szóljon már, mi?

Tapsolt, ugrándozott, hogy ilyesmit kigondolt, széles jó kedvében zsebébe nyult és megajándé-kozta Makovnyikot egy kék kavicscsal.

— Itt van neked egy kis előleg, Makovnyik.

Látszott, hogy bizonyos vékony szálak még kötik az egyik gondolatát a másikhoz, de meny-nyire vékonyak. Jaj, ha azok is elszakadnak! . . .

Azontul gyakran emlegette Makovnyikot, hogy hol van, mit csinál, mindig titkosan, suttogva, mint a hogy egy cinkos tudakozódik a másiról. A mellett egynehányszor szólott Bakrának és má-soknak is a bekövetkezendő nagy változásról. Egyszer valami szó volt a kalendáriumról, komoly-kodva ütötte fel fejét, mint egy professzor.

— Ostobaság! Az emberek együgyűek, Pru-zsinszky, a színek után számítanak. Egy darab fehér világ egy nap, egy darab fekete világ egy éj, a másik darab fehér világ két nap, a másik

darab fekete világ két éj, de majd meglátnád, ha a világ mindig egyszínű lenne, hogyan számitanák össze a napokat. Mi is lenne az, hehehe! Pedig az így lesz, Pruzsinszky, neked megmondhatom, ha tovább nem adod.

Több ily jel mutatta a beavatottak előtt, hogy az agyrendszere még nem mondott fel minden törvényt. Az egyik kerék küllője még itt-ott beillik a másiknak a rovátkáiba. Még örültek is neki, hogy olyan következetesen várja az azt örök éjt.

És jött is az lassan, lábujjhegyen és mégis biztosan, egyre közelebb-közelebb, de csak az ő számára.

A külső események csak elősegítették. Levél érkezett Zsolna polgármesterétől, Blázytól, hogy a Nedecen tartózkodó Trnovszky Apollónia megörökölvén az elhalt Trnovszky Péter vagyonát, számára gyámul és a végrendelet végrehajtójául ő (t. i. Blázy) neveztetett ki, minek folytán felkéri a méltóságos grófot, méltóztassék a nevezett kisasszonyt a törvényes kezekbe kiszolgáltatni, joga lévén azonban felszámítani összes költségeit, kiadásait és a tartási díjat. Ellen esetben pört volna kénytelen indítani stb.

Pongrácz István fölkiáltott:

— Hát indítsa meg a pört, Blázy uram. Én az Apolkát ki nem adom, mert az nálam hadi tús, és nem kosztos leány. Maholnap a saját leányom lesz, Pongrácz grófkisasszony.

S azzal tizenkét pálcaütést rendelt vágatni a levél hozójára és két-két fegyveres őrt állíttatott éjjel-nappal az Apolka lakosztályának ajtaja és kívül az ablakai elé, hogy el ne lophassák.

Most már aztán Blázy uramnak se maradt más utja, mint a törvény: összefogóztak Tarnóczyval, egyik a gyámleányát akarta, másik a menyasszonyát. A dolog egyre sürgősebb lett, amint kiszivárogtak a vészjósló tünetek a gróf elmeállapotában. Nem szabad tovább ott hagyni. Vétek volna. Ki tudja, mi történhetik. Mindenekelőtt meg kellett akadályozni az adoptálást. És ez könnyen is ment. A miniszter már magától nem terjesztette fel a kérvényt a felség elé, hanem egy széljegyzettel, mely valószínűleg a trencsénmegyei képviselők informálásából támadt s melyet, pro memoria, maga ő excellenciája irt ceruzával, ilyen bürokratikus formában: „Elméje részben távol van“, hevert az örök pihenésre szánt akták között.

Jártak ketten Bécsben a királynál, jártak a minisztériumnál, a képviselőknél, de e szánandó alak, ez ember-roncs, akinek már a saját cselédei is csupán kiméletből, meg a saját, ideig-óráig tartó jólétükért engedelmeskedtek, még mindig nagy, félelmetes hatalom volt ott, ahol pedig egy szál ember olyan kis súlylyal esik a latba. Hja, a *kilenc szarvu* ember másképp számít. A kilenc szarvával kilenc felé döfhet.

Egy Pongrácz grófot kimélni kell. A kilenc águ korona mögé nem üti be okos ember az orrát. S a magas állású férfiak mind okos emberek, vonogatták tehát a vállukat:

— Igaz, igaz és ennélfogva majd meg is ítéli a leányt önöknek a bíróság.

Meg, de mikor? Egy egész halmaz vád került már együvé a bíróságnál Pongrácz István ellen, de mit ér, ha a főrendek mentelmi bizottsága soha se birt együvé kerülni.

Végre, mikor már mindenfelé jártak, mikor már hirlapilag is szellőztették „a zsolnai fogoly-leány történetét” és az se használt, azt a jó tanácsot adta nekik a budetini parancsnok:

— Hiszen semmi sem könnyeb, mint a leányhoz hozzá jutni, csak a módját kell eltalálni. Én ösmerem István öcsémet, most nem tudom hogy van, mert engem se eresztenek be a kapuján hónapok óta és ez gyanus körülmény, egyébiránt az egész környezete léhűtő, élősdű nép, de ha megmaradt valami az eszéből, akkor meg van a férfias karaktere is, egy bizonyos hóbortos becsület. A leány túsza nála, hát ki nem adja, csak ha az Estellát hozza neki vissza a beszercei magisztrátus, de akkor, a fejemet teszem rá, szó nélkül kiadja. Fogadj erre, Blázy!

— E biz igaz lehet! — kiáltott fel a fiatal ügyvéd — mohón kapva az egyszerű gondolat után. Hogy ez eddig eszembe nem jutott!

— Hm! felelte Blázy. — Megpróbáljuk a dolgot. De hol találjuk meg Estellát?

— Egy gombostűt is meg lehet találni, ha az ember nem sajnálja érte a fáradságot. A besztercei magisztrátus előkerítése meg épen könnyű. Tegnap olvastam valamelyik lapban, hogy Lengffy Losoncon tart előadásokat.

A terv megtetszett Tarnóczynak s mingyárt másnap elindult Estellát fölkeresni Besztercebányára. Ott csak annyit birt kinyomozni, hogy évek előtt elmentek innen lakni Érsekujvarra.

Egy tehetős varga beszélt neki róluk, odatevén a végére:

— No, ha találkozik vele, ugyan említse meg, hogy már megküldhetné a száz forintomat.

Érsekujvárt is csakhamar találkozott egy kollégájával, a ki emlékezett rá, hogy régenten csakugyan lakott itt Behenczy, egy figyelemre méltó hölgyecskével, hanem csak rövid ideig, később átköltözött Vágujhelyre. Neki magának is adósa maradt hetven forinttal.

— Ugyan említse meg neki, ha valahol megtalálja.

Tarnóczy ennek is megígérte, hogy megemlíti és Vágujhelyre ment. Ott arra a hirre, hogy valaki Behenczyt keresi, mingyárt összeszaladt vagy negyven zsidó, a kiknek mind tartozott Behenczy. (Itt, ugy tetszik, hosszabb időt töltött ő méltósága.) A helyett azonban, hogy ő kérde-

zösködhett volna a zsidóktól, azok rohanták meg ravasz kérdésekkel annak a kiszimatolására, hogy miért keresi.

A zsidók egyébiránt mindent tudtak. Hogy most épen az az idő van, a mikor a Behenczy bárók a Krivánka melletti ócska kastélyban tartózkodnak, bizonyosan ott lesz Estella is, ha azóta meg nem szökött valami katonatiszttel.

— Hogyan? Ismeretsége volt itt valami katonatiszttel?

— Nem is egygyel.

— Tehát azt gondolják, hogy talán elszöktette valamelyik?

— Az csak rajta fordult meg.

Az egyik hitelező, Brüll Ármin, lovagiasan közbevágott:

— No, az nem igaz. Én még két év előtt láttam Kassán a Behenczy báróval.

— Bah! De hátha azóta szökött meg...

— Nem hiszem — felelte Brüll ur rossz magyarságával — mert az most már a katonatiszteken fordulja magát.

Tarnóczy tehát minden pihenés nélkül azzal a reménnyel indult a krivánkai ócska fészket felkeresni, hogy Estellát megtalálja.

Egész Krivánkáig tengelyen lehetett utazni, de azon túl csak gyalógösvény vezetett szűk hegyhasadék közt, sziklákba vájt garádicsokon, hegynek fel, mélységeken át a Behenczyek kastélyá-

hoz. Ugy el volt az rejtve, fellebbe nyújtózkodó hegyek között, az ember szinte kiérezte, mire volt jó a Behenczyeknek hajdanta; valami kincset eldugni benne, teszem azt, egy szép asszonyt, a kit szerettek, féltettek, de nem mutogattak, mert nem volt törvényes feleség.

Mélyen bent, a sztrahói völgyben volt egy pup, egy pörsenés, vagy négy holdnyi, beültetve szelid gesztenyékkel. E domb közepén, néhány százados fenyőtől körülvéve, mintha szuronyok strázsálnák, állt ez a kis kastély, És épen az volt a baja, hogy állt. A jelenlegi Behenczyek sokszor kívánták magokban, bárcsak minduntalan át lehetne tolni más vidékre.

Talán hogy nem tetszett nekik ez a vidék? De-hogy. A vidék elragadó volt, de nekik be nem vágott, mert már nagyon ösmerték itt őket. Mindig más-más helyen vígan lehetett volna éldegélni.

Tarnóczynak gyalog kellett indulnia Kriváncáról, ott hagyva a fogadott szekerest a falusi korcsmában, hadd bámulja addig az ivóban felakasztott Jánosik képét, ki itt valamikor népszerű zsi-vány volt és nagy gavallér: hét likra kapcsolódott a hasszija.

Egy suhancot vett vezetőnek maga mellé, aki azt állítá, hogy jól ösmeri az utat és a bárókat.

— Voltál már náluk?

— De hányszor!

— Hát azt a szép leányt is ösmered?

A legényke csodálkozó szemeket meresztett:

— Nincs ott más, csak egy gazdasszony, de az csunya, ráncos.

— Tudom, tudom, hallottam róla, valami Rozsákné, de azonfelül...

— Ej no, a Rozsákné régen letette már a kanalat.

— Mit értesz ez alatt?

— Hogy már nem eszik többet. — Ámbátor akkor se evett ő kelme, isten nyugosztalja, a mikor még élt.

— Hát meghalt?

— Hiszen váltig azt beszélem. Alkalmasint azért halt meg szegény, hogy nem evett.

— Hát mért nem evett?

— No, mert nem adtak neki a bárók.

— És mért nem adtak?

— No, mert maguknak se volt.

— Ugy? És most új gazdasszony van?

— Az van.

— Más nő nincs a háznál?

— Nincs.

Tarnóczy kedvetlenül harapdálta a kis szőke bajsztát s nyakazta egyre-másra botjával a dércsipte fonnyadt növényeket az út két szélén.

— Az új gazdasszonyt hogyan hívják?

— Estellának.

— Akkor hát siessünk Isten nevében.

S vigan, ruganyosan kettőztette meg lépteit,

fel a „Kokol“ hegyre. Innen már megtudta mutatni a suhanc a kinyújtott kezével, hogy merre van a Behenczy-kastély.

— Ott, a hol az a füst látszik.

— Idébb. A kastélyban ritkán van füst. Az, páasztortüzből való.

Kis negyedóra mulva elérték a „Blato“ nevű fenyőerdőcskét, a hol egy kanyarodónál előbukant egy torzonborz ember nagy csizmákban, kopottas téli kabátban, a báránybőrsapka egészen le volt huzva a tarkójára.

A suhanc megdöfte az ügyvédet.

— Ni, az öreg báró!

Tarnóczy ösmerte az öreget, látta egy pár-szor Zsolnán, de esze ágába se jutott, hogy ez legyen az az elegáns, finom monoklis alak, ezzel az elhanyagolt hajjal és szakállal. De amint közelebb jött és jobban megnézte, kezdett apródonkint ráösmergetni. Hm, persze, itt nincs kéznél se fodrász, se divatkereskedés.

— Jó napot, báró ur! — üdvözölte kalapját leemelve.

— Pszt, pszt! — sziszegett a báró és a kezeivel mntogatott, hogy menjenek odább.

Tarnóczy és a suhanc szót fogadtak, mire Behenczy is követte őket vagy negyven lépésnyire, ahol nyájas mosolylyal tette kezét a fiatal ügyvédébe:

— Kihez van szerencsém?

— Én Tarnóczy Emil zsolnai ügyvéd vagyok, azt reméltem, ösmer a báró ur.

— Hogyne, hogyne! — szólt örvendezve, bár látszott rajta, hogy nem emlékszik rá — isten hozta, isten hozta! Milyen szerencse, kutymája! (És a kezeit dörzsölte.) Bocsássa meg, hogy olyan udvariatlan voltam . . . de féltem, hogy elhessenti a fenyves-madarakat . . . pedig nagy fogás lesz, nagy fogás . . .

— Ah igen, a báró ur . . .

— Nos igen, igen, féltem, hogy belelép a hurkokba, hogy elrontja a veszőimet . . .

— A vesszőit?

— Ej, én istenem. Annyi az üres időm itt a birtokon. És valami sportot csak kell csinálni. Végre is nem vadászhatok oroszánokra. Egyszerűen abból az okból . . .

Végig tekintett piszkos kabátján s ez megzavarta némileg, szórakozottan egészíté ki a mondatot . . .

— Abból az okból, mert puskaaporom nincs. Azaz, hogy ez nem volna elég ok . . . ámbátor az is elég ok volna, de az ördög vigyen el, ha nem azt akarom mondani, hogy azért, mert oroszánok nincsenek.

— Hát persze.

— Azért hát csak a fenyves madarakra vetem magam. De az is igen szép mulatság. Az ember nem öl, nem ont vért. Ez a humánus század sportja. A madarak maguktól mennek be a hu-

rokba. A többi főurak is az ilyen sportot csinálják Budapesten, a bankok, pénzüzetek élére állva. Hát nincs igazam spektábilis? . . . De ne beszéljünk erről, mondja inkább, hol veszi itt magát a hol csak a madár jár?

— Épen a báró urat keresem, azaz hogy inkább a fiatal bárót.

— No, no — szólt gyanakodva — valami kicsi adósság?

— Oh nem, egészen más természetű ügy.

— Titok?

— Nem.

Behenczy a fiatal ügyvéd karjába fűzte a magáét, olyan bizalmasan, melegen, mintha örökké ismerték volna egymást.

— Hát halljuk. Hozott nekünk valamit? — unszolá finom mosolylyal.

— Nem. Vinni akarok valamit.

De már erre meghökkent Behenczy, ez megzavarta; kereste elméjében, hogy mit vihetne ez el tőlük, de nem talált semmit.

— Az Estellát akarom elvinni.

A báró szája nyitva maradt bámészkodásában. Az Estellát? Mintha azt mondta volna, hogy a mohot jött leszedni a kastély fedeléről, hogy elvigye. Azon gondolkozott, hogy mire való lehet az Estella valakinek?

— Az Estellát? — szólt és még egyszer a szeme közé nézett. — Igazán?

— Azért jöttem.

— Hm. És minek önnek az Estella?

— Boldogságom függ tőle.

A báró akaratlanul elmosolyodott, hajlandó lett volna a fejét csóválni, de csak mégis tartóztatta magát, végre is de gustibus non est disputandum. Vannak különös szenvedélyek a világon. Flugen-tius Artos a maga nagyanyjába volt szerelmes, James Clartont egy csonka lábu asszony gerjeszté gyöngéd érzelmekre, még talán Miss Pastrana is tetszett valakinek. És ami fő, a dologból valami jó is cseppenhet. Bizony, rájuk férne most egy „véletlen“, mert nagyon „gyengén“ vannak. Sőt napok óta várt valami ilyen égi mannat, de mégis a kétely és félelem egy nemével kérdé:

— És mikor látta ön Estellát utoljára?

— Sohasem láttam.

— Akkor egyszerűen nem értek egy szót sem azokból, amiket ön mond, fiatal ember — jelenté ki kesernyés, csalódott hangon.

— Majd elbeszélem utközben.

Intett a suhancnak, hogy maradjon el és csak messziről kövesse őket.

Igy mentek karonfogva, le a völgynek, a boróka-illatos erdei uton, miközben Tarnóczy elmondott őszintén mindent, miként került az ő menyasszonya a Beszterce ellen induló Pongrácz István kezébe tús gyanánt, Estella helyett — s hogy az egyedüli mód hozzájutni, az Estella visszavitele.

Pál báró egészen nekiderült arccal helyeselte tervét és így szólt:

— Valóban, igen praktikus gondolat, de félek, hogy a fiam nehézségeket fog csinálni. Ő, tetszik tudni, nagyon megszokta a szegény teremtetést annyi év óta . . . Ah, ők meg lehetõsen össze vannak fûzõdve.

— Tehát azt hiszi a báró, hogy hasztalanul jöttem.

— No, no, azt épen nem mondanám, hanem, hogy . . .

— Legyen, kérem, õszinte hozzám.

— Hogy lesznek különféle akadályok.

— Például?

— Hát teszem azt, hogy csak egyet említsek, Estella ez idõ szerint a házvezetõné tisztét teljesíti. Mit csináljunk mi egy ilyen ügyes, kipróbált, házvezetõné nélkül, ha ön elviszi? Hol kapunk helyette másikat? Mi szegény emberek vagyunk, uram, nekünk Estella sokat ér, ki kárpótolja õt nekünk?

— Ha csak a pénzbeli kárpótlásról van szó, báró ur, arra én kész vagyok.

Az idősebb Behenczy a kezéit dörzsölte, de a mellett méltatlankodó arcot vágott.

— Oh nem, uram. Nem a hitvány materiális szempontot veszem, oh nem; de veszem azt a szeretetteljes ragaszkodást, mely melegített, azt a lelkiekben esett rövidséget, mely távozásával érne. A mi a pénzt illeti, pokolba a pénzzel! Sem én, sem a fiam el nem fogadnánk egy garast sem. Csak még az kellene, uram! Nem mondom azonban, hogy pillanatnyi helyzetünkben egy kis kölcsönt visszautasítanánk, ha jó baráttól jön.

— Parancsoljon velem.

— Nos, kedves barátom, én rajta leszek, szólt a báró s hirtelen elhatározással kezét a Tarnóczyéba csapta, én megvallom, rokonszenvet érzek ön iránt s a hol egy jó tetre nyilik kilátás, ott én sohasem hozakodom elő az önérekkel. Mindig a fiatalság barátja voltam s az is maradok, kutya mája . . .

— Köszönöm, báró ur. E szerint lesz kegyes pártfogolni kérésemet a fiatal bárónál . . .

— Itt a szavam rá s még ma vagy legkésőbb holnap megkapja Estellát. Hová vigyem önnek?

— Nem mehetek most mingyárt érte?

— No persze! Ne legyen annyira türelmetlen. Juventus ventus. Minden legyen s mingyárt legyen! Türelem édes fiam. Azt tartja a tót köz-

mondás: Nye kazal sa Pan Boch blaznit. (Az isten nem ajánlotta a bolondozást.) Lassuság és okosság. Idő kell és rábeszélés kell. Csak bizza ön rám és menjen vissza nyugodtan a szállására. Hol van szállva?

— A kriváinkai korcsmában.

— Hát ott lesz az Estella ma vagy holnap, punktum.

A fiatal prókátor boldogan hálálkodott az öregnek, mire meleg kézszorongatások között elváltak, a Palugyai-féle akolnál, a hol nagy csatarával csörtettek eleibök az ugató juhászkutyák, Tarnóczy visszafordult Krivánka felé, a báró pedig a kastélyba indult, de alig tett pár lépést, mintha véletlenül ötlene eszébe, rákiáltott a fiatal emberre:

— Hophó! Vissza csak egy kicsit, kis spektábilis! Elfelejtettem valamit.

Tarnóczy készségesen fordult vissza és futott feléje.

— Parancsoljon, kérem!

— Nos, igen — szólt kissé zavartan — kényes ügy, kellemetlen ügy, de tul kell esni rajta... azt gondolom, jobb lesz ha tulesünk... A kölcsönkérőlről van szó... (s fitymálva biggyeszgette az ajkait). A flu könnyelmü egy kicsit, könnyelmüen van nevelve, az én hibám is, de az övé is. Egyébiránt ezen most nem lehet segiteni. A kölcsönt okvetlenül meg kell neki emlitenem. Én Istenem, ez már a század, ez az átkozott század!

A legszebb tettekhez is hozzá kell tapadnia egy kis prózának. Az Isten verje meg ezt a XIX-ik századot! Hát hány forintot mondhatok neki?

Tarnóczy habozva felelt:

— Nem tudom. Igazán nem tudom. Talán kétszáz forintot.

Behenczy Pál gunyosan felkacagott:

— Bagatelle! Kétszáz forint! Az egy napra való a kölyöknek. Oh, Istenem, önnek nincs fogalma, hogy mennyire rosszul van nevelve ez a fiu. Aztán tessék meggondolni, hogy az Estellát már maga Pongrácz István hatszáz forintért vette Zsolnán. És kitől? Egy közönséges komédiástól! Nem, nem, ön tulságosan fösvény, édes fiam, egy Behenczy báróval szemben. Ön egy igazi Harpagon (s tréfásan veregette meg az ügyvéd vállait). Kutya mája, ön egy hatszáz forintos jószágért kétszázat akar igérni!

— Igen, de akkor még valószínűleg szebb volt — jegyzé meg az ügyvéd kedélyesen.

— Bah, — pattant fel Pál báró — de ön nem a szépségeért akarja birni. Mert igaz, hogy szebb volt akkor, de most okosabb, kövérebb.

Ez a tónus felbőszíté kissé az ügyvédet, akaratlanul is csipős lett:

— Csak talán nem akarják font számra eladni?

— No, no, fiatal ember. No, no. Nem az eladásról van szó, de egy kölcsönös szivességről. Becsületemre mondom, semmi másról. Mikor én a

walesi herceggel vadásztam, ezelőtt egy pár évvel, akkor így szólt hozzám a walesi: „Egy róka, kedves Behenczy, a melyiknek a farka még nincs a kezünkben, senkié.“ A dolog még szétmehet. Tegyük úgy, mintha semmit se beszélünk volna.

— Hát jól van — kiáltott fel az ügyvéd — szívesen szolgálok a hatszáz forinttal.

— Top — mondá hirtelen a báró s újra belecsapott az ügyvéd tenyerébe.

Ezzel ismét az előbbihez hasonló meleg kézszorítások közt váltak el s Pál báró meg sem állt többé csak otthon, a kastély gyommal, labodával benőtt udvarán, a hol Estella tinóra gombát terítgetett egy szalmagyékényre.

Hanem bizony nagyon beleharapott az idő a fizimiskájába, petyhüdt volt az arcbőre a festék látható marásaival, ráncon ránc: a termete is összeesett, úgy nézett ki, mint egy csutak. Csak a hajdan szép álla viselte magát derekasan, eresztvén magából egy vice-állat. Talán hogy az egyiket a Pál báró csipkedje, a másikat pedig a Károly báró.

— No, hol a madarak? — kérde a betoppanó Behenczytől.

— Nincs kincs — felelte jókedvűen, majdnem sugárzó arccal.

Estella kedvetlen képet vágott s erre még csunyább lett, az orra lefityegett, mint a pulykáé, mialatt a két tenyerével (de milyen kérgesek vol-

tak már azok is), rácsapott a cafatos, foszlányos szoknyáira.

— Hát azt hiszi, ezeket a rongyokat adom el husért a zsidó mészárosnak, hogy maguknak vacsorát főzzek? Hát elfelejtette, hogy ma gombát és fenyves-madarakat kell vinnem neki Krivánkára?

— Ugyan ne hápogj. Ma ugy se mehetnél Krivánkára. Hol a kis báró?

Estella mély alázattal hajtotta meg magát, ahogy a nevelőbeli lányok szoktak a madame előtt s gunyos páthosszal felelte:

— A báró ur ő méltósága bent az ebédlőben zsákot foltoz, amiben a gombát és a madarakat kellene elvinnem. Nagyon meg fog örülni az uratyjának.

Valóban ott ült a kis báró az *ebédlőben*. A gonosz Estella gunyosan nyomta meg előbb ezt a szót, mert inkább a denevérek tanyája volt ez, mint a báróké s a denevérek se ebédlőnek használták, hanem hálószoának. Károly ur még törékenyebb, véznább volt, mint mikor utoljára láttuk s csakugyan egy lyukas zsákon öltögetett egy szögnyi vastagságu túbe szurt fonállal.

— Hozol-e madarakat öreg?
— kérde mogorván a belépőt.

— Nem igen — felelte az öreg hősies nyugalommal s ez önérzetes egykedvűségben volt valami rejtélyes, amit Károly ur rögtön észrevett.

— Egyet sem?

— Egyet sem — ismétlé vidor tekintettel. — Ki az ördög bibelődnék efféle madarakkal? Már a szagukat is utálom.

— Hm. Hát mit hoztál akkor? és kíváncsian tette le a tüt.

— Hahaha, hogy mit? Hát minek is nevezem? Egy elefántot hoztam, legalább is egy elefántot. Nem, egy rinoceroszt!

— Te be vagy csipve, apuskám!

Az öreg fáradtan ereszkedett le egy vén karszékre, melynek hepehupás talajából kíváncsian kandikált ki itt-ott a lószőr.

— Ugorj fel fiu és csukd be legelőbb is az ajtót, hogy a leány ne hallja, töltsd meg a pipámat és hozd ide, aztán nyisd ki a füleidet.

— Hát miből töltsem meg? — szólt a kis báró habozva.

— Van dohányod.

— Egy csöpp sincs. Ugyan hol venném?

— Eltagadod előttem, gazember!

— Nincs, ha mondom.

— Így görbülj meg? (karikába hajlitotta a mutató ujját.)

Erre aztán elnevette magát a kis báró és megadta magát.

— Az utolsót is kicsalod tőlem. Igazán rossz apa vagy. Visszaélsz a puha fiui szivemmel.

Kihuzott egy disznó-hólyagot, akkora csimbókkal, mint egy pogácsa-alma, a padlózat alul, mert a padlózat redves volt és hiányos, itt-ott a pusztta föld látszott s alája lehetett nyulni a leszakadozott deszkának.

— Ej, hát oda szoktad dugni?

— Hát nem jó hely? Nyirkosan tartja a dohányt.

Megtöltötte az öreg ur a cserép-pipáját, melynek meggyfa-szára egy ludtollban végződött, odavitte neki, a szájába dugta, kedveskedően, mint ahogy illik egy jó fiuhoz, még fidibuszt is csinált, az asztalon heverő számlák egyikéből:

— No, tata, most már hallgatlak.

Az öreg megvárta előbb, míg jól lélezkzik a szerző, aztán fontoskodva kezdé, mese alakjában:

— Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember, akinek a menyasszonyát egy várban őrizte egy bolond ember és semmiképen se akarta kiadni, ha csak úgy nem, hogy visszaviszik a bolond embernek egy elszökött kedvenc majmát. Erre elindult a vőlegény. Nyakába vette a világot, a majmot feltalálni. Hát amint megy, mendegél, találkozik egy másik bolond emberrel, aki fenyves-madarakat fogdos egy erdőben. Kérdezi a bolond ember az utastól, mi járatban lenne; elmondja az utas a szándékát, hogy egy majmot

keres, amely ilyen és ilyen embernél van. Feleli erre a bolond ember: „Jó helyen jársz, hékás, mert az az ember az én fiam!”

Behenczy Károly élénken ugrott fel:

— Az Estelláról van szó?

— Ő róla.

— Teringettét! Ugye a Pongrácznak keresik? Hallottam valamit arról a zsolnai lányról. Pompás egy komédia volt.

— Igen, a lány visszavétele miatt kell a mi Estellánk.

— De csak nem ígérted oda?

— Már hogyne ígértem volna! Hát minek nekünk? Hiszen már ugyanis ráuntál, el akartad kergetni. Gondold meg, milyen szerencse! Hatszáz forint kölcsönt ad az amice. Szerelmes a számár. Egy olyan üzlet ez, Karesi fiam, a mely föltétlen becsületes, mert mindenki jól jár mellette. Jól jár a zsolnai ügyvéd, mert a menyasszonyához jut, jól járunk mi, mert egy kis pénzmag csordul és végül jól jár Estella, mert olyan helyre kerül, a hol élhet, uszkálhat tejben vajban, a hova ugyanis egyre visszavágyik.

— És hol van az az ügyvéd? — kérde Behenczy tompán.

— Krivánkán van a korcsmában és a mint oda-visszszük a leányt, rögtön kész...

De nem végezhetette be a mondatot a meglepetéstől, mert a kis báró villámhirtelen felugrott és

leakasztván a falról egy vén karabélyt, az egyetlent, mely a megfakult zöld rámán lógott, ádáz haraggal fölörditott:

— Lelövöm azt a gazembert, felnyársolom, huh, megeszem.

— Az egyetlen jótevőnket, Károly! — csillapítá az öreg. Ilyet egy kannibál se tenne.

S megfogta a fia kezét szeliden, szeretetteljesen.

— Károly, Károly, legyen eszed!

De Károly kiszakította magát dühösen s hangja reszketett a felindulástól, közbe a fogait is csikorgatta.

— Menj, hagyj engem! Csodállak, hogy nincsen érzéked az ilyesmihez. Ez a fickó meggyalázott, azt tételezve föl, hogy egy Behenczy pénzért adja el a megunt szeretőjét. De te neked semmi a fiad becsülete. Ilyen mocskot nem tűrök, nem soha. Meg kell halnia a kutyának.

S fogván a kalapját, kirohant s futott, futott tüskön-bokron keresztül, Krivánka felé.

Az öreg utána iramodék, de utólnérni nem birta, hát inkább elmaradt, kétségbeesve kiáltozván:

— Fordulj vissza fiacskám, ne okoskodj. Károly! Károly!

Estella pedig ezalatt még egyre teritgette a gombákat a gyékényre s egykedvűen mondá:

— Már megint össze méltóztattak veszni?

A kis báró elérvén Krivánkára, megtalálta Tarnóczyt a korcsmában, udvariasan köszöntötték egymást, bemutatkoztak, mire Behenczy félre hitta egy szögletbe és így szólt :

— Ma este megkapja ön Estellát, de rögtön menjünk el innen Privodára (Privoda volt a szomszéd falu), ott különben is jobb korcsma van.

Tarnóczy befogatott s átmentek együtt Privodára, de a Klopanka felé vezető uton, a mezőkön fordulván el ellenkező irányba. Privodán volt Behenczynek egy bizalmas vén asszonya, aki dajkálta valamikor, bizonyos Zubek Andrásné, azt elküldte nyomban titkos megbízásban két sornyi írással Estellához, hogy azonnal jöjjön és az öregnek ne szóljon, ha otthon volna.

Dehogy volt azonban otthon az öreg Pál, az anyóka egyedül találta már Estellát, az öreget elűzte a belső nyugtalanság Krivánkára, hogy ott nyélbe űsse a dolgokat, de miután Krivánkán hült helye volt, az utasnak is, Károlynak is, rosszat sejtve, ballagott át, a falusiak beszédje nyomán a pléhtorony Klopankára, csak mikor ott se találta az embereit, tért vissza késő éjjel, a csudálatos rejtélyen tűnődve, a Behenczy-kastélyba.

Csendes és szomorú volt ; kapuja, minden ajtaja nyitva-tárva. Csak a denevérek röpdöstek pajzánan és a bagoly huhogott kísértetiesen.

— Estella ! kiáltá az öreg. Hol vagy Estella ?
Fiacskám, Estellácska !

De senki sem felelt.

Benyitott a hálószobájába, üres volt a szegényes vacca, keresztül szaladt a szobákon, de sehol sem volt az Estellácska. Szurok sötétség volt, de az elméjében világosság kezdett derengeni.

„Kutya mája, az az átkozott kölyök kijátszott a hatszáz forinttal.“

Tolvaj, tolvaj! bömbölte dühösen, ide-oda száguldvá a szobákban, a hol nem kellett félnie, hogy megbotlik a fölösleges butorokban.

Privodáról egyenest Zsolnára vitte Estellát Tarnóczy. (Behenczy Pali pedig meg sem állt a hatszáz forinttal Budapestig.)

A polgármester annyira megörült a fonnyadt komédiásnőnek, hogy maga emelte le a kocsiról.

— No, ez derék dolog, öcskös, hogy elhoztad, de még nem elég. Mert olyan forma ez, mint a régi kolostorok pecsétje, hogy két részre volt szedhető, az egyik része Lengeffy. Hát most már eredj el Losoncra Lengeffyért. Addig én vigyázok az izére... hogy is mondjam csak, mert nem egészen merem kisasszonynak szólítani.

— Pedig bátran szólithat — szólta Estella tréfás hahotával

— Hm — morogta a polgármester — hm — és még egyszer megnézte a „kisasszonyt.“

Tarnóczy nem akart időt veszteni, rögtön indult Losoncra; azalatt a polgármester hozzáfogott az Estella kiruházásához, hogy illő módon vihes-

sék Nedecre. Szép májszin selyem ruhát varratott neki s minthogy soha életében nem látott divatképet, oda vitt a női szabóhoz, Limpa Valerius-hoz egy amerikai Kossuth-bankót, azon volt egy női kép. a legszebb asszony az ő fantáziájában és az egyetlen, akiért szenvedett. Két esztendeig ült érte Kufsteinban.

— Ilyent varrjon — rendelé s még a phrigiai sapkát is megcsináltatta, hogy tökéletesen olyan legyen. Bizonyára vegyült egy kis hiuság is a polgármester ur cselekményébe, egyrészt megmutatni, hogy milyen nemes izlése volna, ha ő akarná, másrészt hadd lássák az asszonyok, hogy milyen férj lett volna ő belőle.

Limpa mester megnézvén és megmértvén Estelát, nagyon kedvezőtlenül nyilatkozott a délelőtti sör mellett, mondván a polgármesternek :

— Nehéz belőle valamit csinálni!

Mig a ruhát varrták, azalatt levél jött Tarnóczytól, hogy Lengeffyvel megalkudott. A jövő pénteken Zsolnára jön a „szenátorokkal“ egyetemben úgy, hogy szombaton megtörténhetik a „nagy eset.“ U. I. „Az akasztófára való Lengeffy nagyon meghuzott az árra nézve s addig is az egész truppot traktálnom kell, de semmi, csak aztán foganatját lássuk.“

Erre a jó hirre mingyárt pennát fogott Blázy is, értesítvén gróf Pongrácz Istvánt, hogy minekutána ő méltósága tuszul tekinti Trnowszky Apol-

lóniát, ezen kijelentésének mindenki meghódol s akarata szerint a jövő szombaton haza viszik neki a beszterceiek Estellát, akit sikerült immár előkeríteniök.

István gróf épen kártyázott (valószínűleg az istennel) a szoba szőnyegén guggolva, mikor a kapu-őr felhozta a levelet, nem eresztvén be a levelet hozó lovast, mert Kamutkay szigoruan eltilta idegen embernek a várba lépni.

A várur feltörte a levelet, elolvasta, sokáig belebámult, aztán falhoz csapta a kártyákat és felkiáltott:

— Vesztettem. Fizetek.

Az őr ott állott, mint a cövek, várta a feleletet, de a gróf észre sem vette, fáradtan dőlt végig egy diványon, üstöke izzadt, szemgolyói elborulva bebujni látszottak az üregeikbe, halántékán kidagadtak az erek vastagon, olyan volt az arca, mint egy mappa, csupa kék folyamokkal.

— Elmehetek? — kérdé félénken az őr.

— Állj! — rivalt rá Pongrácz. Megnézte figyelmesen és megdicsérte: „Jól tudsz állni, fiam, szép, egyenes tartásod van, hát csak állj.”

Ezzel ő maga elhagyta a termet és a folyosón keresztül az Apolka lakosztályába lépett váratlanul. Egy nagy asztalnál ült Apolka, épen uzsonnánál a tizenkét apró hölgyével. Valóságos pendantja volt a híres uryacsora-képnek, csakhogy ez a Mária udvara volt. A szakállas apostolok he-

lyén tizenkét sima pofácska tündökölt, tizenkét virágbimbó ült. Nevettek, viháncoltak, Apolka felgyüvrén smaragdszinü bársony köntöskéje ujját, nehogy bepiszkítsa, ujjával a tejes tepsi kormát kapargatta, mivelhogy épen abban fáradozott, hogy bajuszt pingáljon az udvarhölgyeinek. Kész is volt már kettőnek s ez okozta a csattogó jó kedvet, derűtséget.

Galambok rebbennek úgy szét, ha a héjja lecsap, a hogy rémült sikoltozással szétfutottak a gyermekek István gróf váratlan beléptére, csak Apolka sietett eléje nyájasan, kedvesen, ragyogó mosollyal, mint egy édes hajnal.

— Ah, ezek az én kicsikéim — szólt az ő természetes naivságával — hogy óhajtották előbb a festett bajuszt és most hogy megijedtek egy igazi bajusztól.

István mogorván nézett maga elé, lesütött szemekkel, de Apolka fürkésző tekintete még se vett észre semmi közvetlen veszélyt. Valami nyugodt határozottság látszott a vonásaiban. Szinte olyan volt, mint egy normális ember,

— Apolka — szólt sajátos melancholiával, — egy pár nap múlva eljönnek érted és elvisznek tőlem.

— Kik? kérdé a leányka fojtott hangon.

— Gonosz emberek. Ő, az az ügyvéd, hiszen tudod. Hogy elvörösödtél Apolka! De szép vagy most, mint egy piros székfü. Vagy mások visz-

nek el, mit tudom én. Jövő szombaton eljönnek érted és én odaadlak.

Olyan hangosan vert az Apolka szive, hogy szinte hallani lehetett.

— Odaadlak, mert tudod, a hadi regula kívánja. Egyszóval a hadi regula. A hadi regula nagy dolog.

Valami különös keménység ropogott ki a szávaiból. A kezeit hátra tette egymáson keresztbe, a nyakát kinyújtotta, a mellét kidüllesztette, mint aki érzi, hogy bámulatra méltó nagy dolgot végez.

— Hát készülj! Szedd össze minden holmidat, rakd be az összes Pongrácz-ékszereket a ládádba. Minden a tied kis „hadi zsákmánykám.”

A lányka szemeiből kibuggyantak a könnyek s midőn hozzálépett, a bolond ember oda vonta szép fejét a mellére és érezte, amint átnedvesedik az inge a könnyektől, meglobbant szemeiben az értelmi fény még egyszer, meglehet utoljára, valami delejes meleg futott keresztül az erein s lázas, remegő hangon kérde:

— Maradni akarsz, Apolka?

A leányka még csak mélyebben bujt a kosztros fejével (mert a gróf gépiesen szétbontotta szöszke hajfonatait) a testéhez, a kabátja két szárnyát a fejére vonván, onnan mondotta halkan, szégyenlősen:

— Sokszor fogom önt meglátogatni. Sokszor, sokszor. Minden héten egyszer. Jó lesz-e?

A Pongrácz István karjai, a melyek a hónyak körül fonódtak, letörve hulltak le. Valami végzetes erő egyszerre rájuk ütött.

— Hát mégis el akarsz menni? — hörgé.

Ujra bárgyun nézett maga elé, a lélek elröpült szemeiből, arcából, megfordult és kisompolyodott a szobából, mint egy megforrázott kutya.

Apolka utána kiáltott:

— No hát ne haragudjon, István gróf, hiszen eljövök én kétszer is hetenkint. Kétszer meg maga jöhet hozzánk. Mindig együtt leszünk. Csak ugy fogom szeretni azután is.

Ment, ment a folyosón, mintha nem is hallotta volna, mellére csüggesztett fejjel, tétova léptekkel, dühösen kalimpálva kezeivel a levegőben.

Az őr még akkor is ott állt rendületlenül a szobájában:

— Mit vársz? — kérdé tőle.

— Az üzenetet méltóságos uram.

— Milyen üzenetet?

— A lovasnak, a ki a levelet hozta.

— Igaz, igaz. Küldd föl azt az embert.

A vén Rebernyik János lépett be (az a hajdu, a ki egyszer a Vág mellett szedte föl Apolkát).

— Mond meg az uradnak, hogy a mit Pongrácz István megmond, nem üres levegő. Megkapjátok szombaton a leányt.

Azután fölvelt az íróasztalról két szép művi pisztolyt és odaajándékozta Rebernyiknek:

— Nálam vagy huszonöt botot lehet kapni, vagy egyebet. Menj isten hírével öreg!

Szinte megkönnyebült, a hogy a Blázy embere távozott. Egész délután dudorászott, még füttyölt is. A várbeliek egyre mondogatták: „Valami vig dolog lehetett abban a levélben, amit az urunk kapott.“ Senkinek se beszélt róla, még Pruzsinszky előtt is titkolta, pedig, ami már régen nem történt, azzal hívatta Pruzsinszkyt, hogy „ma egy kis vig napot csapunk, cimbora.“ Ittak egész estig, a nagy ezüst billikomokból, az apród nem győzte hordani a bort a pincéből, István gróf, mint hajdan, széles kedvbe gurult, behívatta este a papot, Bakrát és Kamutkayt s mindnyájuknak chorusban kellett énekelniök:

Jó a bor reggel, jó a bor délben,
Jó a bor este, jó a bor mindig;
Hétfőn, kedden, csütörtökön,
Jó pénteken, jó szombaton,
És az egész vasárnapon.

Maga István gróf is dalolt és verte a taktust a dallamtalan, groteszk nótához . . . Bizony, még megtalálja hozni az eszét ez a pompás nedű!

Egyszerre aztán, mintha valami hur pattant volna meg benne, a legjobb kedvéből sirni kezdett, megölelgette az embereit egyenként, összecsókolgatta s kiosztogatván közöttük az ezüst serlegeket emlékül, leszaladt az udvarba, onnan a várkertbe és leült a méhesbe az ott felállított köpük közé, mintha maga is köpü lenne s ott ült egész kivirradtig, merev szemekkel bámulva a holdat, a Göncöl-szekérnek fénylő, sziporkázó kerekeit.

Egy csöppet sem aludt s még se volt álmos. sokat ivott s még se volt részeg. Korán reggel elküldte Sztercsót Lapusnyára, hogy hívja el az odavaló asztalost, Matyej Györgyöt. Hozza el magával összes szerszámain.

Jött Matyej György nyomban, még a reggeli-jét is ott hagyta, szokva volt a főúr szeszélyeihez.

István gróf nyájasan fogadta, megkínálta tokaji borral, épen azt ivott ő maga is. „Jó-e“? kérde az asztalostól. „Jó lehet — felelte — mert kicsivel adják.“ Erre aztán földhöz vágta a kis szilvóriumos poharat István gróf és egy öblös ezüst serleget töltött meg, azt nyújtotta oda.

— Hát miért hivatott a méltóságos ur?

— Nem kicsi dolog az, Matyej György. Olyat még te nem csináltál.

— Csináltam már én mindent a világon, még kalodát is.

— No hát csinálj nekem, Matyej György, egy diófa koporsót, másfél öl széleset, másfél öl magasat.

Matyej György elbámult, a szája nyitva maradt.

— Hiszen az olyan lenne, mint egy hombár, mint a Noé bárkája.

— Semmi közöd hozzá. Te jó mester vagy, hát megcsinálod. A diófa meg van hozzá, minden meg van hozzá. Addig el nem mozdulsz egy tapodtat sem, míg meg nem csinálod.

Matyej hozzálátott a munkához, szakadatlanul faragott, gyalult a kocsiszinben, senki sem birta eltalálni, mire rontja azokat a pompás diófa deszkákat. A várur hol-hol lenient megnézni, meny nyire haladt már, látszott, hogy érdekli, a mit csináltat.

A többi idő alatt hallgatag volt, fel s alá járt a szobában, vagy kikönyökölt az ablakon s minden arramenőt felhívott a palota-termekbe s megajándékozta valamivel; a vásárosokat, ismeretlen utasokat, neki az mindegy volt. Szétosztogatta a fegyvereit, töreit, kardjait, a kedves csecsebecsét. Pruzsinszky nem győzte szemrehányásokkal:

— Az isten szerelméért, István, mit csinálsz? Nem értem a dolgot.

Ravaszul mosolygott, de ebben a mosolyban volt valami titkolódzás, valami elrettentő utógondolat.

— Hej sokat nem értesz te a világon, Pruzsinszky.

Utóljára is úgy segített a dolgon Pruzsinszky, hogy öröket állított fel egy-két puskalövésnyire a

vártól, a kik irgalmatlanul elkergethették a közeledőket.

A harmadik napon azok, a kik benéztek a kocsiszin hasadékain, elborzadva kezdtek suttogni, hogy egy óriási koporsó készül odabent,

a melyikbe beléfér az összes várnép. Már össze is van állítva, most politurozza Matyej György. Megfagy a vér az emberben, ha rátekint. No gyerekek, már ez félig sem tréfa, ebből ez egyszer nem jó lesz.

A Pruzsinszky fülét jókor megütötte a koporsó hire, lement leselkedni s a mint meggyőződött a valóságról, egy nukkot se szólt többé, csak elsapadt, felment a szobájába, összezsomagolta a könyveit ruháit, minden holmiját, aztán benyitott István grófhhoz, azzal a jelentéssel, hogy a testvéröccse halt meg Lembergben, hát el kell utaznia azonnal.

— Jobb volna, ha üzennél neki.

— De hiszen meghalt.

— Nem tesz semmit — szólt kurtán a főúr és megint fölvette a rejtélyes, megdöbbentő mosolygását.

Pruzsinszky egy kis kölcsönt kért az utra, István kikeresett minden fiókot, kifordította minden zsebét s végre felajánlotta neki a pókot, a ki most már az ötödik numerus kihuzásán dolgozik. Ezzel bizony lehet pénzt csinálni, kivált Lembergben, (ott van a legjobb lutri) csak egy kis szerencse kell hozzá.

De Pruzsinszky nem fektetett a pókra valami különös sulyt, inkább arra kérte Pongráczot, adja oda neki azt a zafirokkal, rubintokkal kirakott mente-láncot, a mit a cseresznyefa szekrényben látott egyszer, a mi a híres Pongrácz Péteré volt.

— Hát jól van, — szólt egy megvető kézlegyintéssel, mintha a naivsága miatt nézné le — hát jól van, te csacsi, ha te azt többre becsülöd a póknál.

S odaadta neki a láncot, aztán megveregette a vállát és így szólt:

— Mikor jössz vissza?

— Egy pár nap múlva.

Hogy im Pruzsinszky odább állt, nagy bolhát eresztett a többiek fejébe. Hm, a patkány menekül. A lengyelnek esze van és orra van. A lengyel megérzi a veszedelmet, mint béka az esőt. S az a koporsó, jaj, az a koporsó aligha van hiába megrendelve.

A következő éjjel elpárolgott Bakra s a vár katonái, cselédei közül is kereket oldottak néhányan.

Valami rejtélyes veszedelem lógott a levegőben. A környék összes kuvikjai oda jártak éjjelenként a kastély előtti jegenyefákra; péntekre való éjjel, éjfélkor az anyatyukok elkezdtek kukorikolni (minden jó lélek vessen ilyenkor magára keresztet), a Waterlooó kanca pedig ugyancsak azon az éjszakan egy gödröt kapart maga alatt az istállóban, első ballábával. Jaj, fusson innen, a ki futhat! . . .

Pénteken reggelre azt parancsolta a várur, hogy nyergeljék fel neki a Waterlooót, látogatásokat akar tenni a környéken. Mindenki csodálkozott. Már másfél éve nem mozdult otthonról. Sápadt volt, beteg volt, s úgy jött ki a beszédje tompán, fahangon, mintha egy pincéből szólna ki, mintha valaki más volna az ő földi hüvelyébe elbujtatva. Pamutkay, aki látta a gödröt, amit a Waterlooó ásott, sirva intette, óvta: „Ne üljön fel, uram, arra a kancára, mert nem jó vége lesz, ne tegye, ne tegye.” De csak mégis felült, mintha nem is hallaná, amit körülötte beszélnek; intett Makovnyiknak, hogy kövesse a másik lovon, aztán sarkantyuba kapta a Waterlooót s elszáguldott mint a nyíl; a gyönyörű kanca negédesen hányta, vetette a hosszukás fejét, szemkáprázón rakta a négy vékony lábát.

— Ezt se látjuk többet — sóhajtott utána Kamutkay. — Üres nyereggel jó haza a paripa, fogadni mernék rá. Ugy nyom, úgy fojtogat valami rossz előérzet.

Legelőbb Glébára nyargalt Pongrác István, a hol Forget őrnagy lakott, a hajdani csatajátékokból a kommenciós ellenfél. Az öreg őrnagy el nem birta képzelni, miért jött. Honnan ez a nagy szerencse.

— Hát bucsuzni jöttem önhöz, őrnagy, ahogy illik egy gentlemanhoz, mikor messze utra indul, még egyszer kezet fog a régi fickókkal, szomszédokkal, a kikkel együtt élt.

— Ej, ugyan van jó dolga, hogy utazik. És hová utazik?

— Sehova. Csak épen, hogy egy kicsit meghalok.

— Mikor lesz az még!

— Az holnap lesz.

Az őrnagy nevetett, belenézett az arcába, és jól oldalba ütötte:

— Nem látszik meg magán a facies hipocratica. Nem szép, hogy így megijesztgeti a jó embereit, valami jobb tréfát is faraghatott volna a megpihent eszével azóta, a hogy látott. Ezer esztendeje, hogy nem beszéltünk együtt.

— No, vagy négy ezerig ezután se igen beszélünk.

Ezzel választ se várva, megrázta Forget kezét melegen, és újra felült a lovára, hogy utba vegye Podzameket, a hol Starvich báró lakott az év ezen szakában; a nyár egy nagy részét Morvaországban szokta tölteni az osztrák birtokán.

Starvichtól épen úgy bucsuzott, mint Forgettól, de e nagyfejű, hirtelenszőke emberke is csak az István gróf egyik új hóbertjának vette a látogatási ürügyet s még ő panaszkodott, hogy ezt az életet már nem képes tovább kiállni ezzel a két különböző birtokával.

— Ha Morvaországban vagyok, ott Kossuthkutyának neveznek, ha itt vagyok „vörös német“-nek csufolnak.

Starvichtól átlovagolt az Ordódyakhoz, Motesiczkyakhoz, ez utóbbiak megmarasztották ebéden s ott olyan csendesén viselte magát, olyan összefüggésben beszélt, hogy azt jegyezte meg róla Motesiczky Erzsébet, Vereczkey Pálné: „Ez az ember csak néha bolond“. Igaz, hogy vissza is vonta elváláskor, mert István itt is így szólott:

— Az isten áldjon meg benneteket. Azért jöttem, hogy még lássalak egyszer. Holnap már út az én órám.

Babonás fantaszta Kamutkay uram, mert ló, lovas ép egészségesen tértek haza estefelé. Itthon sürgöny várta; arról értesítik pesti rokonai, hogy a főrendiház bizottsága kiadta személyét a kopogtató törvénynek: minthogy nemsokára bíróság előtt fog állani, küldenek neki egy kitűnő ügyvédet, aki már holnapután ott lesz Nedecen.

István gróf egykedvűen gyűrte össze a sürgönyt és legott megírta ceruzával a választ: „Van ne-

kem kitünőbb ügyvédem annál, aki már holnap itt lesz Nedecen.”

Átadta Kamutkaynak:

— Küldje el, ezredes, korán reggel a távirdára, hogy ne fáradjon a prókátor, akit rám akarnak sózni. Az ördög pörlekedjék a holta után . . :

Egész jó kedvvel ültek vacsorához. Pongrácz beszédes volt, tréfálgatott, politizált, mint ahogy minden közönséges eszű magyar ember teszi borközi állapotban a világ eleje óta. S voltak helyes, találó megjegyzései, például, hogy teljes paritás csak akkor lenne, ha „azok” is felakasztának tizenhárom tábornokot a magukéból. Pamutkay Kovács nem győztek csodálkozni. Nem látszik ezen annyi elmezavar sem, mint a körömfeketéje. Isten különös csodát mivelt vele, világosságot öntvén a közelgő homályba. Mondták is odakünn egymásnak: „Bizony, bizony, még ember lehet az urunkból.”

Bár lefeküdni küldé kíséretét, ő maga alkalmasint nem aludt, be sem hunyta szemeit azon éjjel. A kulcsárné, aki alatta lakott, legalább azt beszéli, hogy egész hajnalig hallotta a lépéseit.

Már hajnalban talpon volt, bezárkózott Matyejjal a kocsi-szinbe és felszegezték a koporsóra a Pestről érkezett betüket. Sokáig kopogott kísértetiesen a kalapács. Rettenetes volt azt hallani. Oh, istenem, kinek a nevét verik rá!?

A roppant szepegés csak akkor lohadt le egy

kicsit, mikor kijött Pongrácz István a szinből egykedvűen, majdnem vidáman s elrendelé, hogy a Waterlooót fel kell nyergelni. Adják rá a legszebb szerszámot a régiék közül, amik fenn vannak a fegyvertárban, gyöngyvarottas kantárt, szinezüst zablával, meggyoszín bársony nyerget, brokát takaróval.

Mig a paripát nyergelték künn az udvaron, ki okos szemeivel gyöngéden, engedelmesen nézegetett a gazdájára, felszólt Pongrácz István a kedélyesen pipázgató torony-őrhöz.

— Fújd meg a kürtödet; gyülekezzék a nép! Lesz még ma itt látni és hallani való.

Ahogy aztán kész volt a paripa, hozzá ment, megsimogatta, saját kezeivel nemzetiszin pántlikát font a sörényébe, megcsókolta a lámpásos homlokát. „A viszontlátásig pajtáskám!” s oda intette a vártán álló őröket, akiknek a puskája mindig meg volt töltve:

— Lőjjétek le! Egy, kettő, három!

Két lövés eldördült, a kanca felágaskodott, fájdalmas vihogást hallatva, aztán összeesett vonagló teste s két patakban kezdett folydogálni piros vére, az a sokat érő nemes angol vér, betöltvén apránként nagy darabon a kikövezett udvar mélyedéseit.

A lövések zajára rémülten futottak szét a várbeli fehér népek, a szolgálók, az Apolka apró hölgyei bebujtak az ágyak alá, zugokba, kuckókba, csak Apolka maga mert előjönni hófehér reggeli

ruhában s még a nagy vértócsától sem ijedt meg, mely karmin-pirosból átkezdett változni granát-szinbe, odalépett a grófhöz vakmerőn, megfogta a kezét.

— Már megint mit csinál, IV. István! Ej, mit csinál. No, jöjjön fel hamar, jöjjön, úgy akarom.

Szelidség, édesség volt a hangjában most is, vadakat megfélemező varázs, még a lábacskaival is toppantott, hogy úgy akarja, de István grófra nem hatott most, rárivallt majdnem durván:

— Menjen fel a szobájába, kisasszony, azonnal. Össze vannak-e már csomagolva a holmijai? Vezesd fel, Makovnyik!

Apolka elpityeredett erre a hangra, hisz azelőtt mindig csak gyöngéden szólt hozzá, először életében magázta most; szép piros ajkait összeszorította, érezte, hogy a hatalma elveszett ez ember fölött, most először kezdett félni tőle, úgy első-

rult a szive, ugy megkábult a feje, hogy ha Makovnyik nem támogatja, utközben összeesik. Pedig inkább örülnie kellene. Hiszen ma van a szabadulás napja. Várta és mégis fázott tőle. Pedig ugyancsak ragyogó pompában bukkant ki a nap-tenger a „Szemiramis“ mögül. Aranyból van a tányér, de mi lesz rajta szervirozva?

— Hozzátok elő most a koporsót — parancsolá Nedec ura.

Négy kozák cipelte ki rudakon a Matyej művét; hátborzongató volt arra csak nézni is, félelemes alkotmány, nagy, mint egy óriási szűszék, felül egy fekete kereszttel, az oldalán faragott koponyákkal, közbül ezüstös betűkkel kiverve ragyogott:

ITT ÜL ÓVÁRI ÉS SZENTMIKLÓSI

GR. PONGRÁCZ ISTVÁN

WATERLOO NEVŰ LOVÁN.

BÉKE FORAIKRA!

Monstrum egy gondolat. Az öreg Kovács el-
ájult, mikor megpillantotta és elolvasta a felira-
tot. Csak Matyej dörzsölte a kezeit megelégedet-
ten. Tetszett neki, hogy bámulják az alkotását.

— Emeljétek bele a lovat, ha majd végkép le-
fut a véréből.

A várur arcán volt bizonyos kifejezetlen gyö-
nyör, szinte szürcsölte lelkével az őt körülálló
közönséges emberi lények meghökkenését. Átszel-
lemült, valami magasztos páthosz dolgozott benne,
egy jól eső, tüdőt tágitó érzés, mint a költőben,
mikor megfogamzott gondolatait formába önti. Ta-
lán arra gondolt, hogy milyen legenda lesz ebből
valamikor . . . az unokáiknak fogják mesélni az
aggastyánok.

Mikor beemelték a szegény állatot, hat ember
is alig birta, alázatosan kérde Sztercsó István, hogy
rászegezhetik-e a fedelet?

— No persze, te marha — szólt boszusan. —
Hát még a lovas? . . .

Azzal megfordult és kevély, katonás léptekkel
sietett fel a szobáiba, magára vette a legszebb
disz-ruháját, oliva-zöld dolmányát a mogyoró alaku
arany gombokkal, sáfrányszín nadrágját ezüst pa-
szománttal, sárga szattyán csizmát arany sarkan-
tyuval. Ujjára huzta a nagy, családi pecsét-gyűrűt,
a mit eddig az oraláncán viselt. Az órát kicsapta
a zsebéből. Ki az ördög méricskélje ott azidőt,
a hova ő most megy — annyi van ott abból! . . .

A mint öltözködött, valami neszt hallott. Össze-rezzent. Ki jár itt? Csak nem a halál? „Ej, csak akkor jön az, mikorra én rendelem.“ Bizony nem a halál volt, hanem az Apolka egyik lánykája, ki éppen ide menekült félelmében a lövés után és az István gróf közelgő lépteire a diván mögé bujt. Ott kuksolt szegényke reszketve, dobogó szívvel, sápadtan. Látta, hogy öltözik, haját megfésüli, bajuszát kifesti, azután kinyitja átellenben a fekete szekrényt, („Patikának“ nevezték a várbeliek), a hol mindenféle alaku üvegek álltak, mindenféle folyadékokkal megtöltve, abból kivesz egyet és kiiszja. Uram, én teremtöm, ha most benézne a diván alá . . .

De nem nézett be, hanem, jó szerencse, elhagyta az öltözőszobát, átment a nagy termen, hálószobájába és becsengette az apródját.

— Hidd ide Kamutkayt, Kovácsot, Apolkát, a kulcsárnét, Makovnyikot, a káplánt és a nőcselédeket.

Csakhamar összejöttek valamennyien.

— Huzzátok az ágyamat egészen az ablakhoz, hogy lássam, mi történik odakünn.

Mindnyájan bámulták, ragyogó öltözkéiben még szinte csinos, daliás volt, összedult vonásain elszántság és dac ült, szemei csodálatos tiszta fényben ragyogtak, homloka égi nyugalmat lehelt.

— Csak nem akar a méltóságos ur lefeküdni?

— De igen. Meg fogok halni.

— Hiszen nem is beteg méltóságod.

— Azt én jobban tudom.

Az ágyat az ablakhoz huzzák, Pongrácz belefeküdt, de előbb az agátköves kardját is felkötötte, csak a kalpagot helyezte maga mellé egy kis szekrényre.

— No így, most jó lesz. Huzd ide a székedet Apolka és meséld el, mit álmodtál az éjjel. Te pedig, kis apródom, mondd meg a torony-őrnek, jelezze, ha porfelhőt lát a Nedec felé vezető uton.

— Jelezte már.

— No, annál jobb.

— Kegyelmed pedig, Kovács uram, nézze meg, hogy megjött-e már a lapusnyai banda.

— Megjött.

— Rendelje őket ide a szomszéd szobába, hogy kéznél legyenek.

Kovács uram kiment, kocogtak szegénynek a térdei ijedtében.

Pedig senki sem hitte, hogy beteg a gróf, min-

denki szeszélynek tartotta. Egy új változata eszelősségeinek, hogy most halni készül. Hiszen épen az a borzasztó, hogy mikor az ilyen csendes örültnek kitanulják a szokott hóbortjait, egészen újakat, frisseket csinál.

Hanem amint aztán látták, hogy elkezd az arca lassan lassan átváltozni ónszinüvé, szederjessé, aztán olyanná, mint a föld, koronkint vonaglik a belső kintől, egyszerre megszállt mindenkit a rémület és Apolka elfakadt sirva.

— Ne sirj, kis hadi zsákmánykám. Ne okoskodj. Nézz ki csak az ablakon! Látod-e, kik jönnek?

Maga is félkönyökére emelkedett s úgy nézte az érkező három kocsit. Az egyikben Estella ült Lengefflyvel, a másikon a szenátorok, a harmadikon Blázy és Tarnóczy. Egyenkint meg lehetett őket ösmerni.

— Ki kell nyitni a kaput előttük — mondá siri hangon Kamutkayhoz.

Apolka semmit se látott, el voltak borulva a szemei könnyekkel, csak azt az egyet látta, hogy István gróf csakugyan rosszul van.

— Fáj valamije?

— Nagyon fáj — hörgé.

— Hamar, hamar orvosért! kiáltá Apolka.

Nem felelt, csak a fejét rázta; ugyancsak azt tette, mikor a káplán hozzá lépett:

— Feladjam a halotti szentséget?

— Nem szükséges, nincs semmi bűnöm. A mit én kívántam az istentől, abból ő nem teljesített semmit, a mit ő kívánt tőlem, azt én mind teljesítettem.

Összerázkódott és arccal a párnákba feküdt, mialatt az egész teste rángatózott. Hosszabb idő múlva, mintha csillapodnék szenvedése, fölemelte fejét, szemei megnyitak, de már hólyagosan, befelé fordulva a kék karikáikkal.

— Hadd szóljon a lapusnyai banda — mondá.

A lapusnyai banda rázendítette halkan a Rákóczy-nótát, mire a fejével integetett, hogy igen szép; egy fél percig figyelmesen hallgatta, majd oda inté Kamutkayt:

— Lóháton akarok lenni a másvilágon, Kamutkay, tegyenek egy koporsóba a lovamra. Tudom, hogy úgy egyenesen nem lehet, de nem tesz semmit, ha rézsunt is. Megértette, ezredes?

Kamutkay intett a fejével, hogy megértette, a könnyek végig folydogáltak a hosszú szakállán.

— Nagy gyerek maga, Kamutkay!

Teljesen az eszénél volt, mindent látott, mindenre figyelt. Homlokára csurgott a verejték. Apolka törülgette a keszkenőjével.

— Te jó vagy, hadi zsákmánykám — susogta szeliden.

És ujra behunyta a szemeit. Percekig feküdt nyugodtan, csendesén, mintha semmije se fájna, mintha álmodnék. Azonban hirtelen felriadt s bi-

zonyos mohósággal kiáltott a kulcsárné háta mögött álló nőcselédekre, béres asszonyokra:

— Gyertek ide, vén asszonyok s igazítsátok el kezemet, lábamat, a hogy lenniök kell. Ti már értitek ezt. Hamar, hamar, mert nem akarom, hogy a holtom után babráljatok rajtam a piszkos kezeitekkel.

Azok odasiettek és gyöngéden tették össze kezeit a mellén; a minthogy aztán ugy is maradtak örökké.

Egyet se mozdult többé. A szemeit még kinyitotta egyszer, halkan, elhalón susogta:

„Tedd össze te is kezeidet Apolka és imádkozz!

A zenét elhallgattatták künn, Apolka összetette kis kezeit és imádkozni kezdett, „Miatyánk a ki vagy a mennyekben“ . . .

— Megfulok — hörgé — nyissátok ki az ablakot.

Az ablakot hirtelen föltépték. Szüzies napfény ömlött be akácfa illattal s velök egy alamuszi darázs osont be szemérmetlenül röpdösve az ágy fölött, rejtélyes, méla döngéssel.

Még egy fél mondat az imából, midőn egy mélyet sóhajtott a gróf, feje leesett, szemei fölfordultak. A sóhaj belevegyült az ima halk szavába és együtt összefonódva szálltak az égbe mind a hárman: az ima, a sóhaj és Pongrácz István lelke.

Kamutkay föléje hajolt, kezét a szívére tette. Az nem dobogott többé.

— Az utolsó várur meghalt — mondá tompán, ünnepélyesen.

A jelenlevők mélyen megilletődve térdepeltek az ágyhoz, a káplán imádkozott az áhítatos csöndben. Csak az Apolka fájdalma tört ki zavaró szavakban, míg a halott kezét egyre csókolgatta, őt magát életre hitta erőszakkal:

— Csakugyan meghaltál? Igazán nem él-nél, apám helyett nekem a ki apám voltál. Oh nézz rám még egyszer!

Szólj hozzám valamit! Lehetetlen az, hogy többé ne szólanál.

Hiába csoszogtak-kopogtak ezelőtt künn idegenek, senki sem vetett reájok ügyet, senki se kiáltott szabadot, pedig ugyancsak türetmetlenkedtek már, kivált Lengeffy uram. Végre is rácsábította a vele született kíváncsiság, kinyitá az ajtót csikorgás

nélkül, nagy óvatosan s látván, hogy bent sokan vannak, belépett méltóságteljesen, mint egy Bánk-bán, kezén vezetve Estellát, nyomukban a szenátorok, Blázy és Tarnóczy.

Senki sem vette tekintetbe a bejövőket, a min felette megütközék Blázy, gyöngéden megérintve a Kovács uram vállát:

— Mi történik itt? Hol találjuk a méltóságos grófot?

Kovács gépiesen mutatott az ágyra.

— Ott fekszik.

— Csak nincs valami baja?

— Nincs. Meghalt.

Blázy az ajtónak tántorodott a meglepetéstől és olyan fehér lett, mint a fal. Tarnóczy azonban se nem látott, se nem hallott, szelesen rohant Apolkához, szenvedélyesen átölelte és meg akarta csókolni.

Az kifejtette magát a karjaiból, ránézett tiltón, de mégis gyöngéden, bánatosan:

— Nem, nem most, Miloszláv. Ez a nap nem az öröme. Egy halottat csókoltam. Hátha sértené őt most mingyárt az élőtől kapott csók . . .

Csak Lengeffy nézte, Nedec mozdulatlan urát közönbösen, ily szavakat ejtven:

— Oh, mily rettentő a halál keze.

Mylordok, ladyk im okuljatok.

E por tegnap még parancsolt . . .

Milordok és ladyk nem levén jelen, hogy okulhattak volna, csak Estella tette a következő észrevételt:

— Jó, jó, de mi lesz már most én velem?

* * *

Pongrácz Istvánt eltemették, nem úgy, a mint ő kívánta, hires fekete kancáján ülve, — hanem csak gyalogosan és egyedül, a hogy a többi ősök feküsznek a csendes warini sirboltban.

A temetésen, sőt már előbb is azt sugdosták az emberek, hogy mérget ivott volna, hogy az egyik kis lányka látta is, de a család nem óhajtott a boncolást. Nem okvetlenül szükséges mindent megérteni. „István különben is mindig érthetetlen marad.“

Bolond volt-e valóban, vagy csak játszott néha a bolondot, azt magam sem óhajtottam teljesen eldönteni. Hadd maradjon ez is titoknak. Elfér a többi között.

Egyébiránt meglehetősen hűséggel beszéltem el, a mit róla hallottam. A mese folyása nem az én érdemem. Alig komponáltam valamit közé. Hanem hogy hozzá mertem nyulni e szokatlan, groteszk tárgyhoz, az teljesen az én hibám. Tudom, hogy különös az, de szeretem a különöset . . .

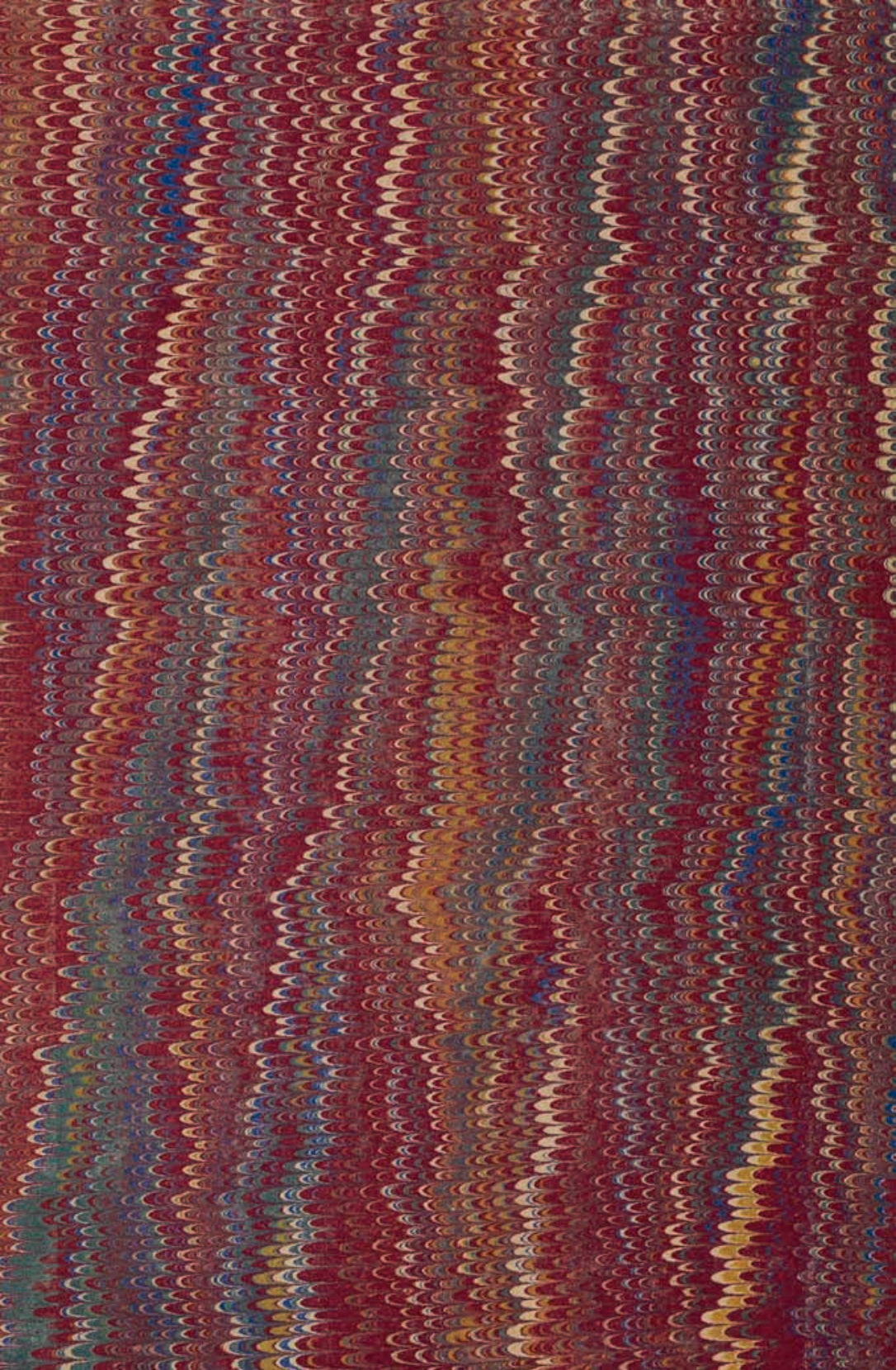
És most már, midőn olvasóimtól bucsut veszek, még csak azon tépelődöm, nem felejtettem-e ki

egyet-mást? Talán a Tarnóczy esküvőjéről kel-
lene még szólanom valamit?

. . . Ejh, hiszen benne volt akkor egész terjedel-
mében a „Vágvölgyi Lapban“. Még az Apolka öl-
tözékét is leírták. Ha jól emlékszem, szürke uti-
ruhát viselt, orgona-virágos szalmakalappal.

MIKSZÁTH.

BESZTERECZE

OSTROMA,

53.075

OSZK